

DOM IN SVET

XXIV

ŠT. 1

1911

LEPOSLOVJU
ZNANSTVU

VSEBINA.

	Stran		Stran
Sošolci. Povest. Spisal dr. Franc Detela	1	Božični soneti. Zložil Ksaver	27
Nova kritika. (Po Prešernu — Zložil —x—)	8	La Divina Commedia. Prevel in razložil	
Legenda o umrli in zopet oživelu ljubezni.		dr. Jos. Debevec. (Dalje)	28
Spisal Ksaver Meško	9	Obiski. Iz življenja in delovanja naših umet-	
Filozof. Skica. Spisal Štefan Levkòs	12	nikov. Spisal Izidor Cankar	30
Na jesenskem polju. Zložil Silvin Sar-		Književnost	34
denko	22	Glasba	37
Petelin je zapel. Zložil Silvin Sardenko	22	Mladim literatom	38
Ajdovski Gradec. Spisal dr. Jos. Tomin-		To in ono	39
šek	23		

Slike.

Burlaki. I. I. Repin	1	Egiptovska vinjeta	33
Egipt, Tebe: Stebrovje pred tempeljnóm pri		Princ Rahetep in Nefert	36
Medinet-Habu	5	Tebe, Medinet-Habu: Zgodovinski ostanki Tut-	
Sfinga (Sfinks) pri piramidah v Egiptu	13	mesovega tempeljna	40
Madona. Rafael	21	Maks Pleteršnik	41
Egiptovska vinjeta	27	Vse mora k vojakom!	44
Fr. S. Finžgar	32		

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije.

Založnik in lastnik: **Katol. Bukvarna.** — Tiska **Katol. Tiskarna** v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravištvo v Katoliški Bukvarni.

BURLAKI

I. I. REPIN

Sošolci.

Povest. Spisal dr. Fr. Detela.

I.

Bog te živi, prijatelj! Odkod pa ti?“ je pozdravil na potu v kavarno avskultant Ivan Balant sošolca Josipa Narobeta, ki ga že par let ni bil videl.

„Iz Gradca, dragi moj; a v Ljubljani sem že dober teden,“ se je smehljaj mladenič in stiskal prijatelju roko. „Iz mrzle tujine sem se vrnil v solnčno domovino.“

„O srečna domovina! Kam pa se misliš zdaj obrniti? Sodnija? Odvetništvo? Notariat?“

„Ne, mili moj. Mislil sem pač na to in ono, preudarjal pro in kontra; a ena stroka je prenapolnjena, druga ne nudi sigurne bodočnosti, zopet tretja je suhoparna. Posvetil sem svoje skromne moči policiji, kjer postanem v par letih vendar komisar. Kako pa se je godilo tebi, preljubi moj Ivan, odkar se nisva videla?“

„Tako, tako. Ampak zakaj se ti tako siliš, kadar govoriš? Govori vendar naravno, kakor se spodobi poštenemu človeku! In zakaj nosiš v tej vročini tako slovesen klobuk, tako slavnostno suknjo?“

Prijatelj se je opravičeval, da se še predstavlja in obiskuje nekatere družine po Ljubljani, in menil, da se zdi marsikomu čista lepa slovenščina ravno-

tako prisiljena kakor salonska obleka in da je priporočnejša prisiljena olikanost ko neprisiljena robotost.

„No in kateri stranki se misliš ti pridružiti?“ je vprašal Ivan in se obrnil s tovarišem po ulici proti mostu.

„Jaz ostanem nad strankami,“ je razlagal Josip in slovesno iztegnil roko. „Za uradnika edino pravilno, za domovino edino koristno stališče.“

„Za domovino?“

„Za domovino. Zakaj je domovina zapuščena vdova? da govorim s pesnikom. Zato, ker nima mogočnih zaščitnikov. Zakaj nima mogočnih zaščitnikov? Zato, ker nima nobenega ministra, ki bi jo branil, nobenega tajnega svetnika, kvečjemu par dvornih svetnikov.“

„Brez vpliva in brez pomena.“

„Kdor skrbi za to, da dobi domovina takih zaščitnikov, ta je domoljub; in uradnik, ki se trudi, da bi dosegel takšna dostojanstva, se bori za milo domovino. Uspešno se pa more truditi le tedaj, če ostane nad strankami.“

„Predrta reč, ti govoriš že sedaj kakor kak dvorni svetnik. Kaj bo še iz tebe! Nežnih domorodnih pesmic, kakršne si včasih zlagal, se nimamo torej nič več nadejati?“

„Nič več. V tem oziru sem že izpolnil svojo narodno dolžnost, in če bi vsak Slovenec toliko spisal, bi imeli že bogato slovstvo. Kaj pa ti, ki si pisal svoje dni duhovite črtice, ljubeznive listke, zakaj si umolknil, zakaj ne zajašeš zopet Pegaza?“

„Ker ga je najin prijatelj Cvetež tako pregnal in pregrel, da ni za nobeno rabo več.“

„Oh, saj res, prijatelj Janko Cvetež, kaj je z njim? V koliko listov pa piše on?“

„Kolikor jih je. In zakaj ne bi pisal, dokler dobi bralcev? Neumen ni on.“

„A kaj je Janko sicer?“

„Sicer? Hišni posestnik.“

„Hišni posestnik in slovenski pisatelj, ali je to združeno?“

„Dekadenca. Ampak razdružitve te zadruga je že na potu.“

„A kako se ti zdi, kar on piše?“

„Žaganje.“

„Kakšen idealist je bil včasih!“

„Frazer odnekdaj.“

„Kaj pa njegova sestra?“

„Lepa Zora? Zdaj je sladičarica. Hišo ji je bil prevzel idealni brat Janko.“

„Ti si se včasih navduševal zanjo.“

„Moj adjutum ne prenese več takega navduševanja. Glej, tu sva pred kavarno. Pojdi z menoj!“

„V tej obleki ne morem.“

„Zakaj ne? Gostje bodo mislili, da si uslužbenec kakšnega arimatejskega društva za krščanski pogreb.“

„Ne. Preobleči se moram. Potem pridem za teboj. Zdrav za ta čas!“

Balant je vstopil v kavarno, pogledal na levo in desno, če bi dobil kakšnega znanca, in zagledal prijatelja Janka Cveteža, ki je slonel v kotu in držal noge prekrižane na usnjatem sedežu in od strani malomarno poslušal dva meščana, ki sta silila vanj z besedami in rokami. Balant je lahno pozdravil in sedel za drugo mizo, da ne bi motil živahne družbe. Ko je popil kavo in si prižgal smotko, je vzel novine v roke; a sosednje omizje ga je kmalu bolj zanimalo. Spoznal je, da kupujeta moža od Janka hišo.

„Kaj se boš vlekel, Janko, za tiste krajcarje!“ je dejal eden. „Kar v roke udarimo, pa je!“

„In likof pojdimo pit! Kaj, Janko?“ je pristavil drugi in lovil Janka za roke.

„Prijatelja, ali sta že videla tri osle?“ je dejal Janko in namrgodil od prespanih dni in prečutih noči zabuhli obraz. „Jaz vama jih pokažem.“

Iz vlekel je počasi nekakšno listino, ki se je dala trikrat odpreti, in jo vrgel sosedu: „Oglej se, prijatelj!“

Ta prijatelj, ki bi bil tako rad kupil hišo od Janka, je odprl listino in zagledal v prvem predalu

naslikanega osla s podpisom: To je prvi osel. „Eden je že tukaj,“ je vzkliknil.

„Naprej, prijatelj!“ je ukazal Janko, in mož je odprl drugi predal, kjer je bila podobna slika s podpisom: To je drugi osel.

„Tretjega poišči!“ je bodril Janko. V tretjem predalu je bilo zrcalo s podpisom: Kje je tretji osel?

„No, kje je tretji osel?“ je vprašal mož.

„Notri se poglej, tepec!“ je zarežal Janko.

„Ti vrag, ti!“ se je smejal oni.

„Gospod Janko je vedno humoristično razpoložen,“ je dejal drugi prijatelj in ogledoval čarodejno listino. Janko pa je izvlekel iz žepa šmarnega pajka iz kavčuka, mignil enemu sosedu in spustil pajka drugemu v kupico vode, ki jo je nesel, v nagajivo igračo zamišljen, k ustom.

„Hudič!“ je zagrgral pivec in začel hrkati in bruhati, da je potegnil Janko više svoje prekrižane noge in se umikal tovariš od sosedu, ki je rdeč in poten držal nesrečno kupico v tresoči roki. „Pojdita se solit s takšnimi neslanostmi,“ je kašljal razjarjeni gost, si brisal usta in oči in klel, tako da se prijatelja niti smejati nista upala.

Kupčija se ni nadaljevala; Janko je kmalu ostal sam.

„Ha, c. kr. avskultant,“ je klical prijatelja, „sedi sem! Kaj se stiskaš po kotih! Ali se sramuješ svojega sošolca?“

„Jaz sramoval tako duhovitega moža?“ je dejal Ivan in prisedel. „Samo te-le svoje humoristično razpoložene noge deni dol, da me ne boš umazal. Kateri židovski agent pa te je naučil teh šal? Pazi, da te ne vržejo enkrat iz družbe, ker takih dovtipov ne prenese vsak človek.“

„Istina, prijatelj. Marsikateremu se vzdigne. Ampak ta možak je peršutar in ima izboren želodec. Ta poštenjak me nadleguje, da naj bi enega njegovih konkurentov malo raztrgal po novinah.“

„No, ali ga boš?“

„Ne bodi radoveden! To je moja zadeva.“

„Ki te lahko spravi v spor z našim sodiščem.“

„Ej, c. kr. prijatelj, mislim, da se jaz manj bojim vas, ko vi mene.“

„Ugani, s kom sem jaz ravnokar govoril!“

Janko Cvetež je zmignil z ramami in puhnil dim iz smotke, češ kaj to mene briga.

„S sošolcem Narobetom.“

„S tem siromakom? Kaj pa ta straši tod?“

„V Gradcu je praktical pri policiji in zdaj je prišel v Ljubljano.“

„V božjem imenu! Samo, da ne bi več pisaril! Ali si že bral katerikrat kaj tako otročjega kot so njegove pesmi? Samo solzavo žaganje. Ta revež je prespal vso novejšo dobo.“

„Hotel je pač izpolniti svojo rodoljubno dolžnost; in v slovensko bibliografijo pride vendar.“

„Kakor midva. Žalostno. Človeka je kar sram takšne družbe.“

„Marsikdo ga je vendar rad bral.“

„Lepo te prosim; koliko okusa pa imajo naši ljudje? Ali vpraša kdo, kaj se piše? ali ne vsak, kdo da piše? No, in Josip je akademik, jurist. Za bralca bi moralo biti to brez pomena; kako se piše, in kaj se piše, to pride vpoštev. Ampak zakaj se ti ne oglasiš več? Človek bi rad zopet kaj bral, kar bi bilo čemu podobno. Dandanes imamo tako kraško sušo, da ljudje že luže pijo. Po pravici mi povej, ali poznaš ti, če izvzameš najudva, kakšnega sodobnega pisatelja, ki bi bil vreden tega imena, vreden, da se bere? Jaz ne.“

„Ti Janko, mene nič ne izvzemaj, če hočeš, da ostaneva prijatelja. Jaz nisem tako neumen.“

„Ti misliš, da se ti jaz prilizujem. Jaz se ne prilizujem ne tebi, ne sebi. Ali pa si ti že zapazil, kako nesramno so začeli mene posnemati literarni barabe? Verjemi, da pogledam jaz marsikaterega sestavka podpis dvakrat in trikrat, ker se mi zdi spis ves moj. Tako sem pisal vendar jaz pred par leti, si pravim; to so moji značaji, moji zapletki, moji dovtipi; tako sem jo prvi jaz zavil, in za menoj barabe.“

„Toži jih zaradi tatvine!“

„Jaz? Tožil? Naj pobirajo siromaki drobtine, ki padajo z bogate mize! Jezi me samo njih naduta nehvaležnost.“

„Kdaj pa ti pravzaprav pišeš, ko te dobim povsod, kamor pridem, samo doma ne?“

„Jaz pišem ponoči, ko vse spi. Čez dan nabiram vtiske; ponoči jih devam v red in kristaliziram. Včasih je to prav pasje delo. — Glej, prijatelj Narobe je prišel. Kako preudarno stopa, kako umerjeno gleda! Stari frakar. Radoveden sem, če naju bo zagledal.“

„Servus, prijatelja!“ se je bližal in klanjal Narobe, slačil rokavice, oddal klobuk in paličko markerju in si naročil kave.

„Sem sedi na mojo desno stran,“ je ukazoval ponosno Cvetež. „Glej, cesarski človek na desni, cesarski človek na levi; v sredi navaden zemljan. Pravega Avstrijca je kar sram, če ni ne vojak, ne uradnik. Ti pa si še vedno takšen, kakršen si bil. Narobe se pišeš, na lice se nosiš.“

„Janko, nikar tako ne vpilj!“ je pogovarjal Narobe v nekakšni zadregi in se ozrl, če se morda ne zgražajo gostje nad takšnim vedenjem. „Jaz in Ivan nisva gluha, drugih ljudi pa najbrž ne zanimajo tvoje besede.“

„Ali ga slišiš, policijskega komisarja?“ je dejal Janko. „Državljanov prva dolžnost je mirnost. Ali

hočeš utihniti ti tudi na socialnem polju, kakor si utihnil na leposlovnem? Jaz sem se nadejal, da se bomo moško postavili mi trije. In tvoj nastop kot pisatelj je bil imeniten. Kar je res, je res. Takšnih pesmic, dovršenih po vsebini in po obliki, ne bereš vsak dan. Vse je povpraševalo, kdo da je ta Narobe, in mene se je lotevala zavist. No, in zdaj si ti umolknil, naš avskultant se oglasi le še vsake svete čase; samo jaz sem se obdržal.“

„Ki pišeš za tri,“ je dejal Balant. „Kako pa se strinja s tvojimi načeli, da pišeš v najrazličnejše liste?“

„Kako? Prav dobro. Da ni nobena stranka brez napak, to vesta tudi vidva. A tudi brez vrlin ni nobena. Jaz hvalim vrline in grajam napake; hvalo pošiljam v glasila pohvaljene stranke, grajo v nasprotna.“

„Torej si ti tudi nad strankami,“ se je razveselil Narobe.

„Med strankami, prijatelj, med strankami,“ je popravljajl Cvetež. „Kadar zaškrine moje pero, se zježe lasje filistrom, izpreleti groza prvake, popade strah oblastva. Vidva tega ne umejeta; zakaj vama ukazuje vlada, meni vest; vaju vodi strah in sebičnost, mene svoboda in ljubezen do domovine. Tudi jaz bi bil postal lahko hlapec in bi se mi najbrž bolje godilo; a ljubša mi je preprosta svoboda od pozlačenih verig. Kakšen gospod je proti odvisnemu uradniku navaden obrtnik, rokodelec, trgovec!“

„Ki je odvisen od svojih kupcev, delodajalcev, sosedov, delavcev, vsega svetovnega trga. Po tvojem bi se noben Slovenec ne smel tako ponižati, da bi postal uradnik, in vendar diha vsak uradnik, ki ni hlapec sam svojega častihlepja ali svoje sebičnosti, mnogo svobodnejše od tebe, ki si zavisen od vsakega urednika, ki moraš pisati, kakor se ti naroča, ki imaš svoje pero vedno naprodaj.“

„Podkupljeno pero; kajne?“ je kimal Janko. „Ampak prvič ni podkupljenca brez podkupovalca, in kateri da stoji moralno višje, še ni dognano. Moji takozvani podkupovalci so jako častite osebe. Potem se na svetu vse izpreminja, in pravo čudo bi bilo, če bi samo nazori ostali neizpremenjeni. Ali ti ne umeješ, da mora postati vsakdo nazadnjak, kdor se drži vedno istih načel? Slednjič se mora govornik ozirati na poslušalce, pisatelj na bralce. Govornik, ki hoče kaj doseči, mora govoriti tako, kakor je poslušalcem všeč, pisatelj pisati to, kar ugaja bralcem. Če ta in oni semtertja malo potegneta poslušalce in bralce, kaj za to! Neumna nista pri vsem tem ne govornik, ne pisatelj. Tvoji nazori so smešni, romantični. Romantike smo se mi že zdavnaj otresli.“

Balant je šel malo po kavarni pogledat, če bi dobil kakšnega soigralca za biljard; Janko pa se je

nagnil k Narobetu in ga zaupno vprašal, kako da sodi on o Balantovem pisateljevanju.

„Ne piše slabo,“ je dejal Narobe; „a posebnega nič.“

Janko je dejal roko pred usta, pogledal po kavarni in šepnil: „Med nama! Žaganje, nič kot žaganje.“

Narobe je izkušal sramežljivo ugovarjati.

„Molči, Josip!“ ga je zavrnil prijatelj. „Ti ga ocenjuješ kot prijatelja, jaz kot pisatelja. Meni je Balantova samozadovoljna nadutost naravnost neumevna. Kak iskren prijatelj bi ga moral vendar opozoriti, da naj ostavi nehvaležno polje, ki mu rodi samo osat in plevel. Kako more tudi kaj pametnega spisati človek, ki presedi po cele dni pri suhoparnih aktih v zadehlih pisarnah! Ves se mora človek posvetiti poeziji, ves, če se hoče povzpeti le do srednje popolnosti. Seveda, tjavendan pisariti, to zmore tudi kak avskultant; a to ni umetnost.“

Balant se je vrnil, in Cvetež je začel zabavljati čez vlado, uradnike, vojaštvo, tako da se je Narobe nemiren presedal na svojem stolu, se plah oziral, če kdo posluša, se kesal v svojem srcu, da je zašel v takšno družbo, in sklepal, da se odkriža prijateljstva s Cvetežem, ki ga utegne še kompromitirati. On lahko zabavlja, si je mislil, ker njemu zabavljanje samo koristi; obseva ga z žarom svobode in z videzom ponosne močnatosti ter mu množi ugled. Na moje stroške. Zakaj ne samo, da se vidim jaz poleg njega strahopeten, zamerilo se mi bo tudi, da se pečam s takim človekom. Jaz, poklican, da vzdržujem mir in red, občujem s človekom, ki dela nemir in nered. O, po pravici se mi bo to zamerilo, po pravici, in zvedela se bo ta moja neprevidnost morda še nocoj. Lepe reči se slišijo o Vas, mi poreče moj šef s tistim neprijetnim smehom na ustih. Saj mu bodo vse ljudje na uho prinesli. Zakaj pa gledajo samo mene? Ali zabavljam jaz? Ali ne zabavlja Janko? Gledajo pa mene.

„Jaz plačam,“ je dejal Narobe v svoji stiski; „vidva pa še sedita!“

„Ne, skupaj pojdemo,“ je dejal Janko in vstajal, „in sicer k Zlati ribi, da poslavimo veselo svidenje. — Marker, jaz plačam jutri.“

„Ti, Janko, plačati je dovršnik,“ je pripomnil Balant; „ti bi moral rabiti nedovršnik: Jaz plačujem jutri.“

„Dlakocepstvo,“ je dejal Cvetež, „ki bo razvnelo in razburjalo naše profesorje do sodnjega dne. Meni, draga moja,“ je razlagal, ko je koračil oblastno med sošolcema, „so besede dim in puh; misel mi je vse. Svoje misli vržem jaz na papir, misli, ideje; za besede se ne vlečem; slovnica in pravopis sta mi stud in gnus; to prepuščam stavcem in profesorjem.“

„Na profesorje si še zmeraj hud,“ je dejal Balant.

„Še zmeraj. Če mi pride kak spis v roke, pogledam najprej, kdo da je spisal. Če je kak profesor ali doktor, sem že sit, sem že bral. Ali mi verjameš, da imam spisano jaz čedno razpravo o vprašanju, ali more kak profesor ali doktor spisati kaj poštnega in zakaj ne? Ne vem še prav, bom še premislil, kam bi jo poslal.“

„V Družbo sv. Mohorja.“

„Ideje, ideje, prijatelja,“ je poudarjal Cvetež, medtem ko je premišljeval Narobe, pod kakšno pretezo bi se odtegnil njegovi družbi. „Slavni romanopisec Aleksander Dumas je imel pravo literarno tvornico, vse polno pisateljev, ki so pisali po njegovih načrtih, oživljali njegove ideje, utelesili njegovega duha. Tako tvornico bi si hotel ustanoviti jaz. Pet do šest pisateljev, katerim bi najprej vdehnili svoje misli, potem pa jih pozaprl v sobice in jih držal pod ključem, dokler ne bi izvršili svojih nalog. S takimi ljudmi se mora namreč postopati odločno. Če bi jih ne zaklepal, bi se ti kar razpršili po gostilnah in kavarnah. Toda ne boste se, prijatelji. Kadar izročite spise, ste prosti in kročajte! Kadar bi se nakrokali, bi jih zopet polovil in vpregel. Z literarnimi društvi, z uredništvii in založništvii pa bi imel sklenjene pogodbe za točno dobavo toliko in toliko tiskovnih pol najraznovrstnejšega beriva. Tako bi se organizirali mi pisatelji. Zakaj zdaj smo reveži. Založniki čakajo samo naše smrti, da bi potem prav po ceni dobili v roke naše spise in jih razprodali z ogromnimi dobički. To so ti pijavke, ki vedno tarnajo, kako malo idealnosti da živi v naših pisateljih, ker nočejo več pisati za samo slavo, kakor v lepih starih časih. Takim Kranjcem jaz osle kažem, vse tri.“

„Ne govori tako naglas, Janko,“ je prosil Narobe. „Saj ni treba kričati. Ljudje se kar ozirajo. In kaj mahaš tako z rokami, da ne morem hoditi s teboj vštric. Glej, na cesto si me zrinil.“

„To je moja navada. Tako jaz nastopam, hodim in govorim. — Ali vidiš tam? Sladičarna moje sestre.“

„Ah, gospodične Zore?“ se je začudil Narobe. „Zanimivo. Jaz moram pozdraviti gospodično.“ Zavil je v sladičarno, da bi se iznebil družbe.

„Dobro. Pojdimo. Morebiti dobim jaz kaj večerje pri sestri. — O, Zori se godi imenitno,“ je bahal Cvetež, in stopil za Narobetom in potegnil s seboj Ivana, ki se je obotavljal.

„Zora, dva nova gosta sem ti pripeljal. Koliko dobim provizije?“ je predstavljal Janko svoja prijatelja.

„Ah, gospod Balant in gospod Narobe; kakšna sreča!“ se je razveselila Zora, podajala roko znančema izza otroških let in vabila, naj sedeta, in povpraševala, s čim da naj postreže.

EGIPET, TEBE: STEBROVJE PRED TEMPELJNOM PRI MEDINET-HABU

Janko se je bil spravil nad postavce, obložene z raznovrstnim pecivom, in si polnil krožnik.

„Glejta, tole je delo, ki se izplača,“ je dejal in prisedel s polnim krožnikom k prijateljema, ki sta si bila naročila sladoleda. „Trgovina in obrt je najkrajša, najboljša pot do narodne blagovitosti. Toda kaj, ko tišči pri nas vse v šole in hoče vsak postati uradnik. Poglejta Zoro, koliko bolje se godi njej ko nam trem vsem skupaj! Ona je v istini svobodna in neodvisna; njej se ni bati nikogar in ničesar, ker nima nobenega šefa, ne pozna nobenih uradnih ur, nobenih disciplinarnih zakonov.“

„No, no, Janko,“ se je smejala Zora in postavila sladoled pred Ivana in Josipa, „moj šef je vsak gost, ki pride v sladičarno, moje uradne ure so ves ljubi božji dan, moji disciplinarni zakoni brezštevni paragrafi obrtnega reda in kazenskega zakonika. Jaz ne dobim, če onemorem, nobene pokojnine, če zbolim, nobenega dopusta, in ne poznam nobenih počitnic.“

„Ker jih ne potrebuješ, Zora. Koliko pa imajo dela nekateri uradniki!“

„Najpremetenejši toliko, da ga kar drugim prepuste, sami pa se dajo voliti za poslance in odbornike in kaj vem, kaj še.“

Prostorček, kjer so sedeli mladeniči, je bil tako prijazen, soba tako svetla in snažna, ozračje tako prijetno in mlada prodajalka v črni obleki z belim predpasnikom in belo čepico na glavi tako ljubezna, da so se Balantu in Narobetu svetile oči in žarela lica, ko sta jo vabila, da naj prisede, da se kaj pomenijo o starih časih. Narobe je začel Zoro takoj tikati in je zahteval odločno, da ga tiče tudi ona; Balant pa je obračal govor tako, da ni bilo treba ne vikati, ne tikati; tudi je nekako umikal oči njenim pogledom in se vedel tako premišljeno, da je tudi Zori zastajala v govoru z njim beseda, da je postala neodločna in boječa; Janko pa je iskal po žepih novega dovtipa. Ko se je bil Narobe dobro razgovoril in nekako zagledal v Zoro, mu je zamešal Janko ščurka iz kavčuka med sladoled.

Prijatelji so se zabavali in si obnavljali spomine prešlih let, ko se je naenkrat zgrozil in zgenil Narobe. Žlička mu je padla iz roke, oči so mu strmele in ves je prebledel. Ivan in Zora sta ga prestrašeno pogledala, Janko pa se je zagrohotal na vsa usta.

„Zopet Jankovo šala,“ je dejal Ivan nejevoljen, zajel z žličko kavčukastega utopljenca in miril Zoro, ki se je vsa blede tresla od groze. „Jankovi dovtipi so vsi iz kavčuka. Le pogledjte, gospodična.“

Narobe se je silil v smeh, da bi potolažil Zoro, ki so ji bile solze bliže od smeha; zabava pa se ni dala več spraviti v prejšnji živahni tek.

Zora je oponesla bratu brezobzirnost, užaljena, da jo je tako osramotil pred prijateljema, on, ki bi

jo moral braniti in če ne častiti, vsaj ne sramotiti. Toda kaj se briga on za njo; samo da zbije svojo šalo! Zbolelo pa Zore ni samo, kar je videla. Dasi razburjena, vendar ni bila preslišala, da jo Ivan viče. Zdelo se ji je sicer, da se je nekoliko pomišljal; a beseda je brnela naprej v njenih ušesih in odkrivala razdaljo, ki jo je njena domišljija poprej tako rada manjšala. S hvaležno vdanostjo je poslušala Narobeta, ki je trdil z izpremenjenim glasom, da prijatelji ne smejo poznati zamere, da je to pač šala, ki jo je treba umeti; naj si je ona ne jemlje k srcu; sladoled je bil vendar izboren; takšnega on niti v Gradcu ni dobil nikjer. Balant si je vihal brke in pomilovalno gledal Cveteža in pomilovalno Zoro, ki ima tako nerodnega brata.

Vstopili sta dve gospodični v klobukih à la poveznjen jerbas, se ozrli za hip na našo družbo in se obrnili na drugo stran. Zora je hitela vprašat, česa da želita. Naštevata je vrste sladoleda, ponujala svoje torte, hvalila kolačke, zvitke, zapognjence. Gospodični sta si slačili rokavice, se ogledovali postrani v zrcalu, si popravljali klobuke in si gladili lase. Potem sta sedli, preudarili temeljito, kaj bi in kako bi, in si naročili vsaka svojo malenkost.

„Ah, hčerka mojega šefa. Ne zamerita, prijatelja!“ je dejal poluglasno Narobe, vstal in odhitel z globokimi pokloni h gospodičnima. Kmalu je sedel med njima in vpraševal in odgovarjal v najpravišnih izrazih, kako da mu ugaja Ljubljana, kako da je zašel v sladičarno, dasi sladkosnednost ni njegova slabost; a da ga je srečna zvezda in nekaka tiha slutnja pripeljala ravno ta dan semkaj.

„Kjer bi bila postrežba lahko točnejša,“ je menila hčerka njegovega šefa.

„Kaj hočete, gospodična! Je pač bolj podo-mače,“ se je klanjal Narobe, medtem ko je stregla Zora gospodičnima.

„Pravi frakar,“ je godrnjal Cvetež proti prijatelju Ivanu. „Nič naravnega, vse ponarejeno, misli, besede, kretnje in ravnotako osladno je njegovo pisarjenje. Jaz ga nisem mogel nikdar prebaviti.“

„Gospod Narobe ima pa že precej znanja po Ljubljani,“ je menila Zora, ki je bila zopet pristopila.

„Oh, on ga dobi povsod,“ je dejal Balant. „Dva dni v enem mestu in že pozna vse gospe in gospodične, in kjer sta dve skupaj, je on med njima.“

„Ti, Balant,“ je sunil Cvetež prijatelja in iskal zopet po žepih, „jaz imam miško na kolescih, ki sama teče. Jaz jo bom spustil po tleh. Ti boš videl, kako bosta zakričali gospodični.“

„Bog ne zadeni, Janko!“ se je prestrašila sestra. „Ali mi hočeš odgnati vse goste? Gospoda Narobeta si razžalil, da ga najbrž ne bo nič več k meni. Zaradi tvojih neumnosti trpim samo jaz.“

„Ali jo slišiš, moja idealno sestro?“ je dejal Janko. „Ali imaš kaj večerje zame, Zora? — Oh, prijatelj, idealisti na svetu smo samo pisatelji.“

„Morda še ti ne,“ se je smejal Balant.

Narobetova družba se je odpravljala in Narobe je podajal solnčnike, pobral rokavico, ki je bila padla na tla, in se poslavljajal s sladkimi besedami in nizkimi pokloni.

„Ali pojdemo?“ je vprašal Janka in Ivana, ko je bil odpravil gospodični. „Zora, kakšni se ti zdita gospodični?“

„Brhki in ljubeznivi,“ je dejala Zora. „K meni prideta večkrat; zato se nadejam, da bo tudi gospod Narobe še prišel.“

„Kako pa govoriš, Zora!“ je popravljajal Narobe. „Za tebe sem jaz Josip, ne gospod Narobe.“

„Tukaj plačam jaz,“ je posegel vmes Janko, ko je videl, da pripravljata prijatelja denar. „Jaz, sem hišni posestnik.“

„Ampak že obremenjen,“ je menil Balant, ki je imel svoje razloge, da je plačal svoj račun sam. Preverjen je bil, da ne bo plačal prijatelj Cvetež svoji sestri nič; tej pa ni hotel ostati dolžan Balant; od te ni hotel prejemati dobrot.

„Torej na svidenje pri Zlati ribi!“ je mignil Janko malomarno prijateljema. „Kakor hitro povečerjam, pridem za vama.“

Zora se je prijazno poslovila; Janko pa je hotel poudariti pred sestro, kako da nadkriljuje on pravzaprav oba prijatelja in da ne pride socialna stopnja nič v poštev, kjer odločujejo duševne vrline. Prijatelja naj čakata na njega, ne on na nju. Ravno zato se je povabil on k sestri na večerjo, ne samo iz materialnih, ampak tudi iz idealnih razlogov.

„Ah, brhko dekle ta Zora!“ je dejal Narobe in se oklenil prijatelja, ki je zamišljen korakal ob njem. „Kak svež, izrazit obraz, kako naravno, ne boječe, ne vsiljivo vedenje! Kar nič ni podobna bratu.“

„No, lepo te prosim, kakšna pa bi bila!“ je dejal Balant in si prižigal smotko. „A če ti je všeč, vzemi jo!“

„Rad, prijatelj moj dragi, rad, če bi to meni količkaj kazalo. A jaz moram misliti na svojo bodočnost.“

„Ej, policijski nadkomisar ali svetnik postaneš lahko tudi z Zoro. Ampak svak bi ti najbrž presedal.“

„Že sedaj mi preseda Janko,“ je poprijel živahno Narobe. „Jaz sem že izprevidel, da on ni družina za mene. Nosi se, kakor nihče, vede se kakor divjak; kar govori, bi se moralo skoraj vse zaseči. On bi me kompromitiral pred vsem svetom. Zlasti za policijskega uradnika bi bilo občevanje s takim človekom

naravnost nedopustno. Sošolec gori, sošolec doli. Ali se ti nič ne bojiš, da bi te on kompromitiral?“

„Nič. Jaz se samo bojim, da postane Janko kmalu gladež in pumpež.“

„Kakor misliš. Jaz sem te svaril. On je lahko moški in pogumen, ker ne riskira nič. Midva pa riskirava vse svoje življenje, vso svojo bodočnost. O, jaz ne bom občeval z Jankom. Kako otročje neumen je on s svojimi ščurki. Ali so to šale izobraženega človeka? Dobro bi bilo, če bi se v javnosti nekoliko osmešile. Prijatelj, ti imaš ostro pero; spiši kak listek o teh neslanostih. Jaz se kar stresem, če se domislim tega sladoleda.“

„Janko je pa ponosen, da se mu je tako posrečil dovtip. Tako mislijo tudi nekateri umetniki, da mora umetnost popolnoma prevariti gledalce ali poslušalce; da ni dosti, če zbudi samo iluzijo, videz istinitosti. Ta nesrečni ščurek je tebe popolnoma prevaril; zato ni bil v tem oziru noben umotvor in Janko ne umetnik. O tem bi se dalo pisati.“

„Daj, Ivan, in uščipni pošteno tega domišljavega človeka! Zdrav, prijatelj!“

„Ali res ne pojdeš z menoj?“

„Res ne. Če bi jaz vedel, da ne pride Janko, bi šel. Tako pa ne grem. Razloge sem ti navedel. Med otrobe se jaz nočem mešati. S teboj občujem rad; Janka se boš pa tudi ti naveličal. Tvojega listka se veselim že zanaprej.“

Prijatelja sta se ločila. Narobe se je obrnil proti domu, Balant na izprehod po mestu, nekako zadovoljen, da je ostal sam.

Na misel mu je prišla Zora. Prijetno ga je božala zavest, da ga ona ni še pozabila. Zdelo se mu je lepša, ljubeznivejša ko prejšnja leta, in prepričan je bil, da bi se lepo živelo z njo, če bi imel on dosti denarja ali pa ona. Tako pa —. Ali bi ne bilo brezvestno preslepiti blago dušo in jo speljati v revščino, ki se prenaša tem težje, če se mora nositi tiho in skrivaj? Da, lepo bi bilo, če bi človek mogel, kakor bi hotel. Balant se je nekako kesal, da je šel z Jankom v sladičarno. Čemu težiti srce sebi in drugim! Ta Janko je pravi slepar.

Smeh je silil Balanta, ko se je spomnil, kako se je zgrozil in odskočil nežni, rahločutni Narobe. Okrog te katastrofe so se mu začele vrstiti in vezati misli v tako smešen sestavek, da se je muzal sam sebi, ko ga je razmišljal.

„Da, tako-le bomo pisali. Ščurki v sladoledu ali iluzija in prevara,“ je kimal zadovoljen in si mel roke. Preverjen, da si je s tem listkom, ki ga bodo vsake novine rade sprejele, pošteno zaslužil večerjo, se je obrnil proti Zlati ribi.

(Dalje.)

Nova kritika.

(Po Prešernu — Zložil — x—.)

Učenec.

Učeni gospod doktor, če ne motim,
bi vprašal Vas za svet v kočljivi stvari,
projekta preden važnega se lotim. —
Komur je slovstvo naše res na mari,
ta lepega napredka se raduje;
a v kritiki ostali smo še stari.
Vsebina vse preveč se ocenjuje,
oblika poleg zmisa proizvoda,
je li blago domače ali tuje,
če tuje, še katerega je roda.
Posebno pa se gleda in beleži,
so klasiki li vzorec ali moda.
Sistemov vseh so mere in uteži,
s katerimi vaguje se in meri.
Napake se love v pregosti mreži.
Straše nas z literarnimi večeri. —
A to je zastarelo, brez efekta.
Mi mladi smejemo se babji veri
in dogem ne priznava naša sekta. —
Jaz stopam v svet kot kritik literarni:
Kako bi si pridobil kaj rešpekta?

Učitelj.

Prav lahka reč. Samo besedi stvarni,
prijatelj, pojdi s pota. — Ne predmeta,
oseb, oseb se drži, če pisarni
želiš pohvale svoji. Nora leta
pisateljev podrobno nam opiši!
Pikantnosti prideni! Saj nešteta
je grehov mladih množica. Kar v hiši,
kar zunaj se zgodilo je, razglasi!
Čim mastneje, tem slastneje se sliši.
Ej, znane gorke so noči na vasi.
Za priče deco nezakonsko kliči
v dokaz, kako je oče živel časi.
Prebrskaj dom; po kotih vseh iztiči!
porabljenega našli — nos zatisni! —
papirja bodo važni se kosiči.
Podatki bodo ti životopisni.
Osebe žive vpleti vmes, prijatelj!
Saj drug od drugega smo vsi zavisni:
Če mrtvega presoja živ pisatelj,
zakaj bi rajnik živega ne sodil!
Obeg ti slaven bodeš poznavatelj.

Učenec.

Bojim se le, da ne bi kam zablodil.
„De mortuis nil mali!“ poreko, če
moža zaslužnega bom s trona spodil.

Učitelj.

Narobe. Kdor prikupiti se hoče,
odkrivaj grehe tuje, ne vrline!
Saj marnje slišimo obrekujoče

vsi radi; starci rajši od mladine.

Ušesom sladka dobro dé pregreha
in strup, ki kaplja iz jezika sline.
Pač padamo mi vsi; a več je smeha,
če v blato se potisne mož ugleden.
A kaj učim! Po zgledih pot uspeha
je krajša. Glej Prešerna! Kako čeden
omet dobil je od sodnikov mladih,
discipliniran kakor fant poreden.

Učenec.

Res. Slekli v spisih so moža zloradih
do golega. Najhujši janzenist ni
presegel teh prijateljev v napadih.

Učitelj.

In vendar zde se vsem pristaši pristni;
obračati kaj spretno pojme znajo
in sodbi se umikati zavistni.
Njim slavospev budi, kar drugim grajo;
kar drugi hvalijo, to njim je slabo;
kreposten sklep za figamoštvo imajo.
Love se sulci radi na to vabo.
Kdor ugovarja, ga za idiota
inteligentje proglase med sabo.

Učenec.

„Krst pri Savici“ jim je takšna zmota,
da, katastrofa žalostna življenja
moža, speljanega na kriva pota.
A ni li pesnik sam bil tega mnjenja?
Prijateljem je opravičeval se,
za „Krst“ nekako prosil odpuščenja.

Učitelj.

Nekako res, ker je pristašev zbal se.
Že marsikdo je v cerkev bil namenjen,
zagledal pa pristaša in skesal se.
Legal je drug, da nima vere; cenjen
pred svetom je bleščal značaj možati.

Učenec.

Naj jaz bi cenzor bil, bi „Krst“ zaplenjen
ostal. Dokazalo pa bi se hkrati,
da še Prešernovo ni to zmašilo,
po mislih ne, v besedi ne robati.

Učitelj.

Prešeren je obdelan. Zdaj za žilo
že tipljejo Krsnika, in natanje
o Levstiku se bo še govorilo.

Problem bi bil prezanimiv vprašanje,
 če Bleiweis res kot literat prekaša
 Gregorčičevo politikovanje. —
 Kako nad živimi se kritik znaša,
 eksempel kaže Zajca ti kiparja.
 Kar hib je možnih, na račun rovaša
 njegovega je prišlo; ni slovarja,
 ki psovke bi premogel, vanj zagnane.
 Tako se kritike pomen povdarja.
 Kako je vkup nestrokovnjake znane
 in strokovnjake kritik vabil vljudno,
 odkrivat kipa Zajčevega rane!

Učenec.

In vendar še živi ta Zajec. Čudno!
 Zaman je kritikov bilo junaštvo.
 Celo kipari še naprej. — Ostudno!

Učitelj.

Verjemi, da to golo je bahaštvo!
 Mož je ubit. Umetnikom usoda
 je kritika, kjer čaka te prvaštvo,
 če držal boš se mojega navoda.

Legenda o umrli in zopet oživelj ljubezni.

Spisal Ksaver Meško.

Stara je ta pesem — pesem o ženski nestalnosti in nezvestobi in o mlademu srcu, ki je moralo zaradi nje umreti. Stara je, in skoro sram me je, da jo ponavljam. A vendar — enkrat še bodi zapeta in izpeta za vedno...

* * *

Nekega jutra so našli mladega umetnika-zvonarja mrtvega med zvonovi v delavnici. In vse zvonove razen treh so našli razbite.

Bliskoma se je razširila novica po mestu, po vsej deželi, daleč čez deželne meje. Ker ime umetnikovo je navzlic mladim njegovim letom že vsepovsod slovelo. Po vsi deželi in daleč izven nje so peli v zvonikih njegovi zvonovi, vsi čudovito skladni, čudežni umotvori. A iz vseh je drhtelo veliko hrepenenje, iz vseh je plakala globoka otožnost in žalost. Z opojnostjo so polnili ti zvoki srca, ko so ljudje začudeni poslušali skrivnostno pesem. A ta mehka opojnost je prehajala v globoko zamišljenost in otožnost. Čim dalje je kdo mogočni spev poslušal, tem več žalosti in bolesti mu je lilo v srce.

„Nikjer še nisem slišal zvonov tako peti“ — je govoril tujec-popotnik na cesti in se je pokrižal ob glasovih, ki so mu s čudežno močjo vzgibavali misli, srce in dušo.

Zakaj od Boga izvoljeni, od umetnosti z bridkostjo blagoslovljeni umetnik je vdihnil vsem svojim delom skrivno svoje hrepenenje in grenko otožnost trpečega srca. Po ljubezni je hrepenel noč in dan, ob delu in v sanjah. Po srcu je koprnel, ki bi bilo vredno, da mu odpre svoje srce z vsemi njegovimi zakladi in biseri, po srcu, ki bi umevalo njegovo in bi se v vdani zvestobi povsem njegovemu izročilo in posvetilo.

A ga ni našel.

Odtod njegove duše otožnost in žalost, ki ji je vlival v vse svoje umotvore. In ti so njegovo bol s stoterimi glasovi in v tisočeri variantah peli križem dežel.

A zgodilo se je čudo v samotnem njegovem življenju.

Srečal je nekoč bitje, da ga večni Umetnik ni mogel doumeti in ustvariti lepšega. Zazrl je ob sebi obraz, da ni bila skladnejša, krasnejša nobena misel umetniške njegove duše, ne sladkejši noben prelesten sen mladega njegovega srca. Videl je za hip goreti pred seboj oči, kakršne morajo biti oči kerubima, stoječega najbližje prestolu božjemu: Ves nebeški svit Luči božje odseva iz teh oči... Srce, ki je zadrhtelo ob tem srečanju v nikdar še okušani radosti in v velikem, tesnem strahu, je zaslišalo glas, kakor bi priplul do njega pozdrav iz nebes, pesem korov angelskih in belooblečenih trum, kleččih pred apokaliptičkim Jagnjetom in pojočih slavospev, ki ga ne more slišati in umeti nihče, ki ni angelskočistega srca. V spanje so mu zvenele odtedaj noč za nočjo sladke njene besede. V sanjah so gorele pred njim žarne njene oči, da so ga bolele njegove, dasi jih je pred bleskom teh nebeških solnc zaklapljal, plašen kakor dete in obenem drhteč v neskončni sreči in sladkosti.

A še bolj je bolelo srce.

Mrl je v nemem hrepenenju. In vse to koprnenje je vlival v blestečo snov, ki je dobivala življenje iz njegovih misli, iz njegovih sil. In vedel je: Ta sedaj še nerazločno, zamolklo jecajoča snov ohrani njegovo hrepenenje dolga stoletja in ga v čudoviti pesmi od roda do roda širi in oznanja.

A glej, nenadoma mu je križala pot življenja čudežna deva. Zanj je cvetela rajska njena krasota, nedotaknjena dotedaj od človeške roke; njemu je hranila vso sladko svojo ljubezen in vso otroško vdanost. Glej, nebeške njene oči, ki je komaj upal sanjati o njih v najsmelejšem snu, so se potapljale v njegove z žarom, da mu je bilo srce pijano od nenadne, prevelike sreče. Nanj je razlival vso svojo prelest in božajočo nežnost angelski njen smehljaj. V njegovo dušo so iskale poti mehke, sladke njene besede — ah, ali ni bila širom otvorjena ta pot od onega trenutka, ko je zavzeto oko prvikrat strmelo v to bitje iz domovine angelov? A zbegana, sreče ne vajena duša ni upala pričakovati blagoslovljene ure, da nastopi to pot kraljica, izmed tisočerih zaželjena.

A je vendar prišla.

Nikoli ni bilo takega praznika v samotnem srcu umetnikovem kakor ob posvečenem dnevu, ko je prvikrat poslušal sladko izpoved ljubeče njene duše in je čutil ob sebi drhteče utripe vzvalovanega, kipečega njenega srca...

Samo biserno srečo je vlival v tistih srečnih časih v dragoceni bron, ko mu je dajal obliko in življenje. Ni imel prijateljev, ki bi jim zaupal svojo skrivnost. Nimajo prijateljev velike duše; same hodijo po višavah življenja. Zato je mnogokrat tem žalostnejše njih življenje, čim više so se povzpele v moči in v slavi... Tudi oni, ki so se mu bližali in so mu ponujali svoje prijateljstvo — dovolj ceno — so se morali ustavljati v spoštljivi oddaljenosti: Umetnik je poznal ceno človekovo in vrednost človeških src in besed.

A ljubljena snov mu je bila zvesta. Pokorna mu je bila v vsem, povsem vdana. Zato mu je bila edini in najdražji prijatelj.

Kakor poprej bolno koprnenje, je vdihaval sedaj „magnificat“ osrečene, ljubeče in ljubljene duše zvonovom, da ga pojo in znaniyo širom dežel...

* * *

„Česa se bojiš, o duša?“

Večkrat je prenehal v onem srečnem času sredi dela in je zamišljen prisluškoval skrivnostim, ki so klile in tiho govorile v njegovi duši. Brez spanja je presanjaril mnoge noči na postelji ali je slonel ob oknu in se je čudil, zroč omamljen v balzamično noč, tem nerazumljivim tajnostim.

A včasih je v duši hipoma vse utihnilo, kakor v prirodi pred strašno nevihto vse onemi in okameni. Prestrašil se je tedaj in se je vznemirjen vprašal:

„Česa se bojiš, o duša? Glej, tako te ljubi, tako ti je zvesta! Kdaj je bilo kje dekličje srce tako polno

same vdanosti in zvestobe?... Mirna, o duša, mirna...“

Samo ljubezen je videlo od sreče omamljeno oko, samo zvestobo je sanjalo ljubeče, zvesto srce.

In ni moglo umeti in verjeti, ko se je zgodilo nepričakovano čudo. Maziljena kraljica njegovih rožnih sanj je krenila nenadoma na pot, vodečo daleč v stran od njega, in je sledila možu, ki je ni bil vreden in ji ne bo mogel dati, najsi morda res želi in hoče, nikoli toliko ljubezni, kakor ji je dajal on v dar dan za dnevom, uro za uro, ker ji je dal in posvetil vse srce, vse misli, vse moči. Tedaj je obstal prepaden pred nerazjasnim brezdomom človeškega srca in se je venomer mučil z vprašanjem: „Kako to?... Zakaj tako?“

A nihče mu ni zagonetke razvozljaj, in sam si je ni mogel.

Tako je prokletstvo njene nezvestobe leglo z vso svojo težo nanj. In ga je strlo.

V noči po njeni poroki je prišel v delavnico. Vzel je majhno, svetlo kladivo. Z njim je stopal od zvona do zvona. Vsakemu je z nežnimi, skoro božajočimi udarci izvabil njegovo skrivnost.

Vsa tega, ki je pel njegovo srečo in zmagovalje njegove ljubezni, je zaznamoval. Zapisal ga je smrti.

Le trije, najzadnji trije, ki jih je vlil v poslednjih dneh, v dneh dvomov in trpljenja, so peli otožno, še žalostnejše nego oni, ki jih je pošiljal v svet, preden je posijala nanj milost angelskega njenega obličja, preden mu je prišlo nebeško razodetje njenega srca.

Potem je kakor utrujen sedel in je sedel dolgo med zvonovi. Blodne njegove misli so se razgovarjale z njimi, kakor se razgovarja ljubeča, obupajoča mati z otrokom, smrti določenim.

„Če je umrla sreča, ne moremo živeti! Ne vi, ki ste bili nje priče in bi naj bili nje znanitelji, ne jaz... Vse nas je blagoslovila smrt z milostnim svojim pogledom. Glejte, ob nas stoji — dviga roko... Ne srdite se name, otroci moji...“

Vstal je, drhteč od boli in sočutja. Vzel je drugo, težko kladivo. Stopajoč z boleznim, trpečim licem od zvona do zvona, je z mogočnimi, srditimi in obenem ljubečimi mahljaji vse smrti zaznamovane na kosce razdrobil.

„Saj ne morejo živeti in peti! Ne morejo! In ne smejo! Laž je v njih, laž bi oznanovali svetu!“

Kakor vzkliki umirajočih duš je zvenelo po širni delavnici...

Le trem poslednjim je prizanesel.

„Vi ste otroci žalosti in trpljenja. V vas je resnica! Ker le trpljenje je resnica življenja, radost je grenka prevara... Pojte o tem trpljenju, o moji žalosti od roda do roda... In o smrti pojte! Ker

ljubezen je umrla. In z njo je umrlo vse . . . Zato ne pojte nikoli veselo —“

Sklonil je glavo. Stoječ, oče in sodnik, ob svojih zadnjih otrocih, je dolgo razmišljal. Ko se je iz pre-mišljevanja zdramil, je tiho in negotovo, kakor bi ne verjel na možnost čudeža, ki mu je duša v njem nenadoma zasanjala, dostavil:

„— razen če bi ljubezen kdaj zopet oživila.“

Objel je, premagan od ljubezni, od obupa, po vrsti te tri zadnje, najmilejše otroke in jih je poljubil. Za slovo je bilo . . .

Drugo jutro so ga našli mrtvega v delavnici.

* * *

Edino dragocenost, ki je ostala meščanom po slavnem umetniku-rojaku, so poklonili v dar najlepši mestni cerkvi, ki so jo baš dozidavali. Materi Dolorosi, Kraljici sedem žalosti, je bila posvečena. In resnično, na vsem širnem svetu ne bi mogli dobiti zvonov, kakor so kmalu spoznali, ki bi bili svetišču Žalostne Matere božje tako prikladni.

„Ali plakajo nad neskončno bolj svoje Gospe?“ — so ljudje začudeni povpraševali, ko so poslušali čudovito zvonjenje.

„Duh rajnega umetnika ne najde miru na onem svetu. Nazaj prihaja k svoji deci in toži iz njih svojo bol“ — so trdili drugi in so pomilovali umetnika.

„Verjetno. Umoril ga je baje obup zaradi ženske nezvestobe. Ne najdejo miru take duše, dokler živi nezvesta, pravijo.“

Tretji tako. In proklinjali so v mislih in z besedami njo, ki jim je umorila slavnega ljubljenca.

Od daleč so prihajali tujci, da slišijo čarobno pesem zvonov, katerih sloves je od dne do dne rasel in se širil po svetu. In kdor jih je slišal, ni pozabil njihovega petja vse življenje. Smejal se je kdo veselo na ulici; a zapeli so zvonovi — prešernež je obmolnil sredi smeha in je postal zamišljen in otožen. Cel oči otrok, sanjajočih samo neizkaljeno srečo, so se zresnile ob tem čudežnem zvonjenju; kakor bi iz njega tudi v neskrbne mlade duše zavela težeča slutnja o življenja bridkosti in prevarah.

A nobenega srca se ni dojmila ta skrivnostna tožba s tako mogočno silo kakor src, ki so pozabila in pogazila vero, ki so obljube in prisege prelomila

in so se očitno ali naskrivnem vdala nezvestobi. Kakor z žgočimi biči je udarjal v ta srca slednji zvok žalostne pesmi zvonov, tožečih o nestalnosti in nezvestobi . . .

A glej, ni minilo povsem leto, in ona, ki je s svojo nezvestobo zadala smrtni udarec ljubečemu srcu umetnikovemu, je stala tudi sama obupana v življenju, istotako varana in zapuščena. In nikjer ni našla tolažbe, nikjer ne leka skeleči srčni rani.

Tedaj so pred bolno njeno dušo oživel nekdanji solnčni časi, lepi dnevi mlade njene ljubezni do umetnika, ki jo je oboževal kakor Madono v oltarju. S solzami je mislila nanj v dolgih nočeh in brezsolnčnih dneh. Z vso dušo ga je prosila odpuščanja. Toda — ali ji kdaj odpusti? Ali more? Ali hoče? Ali vidi njeno kesanje? Ali ve za njeno nanovo oživel, vročo ljubezen? Z radostjo bi dala življenje, da bi mogla slišati eno samo njegovo besedo, tako nebeško sladko, tako neskončno zaželjeno: „Odpuščam!“

Po nemirni noči, prečuti v strašnem kesu in obupu, se je napotila na vrt mrtvih. Pokleknila je na rosni njegov grob; poljubila ga je v bridkem kesanju in v veliki, trpeči ljubezni.

„Odpusti, ljubljeni . . .“

Na velikonočno jutro je bilo, na dan vstajenja Večne Ljubezni.

Po mestnih ulicah pa so tedaj postajali ljudje, so strmeli v visoki zvonik cerkve Matere sedem žalosti in so zavzeti poslušali.

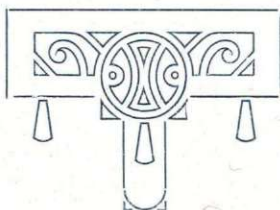
„Kako čudovito pojo danes zvonovi pri Materi Dolorosi! Nikoli do danes niso tako peli . . .“

„Vstajenje pojo . . .“

In res so peli vstajenje. Trojno: Vstajenje Vira vse ljubezni, vstajenje umrle in zopet oživele ljubezni mlade žene, plakajoče na tihem grobu, vstajenje duše umetnikove, ki je bila rešena svojega trpljenja tisto uro in je prihitela k ljubljnim svojim zvonovom, da zapoje iz njih novo pesem, pesem zmagoslavja in večne radosti . . .

* * *

Če poklekneš kdaj na moj grob s solzo kesanja in ljubezni v ljubljenih nebeških očeh, naj vzcnete v tisti blagoslovljeni uri kipeča radost iz vseh mojih otožnih del . . .

Filozof.

Skica. — Spisal Štefan Levkòs.

Ni bil velike postave; hrbet je imel nekoliko upognjen, ramena povešena, prsi udrte; v licih niti kaplje krvi; bila so okrogla, zabuhla, kakor bi bila zgnetena iz testa; oči velike, črnozelenkasto obrobljene; lasje kakor iz prediva.

Hodil je vedno počasi; vse njegove kretnje so bile čudovito lene; ko je hodil, so mu bile roke v napotje, ni vedel, kam ž njimi, visele so mu ob strani nerodno in v nadlego, zato jih je vtaknil navadno v žepe pri jopiču, kar se mu je prav nerodno podalo.

Le včasih se je posmejal, a čisto tiho, mirno, in ko se mu je razlil smeh čez obraz, je dobil obraz čudovito naiven, smešen, skoro neumen izraz.

Ljudem se je najrajši izogibal; govoril ni skoro nič; v počitnicah je zahajal navadno k župniku in mu pomagal v uradu. Dobra duša je bil njegov župnik, blag človek, a že star in napol slep; in tudi kaplana je imel starega. — Smilil se je župniku mladi dijak, revež, zapuščen in polzanemarjen; vabil ga je k sebi, dal mu dela v pisarni, dal mu knjig za čitanje, dal mu opoldne kosila in večerje pod noč in nemalokrat mu je kaj stisnil v roko.

Revež je bil dijak, revno in zanemarjeno oblečen, hlače razcefrane, čevlji raztrgani, jopič zakrpan, oguljen, zamazan.

Sedela sta z župnikom pri kosilu.

„K čevljarju pojdi, naj ti napravi čevlje na moj račun!“

„Saj nisem berač!“

„O ti tepec!“ — Nasmehnil se mu je župnik; nevljudnosti mu ni čisto nič zameril, bil je že tako navajen njega in njegove nevljudnosti in njegovih čudnih manir.

Veliko obiskov je dobival gospod župnik; vsako popoldne je prišel kdo — sosednji duhovniki, učitelji, tujci, ki so bili na letovišču, gospoda iz mesta, vedno mnogo od povsod.

„Gospod župnik, pa bi mu kupili novo obleko, da ne bo tako zanemarjen tu pri Vas!“ je opomnil nekoč sosednji vikar.

„Kaj mu hočem, če pa noče sprejeti! Je že vse dobro — pravi —, komur pa ni prav, naj gleda drugam!“

Ko so prišli tujci včasih ali kdorkoli od gospode, se je dogodilo, da je sedel študent v vrtu pred župniščem in strmел v knjigo; tik njega je ležal morda

župnikov bernardinec, lepa žival. Ko je pes slišal, da prihajajo gostje, je planil pokonci, zalajal z globokim, zamolklim glasom in jim skočil naproti; malokdo se ni ustrašil medvedjega psa, a študent se ni nič zmenil zanj, ni ga poklical nazaj, ni se dvignil, da bi ga odgnal. No, bernardinec ni bil huda žival, samo pozdravil je goste, planil komu na ramo in prihitel nazaj naznanjat prihajajoče. Študent pa se ni zmenil za goste, niti ko so stali pred njim; in ko so ga izpraševali, ali je gospod župnik doma, jih je radovedno pogledal, prikimal z glavo in prav leno privzdignil klobuk, če ga je imel na glavi; izpregovoril pa ni in tudi vstal ni, najsi so bili znanci ali pa tujci.

Tujci so se nemalokrat zavzeli, ko so izvedeli, da je to sedmošolec ali pa že osmošolec; poprosili so župnika, naj jim ga privede v sobo; po dolgem obotavljanju je prišel; sedel je na vogel; govoril ni, vina ni pil in mesa ni jedel; kretal se je nerodno; če ga je kdo nagovoril, je včasih molčal, včasih pa je odgovoril tako kratko, skoro sirovo, da je bilo goste sram. Gledali so ga in občudovali; marsikdo se je spomnil svojih dijaških let in pokimal z glavo.

Študent se ni nič zmenil za vse skupaj — tako so mislili ljudje, ker ga je bilo sram družbe, ljudi in samega sebe. A ni bilo vse ravno tako; poslušal je, kaj govorijo, pretehtal in premislil je vsako besedo, ki so jo izpregovorili.

Ko se mu je zljubilo, je vstal.

„Kam greš?“

Pokimal je z glavo proti vratom in vstopil v sosednjo sobo.

Včasih ga je pustil župnik pri delu in odšel v cerkev, v šolo, kamorkoli po opravkih. — Ko se je vrnil, je čepel študent bogve kje za pisalno mizo, za pultom, za omaro in brskal po knjigah, po starih listinah in matrikah; nič se ni zmenil, če ga je župnik pokaral, da mu vse prevrže; gledal ga je s čudnim, smešnim, naivnim pogledom.

Kakor se je drugih darov sramoval, denarja se ni branil nikoli.

Iz antikvariatov je dobival sezname knjig; študiral jih je naskrivnem cele dneve, cele tedne. Težka je bila izbira, knjig nešteto, denarja malo, končno se je vendar odločil; naročil je in dobil, župniku pa ni nič pokazal; ko je bil doma, je strmел neprestano v knjigo.

Že za prvih gimnazijskih let ga je spravil župnik v konvikt. V napotje in nadlego ni bil tam nikomur, nemira ni delal, a tudi v zgled ga niso postavljali nikomur; prijatelj, ki bi često in redno občeval z njimi, ni imel; hodil je svoja pota in mislil svoje misli kjerkoli in kadarkoli — doma po vrtu, na poti v šolo, na izprehodu. Spomladi se je izprehajal po solncu brez klobuka, pozimi v najhujšem mrazu lahko oblečen in razpetega jopiča.

V šoli so ga imeli za duševno nerazvitega, pre-sojali in klasificirali so ga po tem predsodku in on se ni nič jezil, pa tudi učil se ni mnogo za šolo, a vendar je vedno tičal v knjigah; čital je brez reda in brez izbire, kar mu je prišlo v roko: umetnost, zgodovina, psihologija, literatura, samo leposlovja ne, samo ne poezij — vse drugo.

Kolegi so se mu često smejali, on je molčal; včasih so ga razjezili; za hip mu je zagorel obraz, zavrela mu je kri, zamahnil je z roko, a udaril ni — zasmejal se je tako otroško-naivno, skoro ne-umno, da so mu začeli še bolj nagajati; ko se je pootročil, so ga pustili pri miru. Nihče se ni resno zanimal zanj in nihče ni obračal pozornosti nanj.

Nekoč so dekorirali dvorano za veselico; ravnatelj je nadziral; prišel je on zraven, in ravnatelj se je začudil.

„No, kaj pravite, kaj se Vam zdi, bo lepo?“

„Bi prosil, da bi me pustili domov.“

„Oho, pa danes! Kaj ne bo lepše tu?“

„Mati mi je umrla, bi šel na pogreb.“

„Človek božji!“ — Ni vedel ravnatelj, ali bi se nasmejal, ali bi se razjokal nad njim.

On je vzel dežnik pod pazduho, zapel jopič, potisnil klobuk na oči, vtaknil roke v žep, nikogar ni pozdravil, nikogar ni pogledal, molčal je in šel; kolegi so se smejali za njim, ker mu ni nihče pogledal v oči, ker mu ni nihče videl v srce. — Oči so mu ostale suhe in ustnice se niso zganile, a žgalo ga je v grlu in v prsih ga je tiščalo.

Prišel je do mature. Oglasil se je in jo pisal, delal jo je ustmeno in jo dodelal; dobil je izpričevalo in ga nesel pokazat župniku.

„Do konca si naredil, pa bi lahko bolje izdelal!“

„Lahko bi bolje izdelal, pa nisem.“

„In kaj sedaj?“

„Kaj hoče biti?“

„Kaj pa misliš?“

„Nič!“

„Ne misliš v bogoslovje?“

„Zakaj pa ne?“

„Bo treba torej napraviti prošnjo?“

SFINGA (SFINKS) PRI PIRAMIDAH V EGIPTU

„Pa jo naredite.“

„No, ali ti jo bom jaz napravljaj?“

„Kdo pa?“

Nasmehnil se je župnik in sestavil prošnjo in mu jo dal prepisati; prepisal jo je kakor vsako drugo listino, in župnik ga je še posebej opozoril, da jo mora sam podpisati.

Prišel je odgovor: „Izporočamo ti, da te sprejmemo v naše bogoslovno semenišče, zagotavljamo ti preskrbovanje tekom štirih let študij in potem vmestitev med duhovščino naše škofije itd.“

„Tu imaš!“ mu je ponudil župnik.

„Kaj?“

„Beri!“

„Kaj hočem s tem!“

„No, sprejet si.“

„Jaz tudi mislim, da. In čemu to?“

„Saj si poslal prošnjo; sedaj imaš odgovor v rokah.“

„Pa kaj je bilo treba odgovora?“

„No, če si delal prošnjo!“

„No, in kaj je bilo prošnje treba?“

Župnik ga je gledal.

„Kaj si pa mislil?“

„Nič!“

„No, pa kako!“

„Šel bi in bi vstopil, zapodili bi me ne.“

Župnik je vzel slamnik in rožni venec in odšel na vrt. Študent se je zagledal v knjigo, bogve kakšno.

Bližala se je jesen.

„Kdaj pojdeš v bogoslovje?“ ga je vprašal župnik?

„Kadar hočete.“

„Saj ni vendar to od mene odvisno!“

„Od koga pa?“

„Od časa; prezgodaj te ne marajo, prepozno pa tudi ne smeš priti.“

„Mi pa poveste.“

Ko mu je župnik povedal, se je napravil, vzel pod eno pazduho dežnik, zveženj pod drugo, in odšel.

Prišel je v mesto, prišel pred bogoslovje, pozvonil pred tistimi velikimi vrati; odprla so se sama. V atriju ga je vprašal vratar, kaj želi.

„Prišel sem.“

„A tako, ste morda novi?“

„Da.“

„Pa se zapišite, prosim.“

Zapisal se je in stopil zopet v atrij; stal je za debelim stebrom in čakal; slučajno je prišel mimo njegov sošolec.

„No, tudi ti tu!“

„Tudi!“

„Kaj pa čakaš?“

„Nič!“

„So ti že odkazali prostor?“

„Ne!“

„Si se že predstavil rektorju?“

„Ne!“

„Pa idi vendar!“

„Ne vem, kam!“

„Z menoj pojdi.“

Kmalu se je privadil novemu življenju.

— Lepo življenje bo to, lepo in prijetno, si je mislil. — Človek živi bolj sam sebi in nihče ga ne nadleguje; misli lahko človek in premišluje in študira in nihče mu ne nagaja; ni več razigranih otrok, resni so to in trezni ljudje. Dobro je, da se nihče ne zmeni zame; živi, misli in dela človek, kakor in kar mu drago. — Le moliti je treba, mnogo moliti; nisem vajen moliti, pa se še privadam.

Najbolj mu je ugajalo v šoli; poslušal je in mislil.

Tohu vabohu! — Vse pusto in prazno, vse sam nič in iz tega nič vse; tako se je začelo in tako je prišlo. Pa kako? Pa zakaj? Pa kdaj? Pa čemu?

Glavo sklonjeno med roke, lakte naslonjene na klop — ni poslušal in tudi pazil ni. Dve sami besedi sta mu zadostovali, preveč sta mu bili za celo uro, za cel dan, za cel teden; mislil je in mislil.

Filozofija ga je nad vse veselila. Učen mož, globok mislec je bil, ki jo je predaval; precej jih je bilo, ki ga niso poslušali s posebnim zanimanjem, ni bil govornik in besed ni izbiral, bil je učenjak; on pa ga je poslušal, a ni mu mogel vedno slediti; ustavil se je včasih pri eni misli in ni hotel, ni mogel dalje. — Vedno in vedno so ga ustavljale nove misli, ovirale so ga, da ni mogel naprej; kolikor bolj se je ustavljal in kolikor bolj se je mudil pri njih, toliko dalje, toliko bolj globoko ga je gnalo; vedno bolj globoko; hotel je do dna, pa ni mogel — pregloboko je bilo. Da bi bila ena sama misel, bi se človek še poglobil; a ta neizmernost! Pri vsakem koraku so se odpirala duhu nova obzorja, ne v jasni, polni, svetli luči; bila so kakor v mrak in meglo zavita — duh jih je le slutil in kakor jih je zaslutil, je zahrepenel po njih, pregledati jih je hotel, razgnati meglo in razjasniti mrak.

Stal je ob brezkončnem, brezmejnem, brezdanjem prostoru; duh se ni zavedal, kje, ni se zavedal, kako in kaj, kje so trdna tla, kje je opora. — Strmel je v to brezmejnost. Kako in kaj je bilo? — Neskončna, nepojmljiva sila je pojmlila vso brezdanjost, prevzela je njega samega. Vsa ta neizmerna, neskončna sila v njem, v brezmejnosti; pretesna je bila brezmejnost, ni je mogla objeti.

Zamislila je ta neskončna sila v brezmejnosti brezštevila svetov, drug večji od drugega, drug lepši

od drugega. In v vsej tej brezmejnosti, v vsem tem brezšteviju čudovita harmonija, popolnost, enota. Javila se je neskončna sila — ni ji meje in mere od vekov do vekov — javila se je v času, javila se je v kraju. — Kaj je hotela? — Pokazati sama sebi svojo silo, svojo moč, svojo energijo, svojo vse-možnost, svojo skladnost, svojo smotrnost, svojo modrost, svojo lepoto, svojo dobroto? — Kaj je hotela? — Kaj je to samo preobilica njene popolnosti? Kaj je vse to in kje so vsemu temu meje? In kje so meje tiste sile, tiste mogočnosti, tiste modrosti, lepote, dobrote, ki je vse to postavila, ki je vse to ustvarila — sama iz sebe, iz svoje čudovite popolnosti, iz svoje skladnosti, iz svoje enote? Iz nepopolnosti, iz neskladnosti, iz needinosti se ni moglo poroditi vse to! Nemogoča bi bila eksistenca te nepojmljive, nepregledne mnogoličnosti, če bi ne bilo v njej popolne, skladne, edine in enotne smotrne harmonije — če bi ne bilo ene same sile, ene same moči, ene same neomahljive in neovržne postave, ne mrtve, ampak resnične in žive, ki drži v rokah trdo napete vajeti in jih vodi z razumom in premislekom po svoji lastni volji.

Kje si! Kdo si! Kaj si! — da te duh sluti, ko ga vsega polniš, ko ga prevzemaš skozinsko, pa te vendar ne more spoznati, pa te vendar ne more objeti, pa ti vendar ne more pogledati v obraz, v lice in v oko!

Sum, qui sum! — Sem, ki sem!

Zagrmelo je skoz vsemir in svetovje se je streslo! In takrat šele se je ozrl in zapazil v svoji neznatnosti neskončno malenkosten črv. Sama ničnost in neznatnost, ki je hotela premeriti in objeti vso brezmejnost in onega samega — nepojmljivega, neuglednega, čigar popolnosti preobilica je bila vsa tista brezmejnost — proti tej popolnosti nična, neznatna.

Trikrat neznatna ničnost! — Zgrozil se je razum svoje drznosti in se tako prestrašil, da se je skril v svoj dom; zaklenil ga je, zabil vsa okna in jih zastrl; sedel je za mizo in začel premišljevati samega sebe; začel se je poučevati — pa je bila tema v zabitem domu, nič ni videl in nič ni razložil.

Ni bilo človeka, ki bi revežu prižgal luč; ni ga bilo, pa bi ga bil dobil, pa bi ga bil našel, samo, če bi ga hotel, samo če bi ga znal poiskati.

Ogibal se je ljudi in hodil svoja pota in mislil svoje misli in jih skrival ljudem; nikomur jih ni pokazal in ni jih izdal niti z eno samo besedo. In če je bil v družbi in če je sedel pri mizi, in naj so govorili karkoli, je mislil on bogve kaj; — zato je bil vsem neroden, neokreten, sramežljiv; ni poslušal, kaj govorijo, in ni razumel, kaj ga vprašujejo; če pa je poslušal, je pretehtaval besedo za besedo, počasi, previdno in vestno.

Najrajši je zahajal v knjižnico; stisnil se je v kot pod stopnice s knjigo v roki — bogve kakšno, ali pa pokleknil pred predal in brskal od knjige do knjige; odprl jo je, pogledal, prelistal jo in poiskal drugo. Z vsakim predalom, z vsako knjigo, z vsako stranjo se je odprl nov svet. — In on ni našel miru, ni našel pokoja v teh svetovih.

Iz vse neizmernosti ta knjižnica samo neznatna malenkost — in v vsej tej neznatnosti taka neizmernost, neobsežna, nepregledna. — Ves svet in vse njegove prikazni, vsi vidni in nevidni pojavi, vsi znani in nepoznani zakoni, vsi razumljivi vzroki, vse nepojmljive posledice. — In človek v svetu; sam zase in sam v sebi nov svet; in njegova zgodovina in njegova raznoličnost, njegovi neštevilni rodovi in teh neštevilnih rodov neštevilne šege in govorice, nepregledna dela rok in duha; in ta duh in njegovo življenje in njegov razvoj, njegov napredek...

Hodil je redno v knjižnico, čepel je pod stopnicami, klečal v kotu za omaro, visel vrh lestve čisto pod stropom — njegov duh pa se je izprehajal po čudovitih in nedojmljivih svetovih, brez reda in brez miru. — Ni bilo človeka, ki bi mu prijateljsko pokazal pravo pot!

Nikoli ga ni bilo videti na kroglišču, tudi na kegljišču ne; nikoli ga ni bilo videti, da bi se izprehajal po vrtu, tudi po hodnikih ne; neprestano je sedel za pultom in čital, študiral, mislil bogvekaj. Smejal se ni nič več, ni bilo vzroka za to in tudi povoda ne. Nikake zabave ni poznal in tudi nikakega dela, nikakega opravila razen knjig.

Ni poznal izbire, ni poznal metode —: karkoli mu je prišlo pod roko. Videl je neizmerna obzorja, ki so se odpirala na vse strani; ni jih dobro videl, ni jih dobro razložil, samo slutil jih je, a rodil se je enkrat v srcu nemir, rodilo se je hrepenenje, rodila se je neutešna želja, vse videti, vse vedeti, vse znati in poznati. — Zašel je v gozd in ni vedel izhoda, obračal se je in obračal, hodil je in iskal, pa ni prišel nikamor, kakor bi bil zaklet; trikrat, desetkrat se je vrnil na isto mesto, pa ga ni spoznal; trikrat, desetkrat je prišel na drugo, pa mu je bilo popolnoma tuje. —

Začel je šibeti; vidno je opešal tekom kratkega časa; mesa ni jedel in vina ni pil, odpočil se ni nikoli in spal je prav malo. Prigovarjali so mu, pa ni hotel ubogati; ni hotel k zdravniku in tudi odpočiti in okrepčati se ni hotel; ni hotel razumeti, da sta duh in telo prenapeta, da morata opešati. — Opozorili so rektorja nanj, in rektor mu je tesno omejil čas dela, čas čitanja in čas študija.

„Dobro bi bilo, da za nekaj časa delo popolnoma pustite. Doma bi se morda najbolje okrepčali, zunaj mesta, v sveži, prosti naravi!“

„Kaj bi doma!“ — Zelo se je prestrašil te misli; odtrgali bi ga popolnoma od knjižnice, radi bi ga odtrgali, pa ne smejo.

„Nima človeka, ki bi mu doma postregel,“ je opomnil nekdo, in on je ostal. V prostih urah je hodil okrog kakor izgubljen.

Bila je hladna noč, hladna in temna; zunaj je pršel kakor megla droben dež. Po večerji so se izprehajali po hodnikih, zbirali se po sobah; šalili so se in smejali, peli; razpravljali so o resnih vprašanjih, o filozofičnih, o političnih, o socialnih; igrali so šah; svirali; — kar in kakor se je komu poljubilo. — On je bil tujec med njimi; govoril ni z nikomer; k pultu bi sedel in čital, pa ni smel; drugi so čitali, smeli so, njim je bilo dovoljeno, a njemu so prepovedali.

Hotel je na dvorišče; mirno je bilo tam, nihče bi ne motil njegovih misli, ki jih je neprestano mislil in sanjal. Dobro, da mu vsaj teh misli niso mogli prepovedati, da mu jih niso mogli odvzeti, da mu jih niso mogli ukrasti!

Hotel je na dvorišče, da bi bil sam s seboj in s svojimi mislimi. Ko je odprl vrata, mu je zapršel droben dež v obraz; droben, oster in mrzel kakor igle. A ni ga motil dež; obstal je na vratih in se zagledal čez dvorišče in se začudil temu čudnemu dvorišču, ki ga ni še nikoli videl.

Hladna, medla svetloba je polnila vse dvorišče od vrha do tal; globoko, široko dvorišče, krogin-krog obzidano, dolge vrste oken na vseh štirih straneh, tri dolge vrste visokih, razsvetljenih oken, kakor tri dolge vrste živih oči, strmečih v grob, na vseh štirih straneh; le tupatam temno okno, le tupatam slepo, mrtvo oko.

Nekaj čudnega, hladnega, mračnega ga je pozdravilo s tega dvorišča, nekaj nevidnega, nepoznanega, neumljivega; samo srce je je zaslutilo in se stisnilo v grozi. — Po hodnikih v hiši je šumelo življenje, temne sence so švigale mimo svetlih oken — kakor pošastne silhuete čez jasno plan.

Glej, grob! Globok, brez dna, globok, da bi ne priplezal iz njega, če bi plezal vse svoje življenje; ni ga neba nad njim! — Strmel je nadse, a neba ni uzrl in nobene zvezde ni zagledal. — Živ sem zlezl v grob in ni je rešitve iz njega: globok je, da bi ne priplezal iz njega do konca dni. Živ sem zlezl v grob; in krog mene je življenje, veselo, glasno, svetlo in jasno; vidim ga in ga slišim! — Smejalo se je iz vseh oken. — Kaj je res ni rešitve! Kaj ga res ni izhoda! — Ni ga bilo človeka, ki bi mu pokazal izhod in rešitev; ni ga bilo, ker ga ni hotel in ga ni znal poklicati na pomoč!

Glas zvona ga je zbudil iz sanj; okrenil se je in obrnil in odšel k večerni molitvi; po molitvi je

šel in legel v posteljo in ni zatisnil očesa do beglega dne.

Bilo je neke noči; spati ni mogel; čudna misel mu je prišla na um in ga zelo razveselila. Vstal je, se napravil in odšel tiho iz spalnice, tako tiho, da ga sosed ni slišal, da se niti prebudil ni.

Šel je po hodniku; dolg je bil hodnik in noč zunaj jasna — svetla mesečina kakor beli dan. Iz noči, iz dvorišča je lila skoz okna mesečina na hodnik; razlita je ležala po vsem hodniku, po gladkih tleh v velikih, mirnih, nepremičnih štirikotih, ki so razsvetljevali hodnik od konca do konca.

Stopil je k oknu in pogledal na dvorišče; pol dvorišča je bilo jasno razsvetljenega, z mesečino oblitega, pol ga je bilo zagrnjenega v temno, hladno senco. — Spomnil se je sanj o brezdanjem grobu, ki ni videti iz njega ne zvezd, ne neba, in se je skoro začudil.

Pogled se mu je ustavil pri štirih oknih, z železnimi križi zamreženimi. Hipoma je pozabil na svojo misel in na svoj sklep — pozabil je na pult in na knjige v njem. Premeril je s pogledom vse dvorišče, preiskal vsa okna; nikjer sumljive postave, nikjer luči, le v treh oknih je gorela mesečina. Ozrl se je po hodniku navzgor in navzdol in se napravil na svojo pot; čudovit nemir in čudovito hrepenenje v srcu.

Počasi je hodil, zelo tiho in zelo previdno. Ustavil se je pri vsakem oknu, premeril z enim pogledom dvorišče, z drugim hodnik; ustavil se je pri vsakih vratih, poslušal z enim ušesom čez hodnik, z drugim v sobo. Nikjer žive duše, povsod tiho in mirno. — Hipoma je obstal; od nekje je zadonel smeh; čez hip zopet vse tiho in mirno. Dolgo je poslušal.

„Nič ni; sanjal je kdo bogve kako lepe in prijetne sanje. Bog mu jih blagoslovi!“

Šel je dalje in se ustavil pri drugih vratih; v sobi je stokalo in ječalo.

„Slabe sanje ima revež, neljubi in neveseli spomini. Bog se ga usmili!“

Šel je dalje, počasi, previdno, tiho. Skoro bi mu zastala kri; čuden krik, pol strahu in pol obupa.

„Slaba vest. Bog mu odpusti, revežu!“

Prišel je do stopnic; obesil se je čez ograjo in pogledal v globočino. Gledal je in poslušal; vse tiho in mirno spočetka; a kolikor bolj je prisluškoval, toliko bolj je razločeval čuden nemir, ki je motil tihoto; kakor pritajeno ječanje, kakor plaho zdiho-vanje, kakor tiho, skrivnostno šepetanje. Napenjal je oči in napenjal posluh; slišal je dobro, a videl ni ničesar, ničesar ni razložil in ne razumel. Slonel je čez ograjo in mislil.

Bogve kakšni spomini so oživali v tej uri po vseh kotih; čudno, da si ne upajo na dan. Skrivajo

se po kotih bogve kdaj, bogve od koga pozabljeni in izgubljeni. V polnočnih urah se zbuja, oživljajo po vseh kotih; rad bi jih videl in rad bi jih spoznal, a ne upajo si človeku pred obraz; morda jih je samo eden poznal, samo eden enkrat in nihče nikoli več; morda sta jih poznala dva, morda so jih poznali vsi, in danes jih ne pozna nihče več in nihče več jim ne ve imena.

Dolgo je slonel in mislil, pa se je naposled domislil svoje poti in je romal dalje. Dolgo je hodil po stopnicah. Prišel je do temnih vrat; ozrl se je dvakrat, trikrat krog sebe, preden je pritisnil na kljuko in poizkušal odpreti; zaškripala je kljuka in zaječala, a vrata se niso vdala; zaklenjena so bila in se niso odprla.

Sklonil je glavo in se obrnil in odšel. Prišel je na dvorišče in stopil k oknu z železnimi križi. Okno je bilo odprto in v sobi svetlo, ker je lila mesečina v njo. Oprijel se je z rokami železnih križev in zastrmel v knjižnico.

„Tam. — Tam. — Tam.“ Požiral je z očmi knjige.

„In bogve kaj je tam — tam — tam! Še nikoli nisem pogledal, nisem še prišel do tistega predala. Sam bogve kaj — niti sanja se mi ne. Da bi imel ključ; svetlo je; čital bi lahko pri mesečini.“

Krčevito se je oklepel križev, ker je bilo okno nekoliko previsoko.

Ko se je vrnil v sobo, se je že svetlikal dan; razpravil se je in legel; sosed ga ni slišal in tudi zbudil se ni.

Ko se je zjutraj napravil, se je čudil, da ima rosne čevlje.

Začel je misliti, kje in kako bi dobil ključ, ne da bi ga kdo opazil. Mislil je in mislil in se domislil, bogve kako; dobil je ključ, bogve kje.

In tako je začelo njegovo romanje noč za nočjo; in tako je začel vidno in vedno bolj pešati. Prepovedali so mu za nekaj časa sploh vsako delo; domov ni hotel; hodil je okrog kakor izgubljen.

„Kal je nosil v sebi, v prsih je bila skrita pa se je začela razvijati. Dobro bi bilo, da bi odšel.“ — Samo nekateri so se bali tako, drugi pa se sploh niso zmenili zanj; smilil se jim je, ko so ga videli; ko ga niso videli, se niso spomnili nanj.

Romal je svojo nočno pot. Obstal je sred stopnic in poslušal; zamislil se je in se začudil:

„Ampak čudno; da bi bili vse to samo spomini, čudno bi bilo to; pa morda prihajajo sami; po davnih časih, po dolgih letih, v temnih nočeh prihajajo, v poznih urah; bogve kaj so zapustili za seboj, bogve kaj so izgubili; — svojo mladost; — bogve kaj; — in bogve kdaj in bogve kje se je spomnil in je prišel, moral je priti; prihajajo morda, ko bije njihova ura, in se izprehajajo po temnih, samotnih, zapuščenih

hodnikih, kakor so se izprehajali pred desetimi, pred petdesetimi, pred bogve kolikimi leti; izprehajajo se sami, po dva in dva morda. — Čudno, da bi se ne spominjali teh zidov in teh hodnikov, čudno, da bi pozabili prošlih dni, minulih let; čudno, če bi jih ne bilo nazaj. — Pa jih nisem še srečal! Morda se izprehajajo po hodnikih kakor nevidni duhovi, nevidni in neslišni; samo njihove spomine je slišati, samo njihovih spominov tihe, pritajene, nerazumljive govorice. — Rad bi jih srečal in rad bi jih videl; rad bi jim pogledal v tej uri v obraz. — Morda ga srečam kdaj, morda ga presenetim kje, tak obraz; — v knjižnici morda; za mizo bo sedel, debelo knjigo pred seboj, staro in debelo; morda zaspi nad njo truden in izmučen; in pridem in me ne bo slišal, in mu pogledam v obraz, v lice, v oči; kdove kdo bo, kdove kaj bo, kdove kako se začudi.“

Prišel je do knjižnice; vtaknil je ključ v ključavnico, obrnil ga je tako potihoma in tako počasi, da ni zaškripal; pritisnil je kljuko tako pazno in tako previdno, da ni zaječala; odprl je vrata in vstopil v sobo; po prstih je vstopil in se ozrl po kotih; nikjer ga ni bilo; nikogar ni bilo; stopil je v drugo sobo, nikogar ni bilo; tudi v tretji ni bilo nikogar; — razžalostil bi se bil skoraj, tako rad bi bil videl neznanega tujca, tako gotov je bil, da ga bo videl; v hipu se je bila porodila misel v srcu in ni hotela več umreti.

Stopil je do velike knjige, velike, široke in debele; imela je mesto platnic drobne lesene deske, z usnjem obite; odmaknil je knjigo in izvlekel iz nje svečnik; postavil je svečo na mizo, prižgal pa je ni; splezal je po lestvi pod strop in privlekel s seboj breme knjig; postavil je kup na mizo, prižgal svečo in sedel h knjigam. Ampak miru ni imel tisti večer; od hipa do hipa je dvignil glavo od knjig in se ozrl po sobi. —

„Škoda, da sem prižgal svečo; v temi bi sedel in bi čakal.“

A sveče ni ugasnil in tudi pričakal ni nikogar in ničesar. —

Stopil je izza vogla; zazdelo se mu je, da stoji nekdo na koncu hodnika — neznana postava, tuja oseba; še nikoli je ni srečal in nikoli je ni videl, ne v zavodu, ne v mestu, nikjer.

Stal je in gledal, mračno je bilo pri šibki luči po vsem hodniku. — Zapičil je pogled v tujca, v nejasno, nerazločno obliko, ki se mu je topila pred očmi; zasolzile so se mu oči prenapornega strmenja; stisnil jih je in jih obrisal z dlanjo.

In zopet je zapičil pogled v tujca, a oko je zadelo ob mrtvo steno, pusto in prazno. Nagnil se je naprej, sklonil se je v presenečenju, a oko ni uzrlo nikogar; žive duše ni bilo več na hodniku.

Šel je previdno do tistega mesta; obstal je in se ozrl okrog in pogledal nazaj po hodniku; nikjer žive duše.

„Zmotile so se oči!“ je izpregovoril sam s seboj; pa ni verjel svoji lastni besedi.

„Bog s teboj! Morda te še kdaj vidim; morda te še kje srečam!“

Prepričan je bil, da ga še ugleda, da ga še sreča; — in je šel svojo pot.

Sedel je za mizo; pred njim sveča in kup knjig.

Zagledal se je v doprsen marmornat kip, ki je stal na polici; velika glava, visoko vzbočene prsi; obraz je bil gladko obrit, bel kakor sneg.

„Duša božja, ali ti ni dolgčas tu, priklenjenemu in prikovanemu na isto mesto, odkar sem te videl, odkar te poznam?“

Prikimal je stari učenjak s plešasto glavo.

„Vedel sem! Revež! Smiliš se mi! Pa vedno molčiš! Ni mi prišlo na misel, da bi te bil nagovoril! Pa bi bil ti izpregovoril besedico!“

Učenjak je strmel nanj s hladnim pogledom; njegov obraz je bil trd, okamenel; njegove poteze neokretno zasekane v krhki marmor. —

Čudna mora je legla bogoslovcu na srce. —

„Glej, sambogve kdaj mu je legla težka plast prahu na glavo, zasenčila mu oči, pa ga ni človeka, ki bi se ga usmilil, reveža!“

Stopil je k učenjaku, odgrnil svojo črno haljo in obrisal z njo učenjaku prah z glave, z oči, z obraza. — Ko mu je obrisal prah, se je vzpel proti njemu, čisto tik obraza se mu je približal in mu pogledal v oči — in se prestrašil. —

„Kaj je samo zavist v tvojih očeh, ali je zaničevanje v njih!“ —

Z obema rokama se je oprijel police in strmel učenjaku v oko z grozo in trepetom.

„Kaj ni vredna moja halja, da leži na njej znamenje tvojega prahu! Kaj nisem vreden, da ti gledam v oko!“

Tiste kamenite oči so se mu zapičile v dno duše; dva dni jih je nosil s seboj, vdano, potrpežljivo; dva dni jih je izdiral iz srca; a ostala je neznosna skrivnost, kamor se je zasadila. — Čudovite skrivnosti, nepoznan svet, novo življenje v tistih očeh. — Štiri dni je premišljeval tiste oči, štiri dni in štiri noči; šele peto noč se je vrnil v knjižnico. —

Obstal je na vratih, ko jih je odprl, in se zamislil v profil moža, ki je sedel za mizo — skoz okna je lila z ulice luč v sobo — prav lahko je razločil njegove poteze in prav lahko jih je spoznal. Spoznal je marmornatega učenjaka, ki se mu je zamislil, na svoje mesto priklenjen, odkar ga je prvič ugledal. — Dolgo ga je gledal; učenjak je strmel nepremično predse, ni se zganil, ni trenil z očesom.

Stopil je počasi do njega in se dotaknil s kazalcem njegovega ramena in hipoma se mu je razblinil pod prstom v prazen nič. — Čudom se je začudil in se ozrl po sobi; učenjak pa je stal na svojem mestu, trd in kamenit je bil izraz njegovega obraza. —

Primaknil je k polici stolico, pokleknil nanjo, položil roke učenjaku na ramena in se mu zagledal v oči.

„Preziraš me! Zaničuješ me! Še odgovora mi ne daš!“

Učenjak je molčal in ga gledal.

„Ne odgovoriš! — Premajhen sem ti! — Preneznaten! — Ti si učenjak! — In kaj ti pomagajo vse skrivnosti, v tej glavi zaklenjene! — Kaj ti pomaga vsa tvoja učenost! — Ne čutiš, da je okamenela! — Ne odgovoriš! — Premajhen sem ti! — Preneznaten! — Ne čutiš, da si v moji oblasti, ti in vsa tvoja učenost! — Samo uprem se, samo z roko zganem, pa bo ležala vsa tvoja učenost na tleh, razbita v drobne črepinje! — Dovolj dela boš imel, preden jo zbereš skupaj! — Dovolj dela in dovolj truda! — Zbiral jo boš in skladal, kakor si jo zbiral in znašal z vseh vetrov! — In če tudi zbereš vso, cela ne bo več!“ —

Gledal je učenjaka; oči so se mu izbulile; napele so se mu žile na sencih; pordelo je testo njegovih lic; prsti so se krčevito oklenili debelega vratu učenjakovega. —

„Raztopil si se tisti večer na hodniku — nihče drugi ni bil —; razblinil si se v prazen nič pod mojim prstom! Razblini se sedaj in raztopi se, da ti ne iztisnem vse tvoje modrosti do zadnje kaplje, da ne razbijem tvoje učenosti v drobne črepinje! — Misliš, da te nisem sovražil, odkar sem te prvič ugledal! Še preden sem te spoznal, sem te že zasovražil, prijatelj! — A ker sem te sovražil, zato te nisem hotel videti — zato nisem hotel misliti nate! — Nič se mi nisi smilil, nikoli! — Ko sem te videl tu priklenjenega in prikovanega, sem se veselil in radoval v dno srca. — Misliš, da sem ti iz spoštovanja pomel prah z glave! O, motiš se, prijatelj, zelo se motiš! — Velika je tvoja naivnost! — Dva dni sem čistil haljo in dva dni sem jo zračil! Niti prašek, droben in neznaten, ni ostal na njej. — Zavidal bi mi ga iz dna duše, prijatelj, poznam te! — A ne raditega, takega veselja bi ti ne privoščil; — težil bi me kakor neznosno breme — še tako neznaten prašek, v breme bi mi bil in v sramoto! — O prijatelj, razpihal sem prah tvoje plešaste glave v vse vetrove, ki so ga znesli skupaj — in solnce se mi je od srca smejalo!“ — —

„Aj! Aj!“ — Davil je učenjaka. —

„Ne odgovoriš? Se ne vdaš?“

Trd je bil marmor in ni se vdal pod koščenimi prsti, ki so se krčevito oklepali debelega vratu. Trdovraten je bil učenjak, ni trenil z očesom, ni izpregovoril besedice. —

Sveča na mizi je dogorela, zaplapolala je dvakrat, trikrat in ugasnila. — Ni ugasnila sveča, ker je ni bilo: okna so ugasnila. —

Tisti hip se je tako spačil učenjakov obraz, da je bogoslovec prestrašen odskočil. —

Čudne reči so se godile ponoči v knjižnici, tako čudne in nenavadne, da ni nihče sanjal o njih. On pa jih je začel slutiti; ker jih je zaslutil, jih je zahrepenel videti, in ker je zahrepenel po njih, so se mu razodele. Čudežno razodetje, ki bi ga trezen in pameten človek ne pojmoval.

Shajali so se, v knjižnici so se zbirali ponoči, a ostali so nevidni človeškemu očesu. Velika milost ga je doletela, velika in nezaslužna, da so se razodele te skrivnosti njegovemu nevrednemu pogledu; že to je bila milost, da je te skrivnosti zaslutil v svojem srcu; a sodeloval je z milostjo: milost je spočela iz slutnje hrepenenje, iz hrepenenja se je rodila resnica. —

Sedeli so krog mize, mračnih, trdih obrazov; morda so se pogovarjali v nerazumljivem, neslišnem jeziku; morda so molčali in premišljevali; morda so bili obsojeni na večni molk: povedali so, kar so imeli povedati, dodelali so, kar so imeli dodelati; odbila je njihova ura; — če niso dovršili svoje dolžnosti, če niso dodelali po svojih močeh, jim je zastala dolžnost na vesti, obremenila jim je dušo na vse večne čase. — Težko breme! —

Roka se mu je oklenila stolice; oči so se mu izbulile; v srcu pa se je zbudilo sočutje, usmiljenje, mehko in radodarno.

„O možje, nisem vreden —“ ni izgovoril stavka, morda ga niti začel ni, morda se je šele samo misel spočela v duši, ne da bi jezik vedel o njej — a možje so izginili, razblinili so se v prazen nič.

„Nisem vreden, o možje, in tudi moje oči niso vredne, zato je bil morda greh, kar se je zgodilo. — A pravijo, da je usmiljenje božje veliko, da odpušča, da vse odpusti; čemu bi mi vi ne odpustili! — Kaj je greh resničen, če se ni porodil iz srca, če mu volja ni kumovala pri krstu! Kaj je to greh! Kaj ni v trpljenju zasluženja; kaj ga ni morda celo v izkušnji! — Od srca in razuma mora biti spočet, a če ga volja ne krsti, ni to pravi greh. — In če bi bil greh, kaj ni kesa! Kjer sta greh in kes, mora biti tudi odpuščanje, mora biti tudi milost in usmiljenje! — Pred samega Boga bi stopil: — Glej greh, in glej kes! Odpusti! — In moral bi odpustiti. — Pa ni greha in zato tudi kesa ni. — Kaj je to greh, kar je v krvi; kaj je to greh, če je bogve kateri

praded — hm — od generacije, do generacije! — Morda je bil greh, ki ne ve nihče več zanj — sam Bog ne, — a to ni greh — kvečjemu kazni! — In kaj je to kes, če vre v glavi — če kipi — če šumi — če vrši — če peče — žge! Kaj je to kes; — kaj ni to trpljenje! — In vi se zaničljivo skrivate mojim očem. — Kaj bi iz zaničevanja pokleknil in obrisal prah s čevljev! Kaj me ni vodilo usmiljenje in sočutje za roko, ko sem romal od imena do imena, pozabljenega, potopljenega v prah in pajčevino! Ko sem vas reševal iz noči in vas napajal s solncem nebeškim! Kaj ni usmiljenje obrisalo prah raz plešo! In kaj ste mi dali vi! S čim ste mi vračevali ljubezen in usmiljenje! Samo neznatno drobtinico svojega bogastva; — in še privoščili mi je niste! Samo drobtinico do smrti lačnemu, samo kapljo od žeje umirajočemu! — Vsak od svojega neizmernega bogastva samo neznatno malenkost! — Je to ljubezen! Je to usmiljenje! Je to hvaležnost! — In kaj bi s temi drobtinicami; — in kaj bi s temi kapljami; ne bo iz njih nikoli dostojne jedi, nikoli poštene pijače, ki bi jo človek začutil v sebi kakor novo življenje, kakor krepko moč do konec mezinca! — Nisem berač! — Vse sem hotel, vse neizmerno bogastvo, ki ste ga zapustili! — Kaj bi sedaj z njim! Kaj bi vi z njim! In jaz bi bil bogat, neizmerno bogat! — Stopiti sem hotel pred vas, da zahtevam! — Kaj ni to greh, da je vse to bogastvo zakopano v prah in pajčevino! — Stopiti sem hotel pred vas in zahtevati, pa ste se porazgubili kakor plašljivi strahopetci, poskrili ste se, skopuhi! — Vrnem se in stopim pred vas in izpregovorim besedo svoje pravice!“

Kri mu je podplula lica in oči, mišice so mu nemirno podrhtevale. Z rokami je pokrtil obraz in zaplakal kakor dete. —

Prišel je kakor navadno; možje so sedeli krog mize in strmeli predse, kakor bi jih bilo sram bogvečesa. — A ko je stopil mednje in se ozrl po njihovih obrazih, se je prestrašil: ni bilo sramu, tudi kesanja ne, kaj šele usmiljenje! In še bolj se je prestrašil, ko je zapazil, da se dvorana polni; in dvorana se je vedno bolj in bolj polnila; gnetli so se pri vratih, vsa druga soba jih je bila polna; plezali so po policah, pokrili so vse police od vrha do tal, vse stene do stropa. In ko se je ozrl po tistih obrazih, se je zgrozil. — A zbudil se je pogum v njem: „Vrag bi te ociganil za tvojo pravico!“

In ni se vdal.

„Mojo pravico mi dajte! Svoje bogastvo mi dajte! Svojo zapuščino! Ni ga dediča, ki bi se oglasil zanj; ni ga človeka, ki bi jo zahteval!“

Zakrohotalo se je po dvorani. Dvorana je bila prazna, samo marmornati učenjak se mu je režal s police. —

Planil je k njemu in ga podavil za vrat:

„Mojo pravico!“ —

Učenjak je ostal neusmiljen, trdovraten, kakor bi bil nem.

„Mojo pravico!“ —

Učenjak ni trenil z očesom, ni zganil ustnice, ni izpremenil niti ene poteze. —

Sunil ga je ob tla s tako silo, da se je odlomila debela glava in se zakotalila pod polico v kup knjig. Stresla se je za hip hiša in potem je bilo zopet vse mirno, vse kakor navadno — samo učenjakovo oprsje je ležalo na tleh obglavljeno.

Ozrl se je začuden po stenah, po skladih knjig: zazdelo se mu je, da je nad morjem; morje je bilo neskončno globoko in čisto, od dna se je svetilo kakor skoz meglo čudovito bogastvo — in zahrepenel je po tistem bogastvu, po tistem celem bogastvu. In začel se je potapljati in se je potapljati v brezdanje morje.

Kriknil je na ves glas; morda je bila radost v tistem glasu, morda je bil obup v njem.

Zgrudil se je nezavesten v kolena in udaril s čelom ob tla. —

In takrat so se odprla vrata; neslišno so se odprla vrata in tiho je vstopila postava v dolgi črni halji, snežnih las, očetovskega obraza, oči polne skrbeče ljubezni.

Postava je stopila k bolniku; dvignila ga je, posadila ga na stol in mu skrbno prislonila glavo na mizo.

* * *

Na župnikovem vrtu se je smejala pomlad, okopana v mladi zarji, ovenčana z zvončki, s trobenticami in vijolicami; — njen smeh je bil opojen in sladak in jasen kakor solnčni prah.

Na vrtu se je smejala pomlad in v grmovju so ji vriskali ptiči v pozdrav.

Z neizmerno radodarnostjo je razsipavalo solnce svoje zlato.

Vsenaokrog bogastvo, pomlad, življenje, zdravje, krepka moč, sreča. — Ljudem so žarele oči, smehljali so se jim obrazi, lica so rdela, dvigale so se glave in prsi so se bočile, koraki pa so postali prožni, lahki, izpočiti.

Pri župniku pa so imeli takrat bolnika. V sobi nad vrtom je ležal. Solnce ga je pozdravljalo zjutraj pri enem okencu in na večer se je poslavljalo pri drugem. Pod oknom so gnezdili kosi v jazminovem grmičju.

Trikrat na dan se je nasmehnilo bolnikovo testeno lice: zjutraj, ko so ga pobožali prvi žarki, ko so ga zvečer poljubljali zadnji in ko je zavriskal kos pod oknom. Trikrat na dan se je nehote in nezave-

doma nasmehnilo lice, oči pa so strmele v strop, niso slutile mladega solnca, niso slutile sladkega petja, niso slutile vesele pomladi, ki se je v vrtu smejala; strmele so v strop, topo, nepremično. —

Prišel je stari župnik, prislonil je uho k bolnikovim prsim, prijel ga za čelo, potipal žilo na roki in štel utripe skrbno in natančno. — Včasih je kaj povprašal; zgodilo se je tudi, da je dobil odgovor na vprašanje; v takem hipu se mu je za trenotek jedva vidno razjasnilo mračno lice. Stopil je k oknu ali pa prisedel k postelji, odprl brevir in se zamislil v molitev. —

Prišla je župnikova sestra, skromna, dobra duša; privzdignila je bolnika in mu ponudila juhe; sprejel jo je včasih, včasih pa jo je odklonil. Odšla je tiho, kakor je prišla; morda se je mimogrede molče ozrla na brata, če bi ji kaj naročil; morda je nagnala velikega bernardinca, ki se je vtihotapil za njo in se skril pod posteljo. —

Zgodilo se je nekega dne. Nebo se je bilo pooblačilo in v sobi se je zmračilo. Bolnik je bil sam.

Zbudilo se je v srcu; vzrastlo je iz mračnega kota; napolnilo je vso sobo; napolnilo je srce do vrha.

Z naporom se je dvignil hrbet; roke so se krčevito zakopale v odejo; prestrašene oči so zastrmele v mrak.

V tistem hipu je vstopil župnik in obstal na vratih; še bolj se je prestrašil bolnikov pogled, hrbet se je sklonil še bolj naprej; par trenutkov je strmel v tujca in potem strt omahnil v blazine.

„Ni izhoda! — Ni miru! — Ni pomoči! — Ni vodnika! — Ni rešitve! — Zašel sem! — Izgubil sem se! — Zablodil sem v gozdu, ki ni izhoda iz njega — ki ni človeka, da bi mi podal roko in me povedel domov! — Pa jim ni dovolj! — Mesto da bi mi bili pokazali pot, so me zavajali vedno na nove, vedno na druge steze! — S steze na stezo — s poti na pot — brez konca in kraja!“

Prišla je župnikova sestra in mu premenila obkladke. Utihnil je in zaspal. —

V tisti noči je zbudil vso hišo glasen krik:

„Pomoči! — Zašel sem! — Zablodil! — Potapljam se! — Rešitve! — Tema je! — Noč! — Luči! — Žejen sem! — Pijače! — Pijače! — Dajte mi piti, piti, da se mi duša napije, ki je žejala vse žive dni; — ki se je nažejala do smrti! — Luči, da mi razjasni noč! — Usmiljene roke, ki me povede domov!“ —

Potolažil ga je župnik in ga polegel nalahko v blazine.

„Potolaži se, revež! — Pot je prava in studenec blizu! — Ne boš več dolgo blodil — dan se dela — blizu je rešitev!“

Odprl je knjigo in molil.

MADONA

RAFAEL

„Pot je prava in studenec blizu!“ —

„— — Pot je prava in studenec blizu!“ —

Jedva slišno so mrmrale bolnikove ustnice; — jedva znatno se je jasnil obraz; — oči so začele nalahko žareti. —

„Ne boš več dolgo blodil — dan se dela — blizu je rešitev!“ —

Dolgo je molil župnik in zatopljen je bil v molitev, da se je zdrznil, ko ga je prijelo nekaj mrzlega za roko.

Pred seboj je uzrl jasen obraz in razžarjene oči — in spoznal je sodbo, neovržno, ker ni bila nikdar izrečena in nikjer zapisana.

„Gospod župnik“ — je govoril bolnik, ki ga je držal za roko — „ne bom več dolgo! — Da ne izgrešim poti pred ciljem — prižgite v mraku luč, okrepčajte pešajočega.“ —

Njegov glas je bil tih, miren in resen; — župniku pa se je storilo bridko pri srcu; prisedel je k postelji in prislonil glavo k bolniku.

V tihi noči je zapel glas zvona čez vas. — —

„Bog povrni! — Bog z Vami! — Truden in upehan romar se vrača domov!“ —

Tako se je poslavljal bolnik od župnika, ki mu je dal na pot svoj blagoslov; — samo dve drobni, suhi solzi sta se zaiskrili bolniku v očeh. —

Bilo je dva dni za tem.

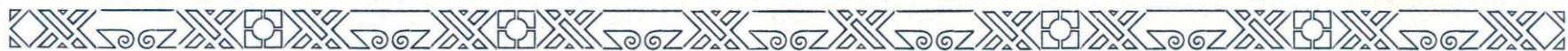
Doma je bil romar, ki je iskal poti; — toliko da ni omagal pred pragom, žejen in opešan.

Solnce se je smejalo in zvonovi so veselo peli, vriskalo je mlado jutro. — Štirje krepki fantje so nosili romarja na ramah; — pred njimi so duhovni peli hvalnice — za njim je stopal oče — solze radosti so gorele v njegovih očeh. — Velika množica ga je spremljala prav do doma.

Ko so ga doma odložili — ni bil razkošen in prevzeten dom, skromen je bil in ponižen — so mu zapeli fantje v pozdrav pesem, polno sladke tolažbe in tihe radosti — za trudnega romarja.

„Blagor mu!“ — —

Tako je priromal romar iz tujine v svoj varni dom. —

Na jesenskem polju.

Zložil Silvin Sardenko.

Kot ratarji hodimo,
drug za svojim drugom:
ta se vrača s polja,
drug prihaja s plugom.

Dnevi naglo nam beže,
kot nestalne sanje;
jutro upe seje,
mrak prevare žanje.

In tako umiramo,
kot polje jeseni.
Jaz umiram svetu,
svet umira meni.

Petelin je zapel.

Zložil Silvin Sardenko.

Le poj!
Eni v delo segli,
drugi bodo legli...
Le poj!

Tvoj glas
vestnim je vzpodbudo,
lenim v jezo hudo
tvoj glas.

S teboj
bolnim skrb se jenja,
zdravim skrb začenja
s teboj.

Tvoj klic
zlato jutro drami,
trudno čelo mami
tvoj klic.

Le poj:
Krivim dan kesanja,
mračnim dan spoznanja
le poj!

Ajdovski Gradec.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

I. Kje leži „Ajdovski Gradec“?

„Uvodu“ svojega „Krst pri Savici“ pravi Prešeren, da Črtomir

„beži tja v Bôhinj, v Bistriško dolino,
v trdnjavo, zidano na skalo sivo.

Še dandanašnji vidiš razvalino,¹
ki Ajdovski se Gradec imenuje;
v njej gledaš Črtomirovo lastnino.“

(Vv. 14–18.)

Glede lege Ajdovskega Gradca pove Prešeren nekaj nižje (v. 43) še podrobnost, da od njega „le majhen prostor je tje do goščave“.

„Krst pri Savici“ je bil prvokrat natisnjen leta 1836. Za tisto leto trdi Prešeren torej z vso odločnostjo, da se „dandanašnji“ še vidi razvalina in da se v istini imenuje „Ajdovski Gradec“. Ali naj pesniku verjamemo ali pa mari naj smatramo njegov „Ajdovski Gradec“ le za golo izmišljotino in njegovo trditve za pesniško fikcijo? Ni dvoma, da sme pesnik imeti dokaj svobode pri preustrojni zgodovinskih dejstev; a potvarjati jih ne sme. Najprevidnejši mora biti pri zemljepisnih podatkih; domišljiji se more prepuščati edino pri bajevnih predmetih (vile, zmaji...) ali pri bajevni lokalizaciji („deveta dežela“!), nikdar pa pri trditvah, ki izzivajo in omogočujejo kontrolo. Drugače se pesnik takoj osmeši; kajti v tem oziru pričakujemo od njega točnosti in resničnosti in mu, kadar jo krši, takoj ogorčeno očitamo: „To ni res! Zakaj se nisi poučil na licu mesta!“

Prešeren je v zemljepisnih napovedih zelo točen; vsak njegov opis znanih nam krajev je absolutno zanesljiv (o tem še o drugi priliki; zmislmo se le njegovega Bleda!), vendar je vanj položeno le to, kar diha in zbuja poetičnost. Tudi glede finega čuta za naravo je on prvi naš pesnik in pravi domoljub v temeljnem pomenu te besede. In on bi naj bil riskiral, da bi se kdo, ki bi prehodil Bohinj, mogel obregnuti ob „Krst“, češ: „Savica, jezero, Bistrica, to je vse prav povedano; a Ajdovskega Gradca in opevane sive skale — ni! To je zlagano, dasi se baje „še dandanašnji“ vidi!“ — Ko bi Prešeren svoje trditve ne bil imel oprte na trdnih dejstvih in po vsej priliki na lastnem očividstvu, bi je nikdar ne bil izrekel z ono nedvoumno odločnostjo. To stoji neomahljivo!

Seveda: ko bi se šlo za kak oddaljeni kraj, čigar poznanja ni pričakovati pri bralcu, ali ki bi ga

morda pesnik sam ne poznal ali pa ga hotel prikriti, potem bi se bil Prešeren izrazil drugače; n. pr. tako kakor v pesmi „Judovsko dekle“: „Moravskega trga Lesce“ ne bomo pač nikoli našli¹ na kakem zemljevidu, a pesnik je besede tudi tako zasukal, da nam niti na misel ne pride, ga iti iskat. „Stoji Moravski trg Lesce“, tako pravi pesnik, z očitno naslombo na narodne pesmi z njih običajno lokalizacijo „Stoji...“ Kje „stoji“, po tem ne vprašamo: kar je splošno človeškega — kakor n. pr. pri „Judovskem dekletu“ — to se more goditi povsod, kjer pač „stoji“ kak kraj!

Vse drugače je pri „Ajdovskem Gradcu“. Katastrofa, ki se tu vrši, mora imeti konkretno situacijo; prvič, ker je dogodek enojen in enoten, izvršivši se le na določenem enem mestu; in drugič, ker kraj te katastrofe mora biti v soglasju s situacijo pred katastrofo (Bled) in z ono po katastrofi (Bohinjsko jezero in Savica). Kakor imata Bled in Savica (z jezerom) svojo nedvomno lego, tako jo mora imeti Ajdovski Gradec; ako ne, bi bilo bolje, da bi si bil pesnik i namesto Bleda in Savice — izmislil dva poljubna kraja! In še več: baš med Bledom in med Bohinjskim jezerom mora ležati Ajdovski Gradec, pa bliže jezeru; to zahteva razvoj dejanja. Saj se je Črtomir umaknil sovražnim četam za zadnji obupni boj, umaknil kolikor mogoče daleč; po tisti strašni noči pa pač ni mogel dalje priti nego do jezera, pičli dve uri oddaljenega. Tudi je moral Ajdovski Gradec ležati na mestu, ki je dobro stražilo vhode v osrčje Bohinja in raz katero se je mogel bližajoč se sovražnik že oddaleč zagledati.

In vsem tem zahtevam res odgovarja v Bohinju tisti grič, ki se še dandanašnji imenuje Ajdovski Gradec in se je — kakor bomo slišali — tudi v Prešernovem času brezdvomno tako imenoval in ki ga je Prešeren pravtako gotovo sam poznal in videl, kakor je z lastnimi očmi občudoval slap Savice.

Kje je ta grič?

Kot nedoraslega dijaka me je počitniško potovanje privedlo mimo Bleda v Bohinj. Nosil sem Prešerna v srcu, brez vsega slovstvenozgodovinskega aparata, pa s slepo vero vanj. „Kje leži Ajdovski Gradec?“ sem vprašal, dospevši po dolgi pešhoji v Bohinjsko Bistrico, prvega kmeta, ki sem

¹ Podčrtal jaz; tudi ločila in pravopis v citatu sem uredil po našem.

¹ Vendar primerjaj Zbornik S. M. 1902, 167.

ga srečal. „Oni-le hrib se tako imenuje,“ mi je mož odgovoril, kažoč na okrogel, napol porasel hribec, ki sem ga bil že pustil za seboj. „Šibke pol ure imate do njega.“ Pustil sem svojo torbo pri kmetu in sem se vrnil. Urezal sem jo preko polja na desnem bregu Save proti soteski med Bitnjami in Lepénj-cami; griček sem imel ves čas pred seboj. Dospevši do njega, sem ga obhodil od vseh strani, videl sem na njem (proti Savi) njegove „sive“, strme skale, domala nepristopne, in zdel se mi je kakor nalašč ustvarjen za gradič. Potem sem se vrnil v vas; a po Ajdovskem Gradcu sem se oziral v Bohinju, kamor sem prišel, in res skoraj ni kraja, odkoder bi se Gradec ne videl!

To je bilo pred več ko dvajsetimi leti; Bohinj je bil še nepristopen širši množici. A prišlo je 20. stoletje in pričeli so v Bohinju vrtati gore in graditi mostove; zdrdral je prvi vlak po samotni dolini in smuknil skoz Črno prst v solnčno Goriško, kamor so skoz tisočletja Bohinjci mogli dospeti le sopeč preko Baškega sedla (1251 m). Impozantnost modernih naprav in zdaj lahko pristopni gorski velikani, ki te na postaji v Bohinjski Bistrici kar prevzamejo s svojim bleskom, so bili vzrok, da se potniki niso zmislili pesnika, ki je tod romal peš, in da njih oči niso zapazile bližnjega skromnega grička, Ajdovskega Gradca, ker so se obračale le proti Črni prsti, Rodici, Bogatinu, Toscu, Triglavu. Sedanjostni užitek je pri potniku močnejši nego historični spomini in tajna poetičnost. In vendar: kateri Slovenec bi se ne bil vneto ozrl tudi na Ajdovski Gradec in nemara njega posetil prej ko Triglav, ko bi bil kdo potnike opozoril, da vozi vlak prav tik tega grička ter da je s postaje v Bohinjski Bistrici do vznožja Ajdovskega Gradca le nekaj minut hoda! Na tisoče izletnikov je tekom zadnjih let posetilo Bohinj, celi zavodi poleté k slapu Savice: Ajdovski Gradec, ki bi si ga bili lahko ogledali mimogrede v dobri uri, pa stoji — pozabljen!

Ta malomarnost se težko opraviči, ker dandanes Ajdovski Gradec ni omenjen, kakor je to bilo še pred desetimi leti, edino na kakem prikritem mestu v časopisih¹, ampak je Slovensko Planinsko Društvo skrbelo, da prodre poznanje vsaj njegovega imena v najširše kroge: V knjižici „Markirani poti“, ki jo je izdalo Planinsko Društvo, je na str. 55. med izleti iz izhodišča Boh. Bistrice tudi zabeleženo: „Bistrica—Ajdovski Gradec 1/2 ure“; v knjižici „Nova železnica“, ki jo je ob otvoritvi Bohinjske železnice spisal inženier Maks Klodič vitez Sabladolski za isto Planinsko Društvo, je na str. 17. izrečno povedano: „Pri nase-

bini, imenovani Lepence¹, je vsekana progi pot skoz ožino v skalo; po visokem nasipu v velikem ovinku okrog ‚Ajdovskega Gradca‘ hiči vlak čez tretji železni most (50 m) preko Save na kolodvor na Bohinjski Bistrici.“ — Pisatelj torej smatra „Ajdovski Gradec“ za znan kraj. — Naposled: zemljevid „Julijske Alpe“, ki ga je leta 1910. izdalo Slov. Plan. Društvo, ima zabeležen tudi „Ajdovski Gradec“ (med Boh. Bistrico in Bitnjami); o istinitosti njegove eksistence in o njegovi legi se torej lahko pouči, kdor se le hoče. — Kljub temu nima Gradec nikakih znakov morebitnega češčega poseta. Čisto zapuščen je.

Zato naj se mi potniki in izletniki pridružijo, da posetimo „Črtomirovo lastnino“. — Vlak nas pelje od Bleda proti Bohinju, prerili smo se skoz Sotesko, kmalu zavijemo na desno in namah se dolina precej razširi; nato se (osebni) vlak ustavi: dospeli smo na prijazno postajo Noménj. Tu izstopimo in se ozrimo po dolini naprej v smeri vožnje (ako sedimo v brzovlaku — ki tu ne postoji — pogledimo v isto stran skoz levostransko vlakovo okno!); dolina se v neznatni meri zožuje, dokler je v daljavi primeroma ene ure gozdnato gorovje ne stisne od obeh strani; a prav na sredi jo navidezno popolnoma zatika polukrožen, porasel grič — ta grič je Ajdovski Gradec. Odslej ga imamo lahko trajno pred očmi; vendar se tam, kjer se — tu povsem premočrten — železniški tir najbolj približa Savi, ozrimo skoz okno na desno: videli bomo močan slap tik ob vozni cesti; slap se imenuje „Ubita Voda“. Zdaj se pritisne železniški tir tik ob desno skalovje, pod nami je udruženih nekaj hiš (vas Lepenjce), a namah se pred nami svet odpre: Bitenjsko polje se tu razprostira z na samem stoječo cerkvijo in z vasjo Bitnje. Vlak pa ne krene na polje; tir ga spelje v ostrem ovinku skoraj pravokotno proti jugu, in sicer čez visok most preko Save, in odtam naprej po visokem nasipu.

Preden se vlak zavije na levo na most, stopite vsi na levo stran k oknom: spodaj globoko se zeleni bistra Sava, tu že precejšnja reka in dokaj mirno tekoča (tu je čolnarski brod), a onstran reke se dviga, le nekaj korakov oddaljen od brega, z deloma navpičnimi, v razpokah z grmičjem poraslimi stenami naš Ajdovski Gradec. Onstran mostu se peljemo po nasipu tako blizu Gradca, da bi ga dosegel vsakega otroka lučaj. Griček pa je odtod (torej od zapada) prav nedolžen, travnat, navidezno le lahno vzpet; ... ko postojimo v prihodnji minuti na postaji v Bohinjski Bistrici, vidimo razločno, da ima Gradec na južni strani pravcate senožeti.

¹ Najobširneje v Dr. Mencingerjevem spisu „Ajdovski gradec“, Ljublj. Zvon 1883, str. 17 idd.

¹ Dr. Mencinger — domačin — piše v omenjenem članku „Lepenjsce“.

Na Bistriški postaji izstopimo in prekoračimo takoj cesto, ki pelje v vas; po stopnicah dospemo navzdol do pešpota in kolovoza, ki nas vodi tik ob železniškem tiru nazaj proti omenjenemu mostu. Čez kakih pet minut pridemo do predora skozi železniški nasip; mi mu sledimo ter stojimo zdaj na desni strani tira med precejšnjim gruščem in neposredno pred — Ajdovskim Gradcem, na katerem baš tu kamenje lomijo. V grmovju zapazimo skalnato stezo, ki ob nalivih služi tudi za strugo malemu hudourniku, in tuintam rdeče, obdrgnjene znake Slov. Plan. Društva. Hitro se dvigamo kvišku; pot postaja travnata in lahko jo uberemo kar naravnost navkreber. Na sredi griča je majhen senik; ker smo se popeli nad železniški nasip, se nam odpira prelep razgled po pravem Bohinju gor proti jezeru in dalje. Vendar stopimo še tistih sto korakov na vrh! Po travi, posejani tuintam z gruščami grmovja, zlasti lešja, stopamo zložno kvišku in smo kmalu na temenu. Radovedno si ga ogledamo.

Razvalin, sploh takega zidovja ne zapazimo nikjer; čudno pa se nam zdi, da je vrh tako lepo zaokrožen; bil bi čisto podoben človeški lobanji, ko bi ga ne pokrivalo ponekod grmovje in posamezno drevje. Da so na njem delovale človeške roke, to se nam pač dozdeva na prvi pogled. Prostor prav na vršiču, ki ga v obliki štirikotnika obdaja večje grmovje, dočim samega pokriva le trava, je nekoliko uglobljen, mestoma pa posut z grobljami, tako da si takoj mislimo: tu se je poslopje podrlo. Ko se razgledujemo dalje proti pobočju, nahajamo takisto groblje bodisi kupoma ali pa zdržema kakor pri plotu; lahko pri tem mislimo na obzidje, na dohodišče, oziroma dovozišče in na predstraže. Sama priroda tod ni delovala. Našlo se je tu, kakor bomo nižje poročali, res tudi nekaj starih izkopin; da pa do današnjega dne ni natančneje dognano, kake vrste ljudje in kaj so delovali na tem gričku, temu je krivo edino to, da so se dosedanja strokovnjaki starinoslovci zanimali za Ajdovski Gradec le mimogrede. Zato še smemo pričakovati važnih odkritij. Baš v Bohinju, pri Srednji Vasi, je zasledil dr. Šmid¹ za našo zgodovino eminentno važne staroslovenske grobove; morda krije tudi prst na našem Gradcu kak važen pomnik na staro zgodovino Bohinja, tega čudnega kulturnega središča starinstva. „Ajdje“ na Gradcu še čakajo poklicanega buditelja, ki jih bo zopet pozval na dan in nam povedal, kdo so. In morda bodo dali pesniku prav, ki je tu videl v duhu boj, „mesarsko klanje“.

Nestrokovnjak le gleda in sluti; dokazati ne more. Vsakteri pa bo izkusil to, kar je izkusil pisec teh

vrst že trikrat: ko stojiš na vrhu griča in se ozreš po okolici, ostal boš presenečen: prehodil si morda že mnogo sveta, ali gotovo še nikjer nisi naletel na točko, ki bi — samaobsebi videti tako neznatna — tako absolutno obvladala vse okrožje, kar se ga vidi, kakor baš Ajdovski Gradec. Prvi vtis je, kakor bi hrib čudovito zrasel nad okolico, dasi se nam je prej zdel prav nepomemben. Važnejši pa je vpogled v njegovo situacijo, ki se nam poočituje z vso nazornostjo le z vrha: Gradec straži naravnost vse vhode in prehode v Bohinj! Teku Save proti vzhodu more oko slediti onstran Nomnja, proti zapadu je pred nami razprostrta vsa široka Bistriška dolina, proti jugu morem prežati na tiste, ki so preko gora prilezli z Goriškega, in na severu obvladam pot, ki pelje čez Bitnje v Jereko in odtod v Srednjo Vas ali gor v hribe proti Koprivniku ali Gorjušam, zavarovan sem proti tistim, ki bi se morda od jugozapada (z Nemškega Rovta) hoteli pritihotapiti — skratka, vse Bohinjske poti se v zračni črti tu stekajo, tako da ta prevažna, za trdnjavo pripravljena točka ni mogla ostati prezrta.

Pa tudi griček sam kot tak je za trdnjavo jako pripraven. Na vrhu je dovolj prostoren, da se vmesijo potrebne stavbe; ni previsok (sodim ga na kakih 80 m nad Savo) in je od treh strani (proti severu, vzhodu in zapadu) prav dobro, proti jugu dovolj zavarovan, a od juga vendar toliko pristopen, da so prebivalci brez posebnih težav mogli vzdržavati komunikacijo. Da pripoznamo njegovo lego, je najbolje, da ga obidemo. Na zapadu, kjer je gosto zarasel, ne bomo našli nič posebnega, a vsekako je tukajšnja strmina, ako si mislimo goščo iztrebljeno, dovolj velika. Proti jugu pobočje ne sega do istega vznožja kakor na ostalih treh straneh, ampak se znižuje le nekako do polovice griča, potem pa se vsloči v široko sedlo, ki prehaja na oni strani v gozdnato predgorje Jelovice („le majhen prostor je tje do goščave“!); tu doli je griček le travnat; a nekako na sredi se skriva pod travo groblja, ki se da zasledovati kakor pas; prehod v sedlo je kratek, a strmejši nego se nam vidi na oko. Na vzhodni strani pokriva griček gosta bujna hosta, tako da se nam čisto prikriva strm ozek kamin, ki loči pravi Ajdovski Gradec od drugega nižjega grička, tvorečega nekako predstražo za pravi grič. Tu med gričema je popolnoma skrita lesena koča, ki služi za senik. Prav poetičen kotiček! — Južna stran griča pa je, kakor smo že omenili, skalnata, večinoma gola, odspodaj do srede malodane popolnoma navpična. Tu mimo šumi Sava in do podnožja raste bujna trava; na jugozahodni strani so tla, menda vsled železniškega nasipa, ki je seveda skvaril splošen vtis griča, precej močvirnata.

¹ Glej njegova poročila: „Carniola“ l. 1908., str. 17 idd., Ljubljanski Zvon 1908, str. 104 idd.

Vpraša se, ali je ime „Aj dov ski Grad ec“ domače in staro, ali pa za „Krst pri Savici“ izmišljeno. Če je ime domače in staro, potem ga smemo kolikortoliko smatrati tudi za dokazilo historičnosti nekega (malega) gradu, ki je nekda j stal na griču. Da je ime domače, o tem ni nikakega dvoma; razširjeno je po vsej okolici in vsakdo ti bo povedal, če ga vprašaš po imenu griča, da je to „Aj dov ski Grad ec“ (ne morda „Aj dov ski grad“). Govoril sem večkrat z Bohinjci in sem jih mimogrede, da bi ne mogli slutiti kakega namena, vprašal po imenu. Slišal sem vselej v bistvu isti odgovor, od starčka, ki sem ga dobil enkrat počivajočega baš na Aj dov skem Gradcu, od mož in žen. Najtočneje me je poučil kmet, čigar posestvo meji (proti jugovzhodu) ob „Aj dov ski Grad ec“; ta mi je rekel, da grič včasih imenujejo tudi nakratko le „Grad ec“: „danes bomo na Gradcu kosili“, a pravtako tudi s pristavkom „Aj dov ski“, oboje kakor pač pade na usta. Čudil sem se pa, da mi nobeden ni povedal oblike, ki sem jo po Bohinjskem narečju pričakoval; vzrok je bila brezdvomno moja slučajno vsakikrat „gosposka“ obleka, da so se silili h „gosposki“ izreki. Zato sem omenjenega posestnika, ki je kot bližnji sosed moral biti o vsem najbolje poučen, naravnost vprašal, ali ne pravijo v Bohinju: „Aj dov ski grad ec“. „Seveda pravimo tudi tako,“ mi je hitro odgovoril, „a to ni — lepo!“ Od tega kmeta sem tudi izvedel, da je Grad ec sam cerkvena last Bistriška in da travo na njem pokosi cerkovnik.

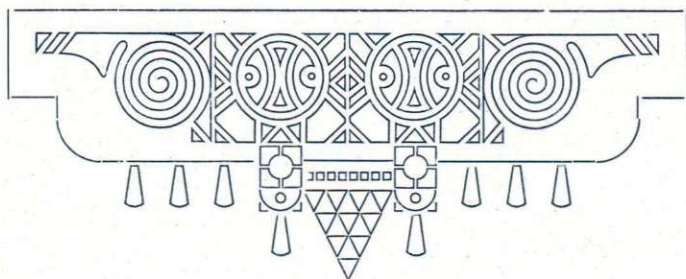
To me je napotilo, da sem se obrnil po informacije (zlasti na podlagi mape) na župnišče. Posredoval je č. gosp. Ivan K o g o v š e k (kaplan v Srednji Vasi), ki mi je izporočil sledeče: „Ljudje izgovarjajo ‚Aj dov ski Grad ec‘, v mapi je na dotični parceli napis ‚Grasc‘ — seveda popolnoma fonetično po tukajšnjem dialektu. Griček je cerkvena last, in sicer, odkar ljudje pomnijo. Kakih zapiskov iz prejšnjih časov ni dobiti; kako je torej prišel k cerkvi, se ne ve. Da je vrhu grička stal v davnih časih grad, o tem je ljudstvo trdno uverjeno. Čisto gotovo je bil ‚Grad ec‘ utrjen, saj se na vrhu še dobro pozna kolobar, kjer je stal zid.“ (Pismo z dne 6. septembra l. 1909.)

Že s tem je tudi ovržen možni ugovor, da je o Aj dov skem Gradcu znanje in ime razširil šele Pre-

šeren s svojo pesnitvijo. Ne glede na to, da Prešernova dikcija sama izključuje to domnevo, si nikakor ne moremo misliti, da bi bil Prešernov vpliv v Bohinju tolik, da bi prebivalstvo po njegovi fikciji dalo ime temu vsem znanemu in od vseh strani vidnemu griču, ki so ga vendar že odnekda j morali kakorkoli imenovati; saj vemo, da ima kmet celo za vsako svojo njivo posebno ime. Šele v najnovejšem času se seznanjajo prebivalci s Prešernom in z vsebino njegovega „Krst a“. To jesen sem govoril z nekim mladim kmetom o Aj dov skem Gradcu; ta mi je takoj pričel s ponosom pripovedovati zgodbo, kakor jo čitamo v „Krstu“. Ko ga vprašam, odkod to ve in ali je morda povest (imenoval je tudi Bogomilo) razširjena med ljudstvom, mi je takoj odgovoril: „Ne! Slišal sem to iz govornikovih ust na zadnjem volilnem shodu!“ — To pa je gotovo: kadar se znanje „Krst a“ razširi in kadar bodo potem prišli tuji raziskovalci povpraševati po vesteh, ki so udomačene med ljudstvom, potem bo prebivalstvo vedelo — vedno več o Gradcu, o Bogomili in o Prešernu. Baš pri omenjenem zadnjem posetu se mi je pripetilo sledeče: Vračajoč se od Aj dov skega Gradca proti kolodvoru, sem se sešel z železniškim delavcem, ki se je, nedomačin, tu naselil in vzel v najem stanovanje v napol podrti, zapuščeni hiši na jugovzhodnem znožju Gradca. Ko je izvedel, kod sem hodil, mi je kot posebno novost javil, da se nahaja v strminah severne stene Ajd. Gradca votlina, kjer so našli razne dragocenosti; to votlino imenuje ljudstvo „Črt o m i r o v k e v d e r“. V tem hipu sem obžaloval, da vozi skoz Bohinj železnica; imel sem le še nekaj minut do vlaka, a najrajši bi se bil vrnil, da bi steno preiskal. Mož je sicer priznal, da votline sam še ni videl („Kaj naj iščem gori?!“), a je odločno zatrjeval, da mi poroča resnico. Kdor torej odslej prvi pride do Aj dov skega Gradca, naj opravi to, česar jaz tedaj nisem mogel. Mogoče je, da je mož zamenjal ta „kevder“ z neko luknjo v Babni Gori (ki leži nasproti Ajd. Gradcu onstran Save), kjer se je res našlo nekaj starih novcev in drugih podrobnosti. (Gl. niže!)

Z neovržno zanesljivostjo pa kažejo stara poročila, da si Prešeren imena Aj dov ski Grad ec ni izmislil, ampak da ga je našel na licu mesta; viri nas peljejo še dokaj pred dobo, ko se je Prešeren poprijel svojega „Krst a“.

(Konec.)

Božični soneti.

Zložil Ksaver.

1.

Po Tvoji stezi stopam, o Gospod!
Nebo se niža nad gora vrhove,
poljublja v spravo žalostne gozdove,
ljubav objemlje hram, vsakteri kot.

Jaz stopam zopet v Tvoj kristalni hram,
odtrgan vihri zemeljskih želja,
da Božič tiho bi obhajal sam.

Popotnik sluša radostne glasove,
ko srca, zopet oproščena zmot,
kipijo, hvalnice pojoč povsod,
in Tebi se glasijo pesmi nove.

Da pomirim ognjeni up srca
in v slaju tam pred Tabo strepetam,
po blodnjah vsaj trenutno prost sveta.

2.

Kako sem sanjal vse noči, kako!
Ko pel adventni zvon mi je pozdrave,
da v solzah sem nastopil steze sprave,
zavil na sveto Sijonsko goro.

Ko v solznih dneh ustvaril sem pekel,
Gospod, pripravljaj zame si prostore,
pogube v temi nisi mi želel.

Ko slaj okusil Tvoje sem postave,
zaplamenelo v Tebe je oko,
da kdaj se sveta vrata mu odpro
ko nekdej Izraelu iz puščave.

Obudil žar si, ki ga drug ne zmore,
obraz mi Tvoj je milostno žarel,
ko sklonil sem se k Tebi — sin pokore.

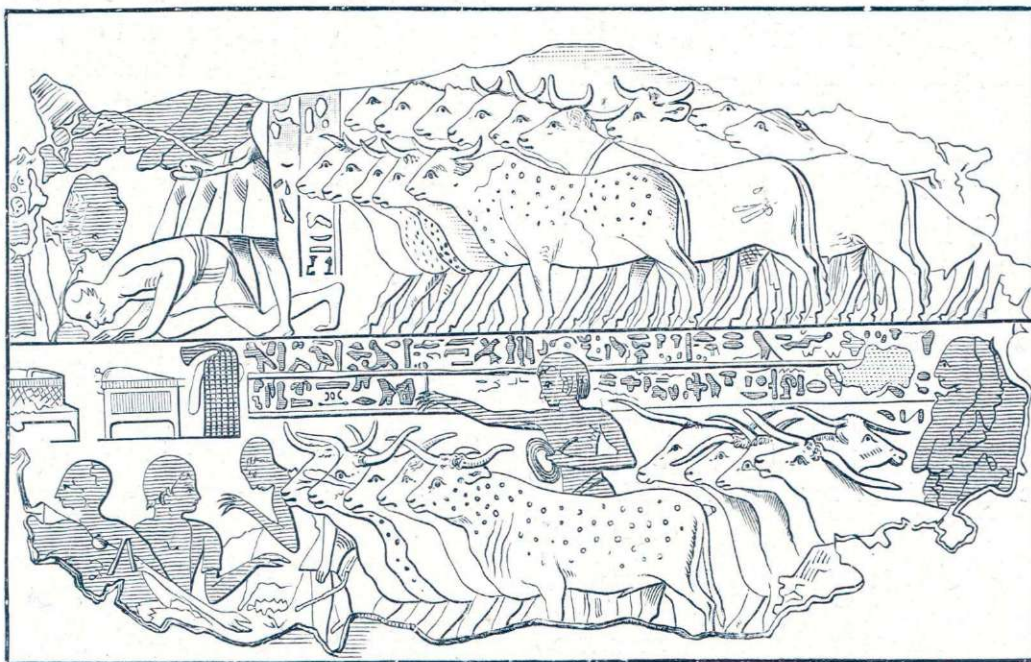
3.

In zdaj sem tu. Pred Tabo klonem v prah
pogled svoj. — Sram me je nebes sijaja?
Srca utrip v bojazni mi zastaja.
Pred kom? Ah, Njega, duša, te je strah?

„Si ti, Gospod? Ti sam?...“ „Jaz sam — ljubav.“
„Gospod!...“ „Ti ves od danes bodeš moj!“
„Kje si? Gospod, odkrij mi svoj obraz!“

Strašna po grehu je bližina raja.
A čuj! Očetni glas... „Ne bodi plah,
moj sin, dovolj je bilo solznih srag —“
Trepet beži, pogum v srce prihaja.

„Okusil slaj že mojih si postav,
razdeni druge vse vezi nocoj,
potem boš moj.“ — „Gospod, na večni čas!“

Dante Alighieri:
La Divina Commedia.

Prevel in razložil dr. Jos. Debevec.

Prvi del.

PEKEL.

(Dalje.)

XXV. spev.¹

Kroga osmega sedma Zlâ kotanja (Nadaljevanje in konec kazni sedme Zlê kotanje). — Čudovito preobraževanje četvero zloglasnih tatov iz Florence.

Že v prejšnjem spevu (XXIV.¹) smo strmeli, ko smo videli prečudno preobrazbo (metamorfozo) tatú Vanni Fuccija: v hipu je, od kače pičen, zgorel in postal pepel, pa se takoj zopet nazaj preobrazil v človeka; še čudovitejše preobrazbe zremo v XXV. spevu. Sicer pozna vsak imed nas nekaj prečudnih preobrazeb; tako n. pr. se je Lotova žena izpremenila v solnen steber; ali spomnimo se legende o Kamenitem ribiču (Slovenske legende, Mohorjeva družba za l. 1910., str. 82 nsl.); o čudovitih pretvorbah govorita tudi staroveška pisatelja Lukan in Ovidij, toda nič se ne da primerjati s preobrazbami, ki jih čitamo v tem spevu Komedije, zlasti v. 103—135; saj Dante sam s ponosom pravi:

a te pretvorbe nismo . . . še brali:
dve bitji križema tak pretvorjeni,
da nju obliki bi za snov menjali.

(V. 103—105.)

In to se zgodi v pesnitvi Dantejevi: kača srdito gleda v človeka (Buoso Donati), človek pa v kačo; dim se vali človeku iz oči proti kači, kači iz smrčka proti človeku; na sredi se obe struji dima srečujeta in pod vplivom dima se vrši izprememba: oblika kače prehaja na človeka, človekova oblika pa na kačo. Čudovita, rekel bi skoro — nebrzdana fantazija!

Vsebinsko pa ima naš spev naslednjo: Še vedno z neke čerí v sedmo grapo gledajoč vidita naša pesnika, kako tat Vanni Fucci v svoji onemogli jezi pokaže proti nebu fige, govoreč bogokletne besede; pri tisti priči pa planeta dve kači nanj: ena mu zadrgne vrat, da ne more več preklinjati Boga, druga mu stisne roki k životu, da ne more več kazati gnusnih fig; tat se prestrašen spusti v beg, za njim pa zdirja čuvaj te grape, Kentaver Kakus, ves gomezeč gadov in obložen s strašnim zmajem, ki mu čepi za vratom, razprostira naširoko svoje kreljuti in bljuje iz žrela ogenj (v. 1—33). Nato slede tiste občudovanja vredne preobrazbe četvero tatov iz Florence, ki so: Cianfa, Agnello Brunelleschi, Buoso Donati in Guercio Cavalcanti. Cianfa, izpremenjen v kačo, se vrže na Agnella in se strne ž njim v eno samo ostudno postavo; Guercio Cavalcanti pa, zdaj kača, zamenja s človekom Buosom Donatijem lik, dočim jima tvar ali snov ostane. Edini, ki ostane nepreobražen, je Puccio Sciancato (v. 34—151).

¹ Prim. Dom in Svet l. 1910., št. 12.

- To reče tat, roké prot nebu zvije
in v fige stisnjene jih kvišku dviga.
„Ná, Bog! Glej, tebi kažem jih“ — vpije.
- 4 Odslej ne črtim kač; ker kot veriga
sta dve ga stisli; ena zadrgnila
mu vrat je, češ: „Naj golt ti več ne riga!“
- 7 a druga mu roké je tak privila
k telesu in se spredaj zavozljala,
da roka mu kar nič več ni genila.
- 10 Pistoja, oj Pistoja, kaj čakala
bi še? Izgini v prah! Več zlá v brlogu
je tvojem zdaj, kot v dneih, ko si nastala!
- 13 Ni srečal duh v peklâ me temnem krogu,
— ni tisti, ki bil v Tebah strmoglavljen! —
ki tak, ko tá, bi bil uporen Bógu.
- 16 In stekel nemo je, za grlo davljen;
za njim, vpijóč: „Kje drznež je?“ poln jeze
pa drl Kentaver je, strašno opravljen:
- 19 kač toli ne redé Maremske greze,
kot križ njegov živádi te gomzel je
do tam, kjer so človeške mu poteze;
- 22 na ramah zmaj za vratom mu čepel je
— kreljuti je razprla bila spaka —
bljujóč plamene, v kogar le zadél je.
- 25 In mojster djal je: „Glej, tu vidiš Káka!
Krví napila se pod Aventinom
od njega je roké premnoga mlaka.
- 28 Ni pot mu, kot je iste majke sinom:
on čede lakomen, se tam pasóče,
s tatvino se okaljal je zločinom;
- 31 a konec bil je kmalu njega zloče,
ko Herkul ga z gorjačo je oplazil;
od sto jih čutil je desét — mogoče.“
- 34 Med govorom je oni bil odlazil,
a troje je duhov prišlo pod naji,
ki z mojstrom vred sem jih šele opazil,
- 37 ko so zavpili: „Kdo sta? Imeni vaji?“
Zato več nisva govorila dalje,
ampak na one sva pazila raji.
- 40 Jaz nisem jih spoznal; slučaj pa dal je,
kot dan na dan na svetu se ponavlja,
da drug z imenom drugega nazval je,
- 43 rekoč: „Kje neki Cianfa se obotavlja?“
Jaz brž sem del na usta prst-kazalec,
češ: Pazi, moj vodnik, kaj zdaj se javlja.
- 46 Če to, kar zdaj povem, težko boš, bralec,
verjel, nič čuda ni in lahko se opraviči,
saj komaj jaz verjel sem kot — gledalec.
- 49 Ko pazno zrl sem vanje, pri tej priči
ogromen zmaj se v enega zažene
od spredaj in vseh šest vanj nog zapiči:

- 52 sè srednjimi čez pas se ga oklene,
trdó za róke s prednjimi ga uhvati
in v lica zasadi zobé strupene;
- 55 ovila z zadnjimi obé mu gnjati
je kača, skozi nji pa rep je vdéla,
da mogla ga v hrbet je zavihati.
- 58 Z bršljina koreninami ni jela
nikdar zažéta ták, kot zmija srepa
je ude svoje v onega zažéla.
- 61 Zlepíla sta se, kot da sta iz lepa,
iz voska toplega — in v barvo zлива,
ki ni je bilo prej, obéh se kepa;
- 64 kot če papir zažgeš, pred plamom zviva
in krči rob se temnorjave boje:
ni črna še, a bela se izgubiva.
- 67 Strméla vanj sta druga, nju glasno je
vsakteri vpil: „Kakó se joj, Agnelo,
pretvarjaš! Nisi eno več ni dvóje!“
- 70 Ko dvoje glav se v eno je sprijelo,
se dve stvari je meni v eni sami,
v obrazu enem videti je zdelo.
- 73 Iz štirih dve se naredita rami;
vsi udje v nov strno se trup životni,
kot videl ni ga bil še svet pred nami.
- 76 Zabrisan je docela lik prvotni;
dva pa nobeden! — pred očmi se mota
in strani maja se nestvor strahotni.
- 79 Zdaj pa — kot kuščar v pasjih dnevih s plota,
boječ se solnčnih žarkov korobača,
po bliskovo jo šine preko pota: —
- 82 takó zdaj majhna šinila je kača
(vsa kakor poper črnorjavo-grda)
v trebuhe drugih dveh in tam zobača
- 85 je vsekla enega, sikaje srda,
na kraj, kjer živež prvi nam dospeva;
potem se predenj zleknila je trda.
- 88 Vbodéni v kačo brez glasu strmeva
in noge stiskajoč ták pozijava,
ko da se sèn ga al mrzlica lotéva.
- 91 Pogled mu h kači, od te pa k njemu plava;
iz rane on, iz gobca kača diše
val dima, ki na sredi se srečava.
- 94 Naj zdaj Lukán molči, tam kjer nam riše,
kaj vse Sabel trpi, trpi Nazidij;
naj sluša rajši to, kar tu se piše;
- 97 o Kadmu in Aretuzi mólči Ovidij:
če v kačo oni, ta se v vir zagali
v pesnitvi mu, moj duh ga ne zavidi;
- 100 a te pretvorbe nismo v njem še brali:
dve bitji križema ták pretvorjeni,
da nju obliki bi za snov menjali.
- 103 Po vrsti ták je šlo pri tej spremeni:
gad rep razcepil v dve je rogovili;
vbodéni pa je stisnil vkup kolena,
- 106 ki gor do stégen tak sta se strnili,
da vsaki sled je boljinbolj gineval
o tem, da ločeni sta prej hodili.
- 109 Na rep razklani gad si lik je deval,
ki človek ga* je izgubljal; glaji in glaji
je bil, dočim je človek otrdéval.
- 112 Za kolikor postali roki kraji
sta tu, za toli oči so uzrle moje
stegniti nogi prednji se pri zmaji.

- 115 Dočim nató gad zadnje noge svoje
je v tisti strnil ud, ki mož ga skriva,
se bedniku je ud razklal na dvoje.
- 118 Medtem ko z barvo dim oba obliva
novó in enega z lasmi obdarja,
ki drugi jih po vrsti izgubiva,
- 121 glej! cépne ta — z vstajanjem drug se ukvarja;
a jezno zreta zmer si iz óči v óči,
ki se pod njima njun obraz pretvarja.
- 124 Smrček se v škránje skrči kači, idoči
pokonci zdaj; iz snóvi tja dospéle
pa v gladkem licu uhelj se izloči.
- 127 Kar škranje z uhlji niso snóvi vzele,
iz preostanka nos se mu razvije
in ustne so primerno se napéle.
- 130 A stvor ležeči prédse rije, rije...
smrček steguje; uhlje pa si v glavi
— kot polž rogé — globoko notri skrije.
- 133 Naposled se mu jezik žlobudravi
razkolje; onemu pa prej razklani
se strne... V tem se dima val ustavi.
- 136 V ostudno kačo duh takó pregnani
po grapi koj sikaje proč odlazi;
pljuvaje vanj slediti drug ga kani,
- 139 kot človek govorč; v hip pa se izrazi,
hrbet mu obrnivši pravkar novi:
„Kot jaz prej, Bu oz, po vseh se štirih plázi!“
- 142 Pretvorbe táke torej videl v rovi
sem sedmem; in oprósti, če ostalo
peró ni strogo mi pri svoji snovi.
- 145 A dasi duh je upehan bil nemalo,
pretvorov trop mi pred očmi gomazil,
vendar se uiti ni takó jim dalo,
- 148 da ne bi Puccia bil Sciancata spazil;
edini bil iz tiste je trojice,
dospevše baš, ki ni se preobrazil;
- 151 za tretjim si Gavilla moči lice.

Opombe: V. 2: Figo pokazati (far la fica) — ta gnusna navada (imago vulvae) je nastala na Laškem. — V. 10 nsl.: Tat Vanni Fucci, ostudni bogokletnik, je bil doma iz Pistoje, ki jo je ustanovil — kakor so časih mislili — rimski propalica Catilina (okrog l. 60. pred Kr. r.). — V. 14: t. j. velikan Kapanej; prim. Pekel, sp. XIV., v. 46 nsl. — V. 18: Kentaver, t. j. bajesloven nestvor, pol-človek, pol-konj; drugi Kentavri so vsi v sedmem krogu, kot mučitelji trinogov (Pekel XII.); ta pa, Kakus, ker je bil tat, mora tičati med tatovi. (Grški junak Herkul je gnal — v sivi starodavnosti — čredo najlepših volov in krav iz Španije preko Italije domov na Grško; pod gričem Aventinom [kjer je pozneje bil sezidan Rim] je utrujen zadremal, čreda se je pa pasla. Medtem pa, ko je on spal, je prilezel ogenj bljujoči velikan Kakus iz votline v hribu in zvlekel nekaj najlepših goved za rep v svoj brlog; za rep jih je vlekel zato, da so bile stopinje obrnjene v nasprotno smer; tako je hotel zabrisati sled do svoje votline. Toda ko je Herkul drugo jutro začel dalje goniti ostanek črede, so zaprti voli silovito jeli mukati v brlogu; Herkul je nato z gorjačo ubil Kakuse; udaril ga je najbrž — meni pesnik — mnogokrat, a tat jih je čutil komaj deset; nezavesten se je zgrudil pod silnimi udarci. Dante ga je naredil za Kentavra, ker si je Vergilijev izraz semihomo [Aeneis VIII., 193 nsl.] tako razlagal.) — V. 19: Maremske greze, t. j. močvirje med morjem in zapadno Toskano. — V. 35: troje duhov: Agnello Brunelleschi, Buoso Donati in Puccio Sciancato; pod naji —

stala sta na bregu grape. — V. 43: Cianfa Donati je bil Florentinec; iz življenja njegovega pa ne vemo nič gotovega. — V. 53: uhvati = zgrabi, prim. Pleteršnik. — V. 58: jela = jelka. — V. 68: Agnello Brunelleschi, Florentinec; podrobnosti iz življenja so nam neznane. — V. 84: v trebuhe drugih dveh, t. j. Buoso Donati in Puccio Sciancato; Buoso je bil najbrže beluš; h kateri stranki je pripadal pa Sciancato, se ne vé. — V. 86: t. j. v popek. — V. 94 nsl.: Lukan (IX, 761 nsl.) pripoveduje, da so vojaki Katona Utičana, potujoč skozi Libijsko puščavo, silno trpeli vsled kač; eden je vsled pika zgorel in se vpepelil, neki drugi je pa tako otekel, da mu je počil oklep. — V. 97 nsl.: Ovid poje,

da se je Kadmos izpremenil v gada, Aretuza pa v studenec (Metamorf. IV., 563 nsl. in V., 572 nsl.). — V. 151: Frančišek Guercio Cavalcante je bil umorjen od prebivalcev mesteca Gaville, njegova rodbina pa se je zato ljuto osvetila nad morilci. — Zakaj se vrše te strašne preobrazbe? zakaj menjavajo za svoje like (podobe)? zakaj iz dveh nastane tuintam docela nov lik, nov trup? Bili so v življenju tatovi, roparji, in so si rop najbrže med seboj delili ali ga skupno uživali; zato pa tudi tam — v večnosti — menjavajo za edino lastnino, ki jo še imajo, svojo podobo, tako da nobeden več ne ve, kaj je njegovo.

(Dalje.)

Obiski.

Iz življenja in delovanja naših umetnikov. — Spisal Izidor Cankar.

Rad obiskujem naše umetnike brez ozira na njihovo svetovno in politično naziranje; zanimajo me le njihove misli o umetnosti. Da sem se odločil te obiske popisavati, to naj se ne smatra za osebni kult zastopnikov naše umetnosti. Imam čist in pošten namen. Občinstvo naj po teh popisih spozna osebno umetnike, naj se iz njihovih lastnih ust seznani z načinom in težnjami njihovega dela; umetniki sami pa naj dobe priložnost, da povedo svojemu občinstvu in svojim kritikom, kar jim je na srcu. Tako se bo ustvarila naravnostna vez med občinstvom in umetnostjo, a nabrali se bodo tudi znameniti doneski k literarni in umetnostni zgodovini, ki bodo čez nekaj desetletij morda dragoceni.

I.

Pri Fr. S. Finžgarju.

Ko sem sedel na vlak — bilo je koncem novembra — se v Ljubljani še nikakor ni hotelo prav zjasniti. Le za trenutek se je včasih nad mestom pretrgal zastor zimske megle, svetla modrina neba se je le za hip prikazala, da se takoj zagrne, in kar nas je v Ljubljani med deževnim tednom želelo solnca in luči, smo obupavali. Toda komaj je vlak bil izza Vižmarij, je svetloba planila med megle, ob tiru se je prikazala dolga, rjava senca voz in sinji odsev pare, snegovi na Karavankah so zablesteli, Gorenjska se je razodela — jutro je bilo kot žlahten kristal.

V Medvodah sem izstopil ter se napotil po stezi proti Sori, kjer župnikuje in misli in piše Fr. S. Finžgar. Bil sem namenjen k njemu na literaren pogovor in sem le iz srca želel, da ga najdem pri dobri volji.

Čez pol ure krepke hoje se je dvignila tik pred menoj na zložnem hribu sorška farna cerkev, oziraje se s čuječim očesom po gosposkem župnišču, vasi in ravnem polju. Vzpel sem se po zmernem

klancu v vas, in preden sem še prišel pod hrib, sem zapazil Finžgarja sredi ceste: stal je trdno razkoračen pred delavcem, ki je kopal novi vodovod, mu z besedo in levico nekaj živahno dopovedoval, s kazalcem desnice pa se odločno tolkel po čelu, kar je bilo delavcu očividno zelo všeč. Stopil sem bliže, mu podal roko ter nato s potrpežljivo vdanostjo poslušal razpravo o vodovodih. Ko je bila razprava končana, je prišel mojster naznaniti, da je v šoli počila cev. Napotili smo se takoj tja in nanovo sem z vdano potrpežljivostjo poslušal razpravo o vodovodnih ceveh. Finžgar se je pri tem izvrstno zabaval. Njegova vedno elegantna postava je bila sicer v delavnik in doma nekoliko manj salonska, toda obraz mu je bil ves živ in napet, kakor kadar razžarjen in prepričanja razgret debatira v Ljubljani. Njegovo visoko čelo, nagubano v mnogo plasti, se naglo giblje in izpreminja kot misel. Pogled, ki je stoičnomiren, skoro mrtev ter zastrt s težkimi vejami, le včasih vzplamti v pritajenem ognju. Obraz, malodane stiliziran z globokimi gubami, oživi v pogovoru, mišičevje deluje neenakomerno in nervozno, a zelo izrazito; to spominja na rajnega Medveda.

Ko je bila vodovodna zadeva kolikortoliko končana, sva stopila v stanovanje. V pisarni velik pisalnik, pred njim udoben naslanjač, ob steni skrbno urejen arhiv in dve originalni sliki g. Dostala. Na levo vodijo vrata v majhen salon, ki je urejen z izbornim okusom; na častnem mestu na omarici Gregorčičeva maska, nad njo srebrn lovorov venec na podlagi iz rdečega baržuna. V kotu ob vratih starinska skrinja iz rjavega lesa in s srebrno pobarvano ključavnico, na steni originalna slika Finžgarjevega očeta in več umetniških igrač. Skoz dvojne oken proti Karavankam razgled kot kraljestvo. V sosednji tujski sobi visi izvirna in lepa Vavpotičeva risba ter Medvedov portret. Na desni strani pisarne vodijo vrata

v malo, tiho spalnico. Tu na steni dva originala gđc. Anice Zupanec.

Sedla sva v pisarno, pogovor se je razplel; soba je bila ugodno topla in odkritosrčnost se drži najrajša toplih sob, ko je zunaj mraz. Prižgal sem si cigareto. Finžgar jo je odklonil, a ko se je v pogovoru ogrel, je nevede posegel po njej. Govori z globokim glasom, ki vedno prihaja iz polnih prsi. Privadil se je širokih gest, ki postanejo v ognju debate nasilne: večkrat udari ob mizo in skoči s stola. Od besede do besede je odkritosrčnejši in intimnejši.

„Kako delaš?“ sem ga vprašal.

„Kako pišem? Jaz moram imeti, preden začnem, misel popolnoma jasno pred seboj, načrt dejanja od začetka do konca, brez malih okraskov seveda. Vsak junak — vsaka oseba — ki sem jo popisal, živi. Postregel bi lahko s fotografijami. Ireno¹ sem iskal v Ljubljani trikrat pri koncertu. Nekoč se je pa zgodilo, da je sedela pri koncertu 'Glasbene Matice' pred menoj neka gospodična v reformni obleki. Takrat nisem pevcev nič slišal. Moj tovariš je zapazil, da sem raztresen, in mi je rekel: 'Ti nekaj iščeš!' — 'Ne, sem že našel, hvala Bogu!' sem mu odgovoril. Tisti večer se je duh Irene učlovečil.“

Nekdo je nerodno potrkal na vrata pisarne.

„Noter!“ je zaklical Finžgar.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

„Na veke, amen. Kaj pa bo?“

V sobo je bil stopil trinajstleten fant plahih in okornih korakov.

„Prosim, če bi posodili kake zgodovinske bukve.“

„Komu?“

„Ferjanu, da bi bral.“

„Kake bukve?“

„Zgodovinske, da bo v njih bral.“

„Ali take, ki so v njih zgodbe?“

„O ne, take, da bo v njih, kako se je nekdaš godilo. Kar je res.“

„Čakaj, bom poiskal... Vidiš, te vzemi, in kadar prebereš, še pridi.“ Fant je stisnil knjigo pod pazduho in je še bolj okorno odšel. Finžgar je nadaljeval:

„Da, jaz moram imeti vse živo pred očmi, sicer ne morem pisati. Ko sem prišel v romanu do dvobojne scene, nikakor nisem mogel naprej. Kot dijak sem se učil boriti, študiral sem tudi iz knjig, a bilo je vendar težko. Tedaj sem se jel dvobojevati sam s seboj: naskakoval sem, se branil, podlegal, zmagoval, sekal rane in umiral. Utrudil sem se, toda nato sem stran napisal v petih minutah.“

„Kdaj delaš?“ sem vprašal.

„Pišem vedno dopoldne od osmih do dvanajstih, le izredno proti večeru. Navadno delam precej

hitro, ker je že vse pripravljeno, preden sedem k mizi. Premišlujem vedno hodeč, na prostem ne morem delati. Tiste čase, ko sem pisal svoje večje stvari, sem živel samo v načrtih in lepih besedah; takrat sem besede skoro jedel in pil. Zato mi je šlo pisanje samo dosti hitro od rok.“

„Kdaj si začel literarno delati?“ sem vprašal.

„Najprej kot dijak v alojzijeviskih 'Domačih Vajah', katere visoko cenim zaradi izrednih zaslug, ki se jim ima zanje zahvaliti naše slovstvo. Pozneje v društvu 'Academia operosorum'. To je bilo tajno društvo, ki se je osnovalo ob stoletnici nekdanje Academiae operosorum. V njem so sodelovali bogoslovci in duhovniki, duša mu je bil rajni Benkovič. Imelo je geslo: A. O. To je pomenilo: *a* in *o* — *apage otium!* — *apis operosa* — *avete omnes!* — ter Academia operosorum. Posamezni funkcionarji društva so imeli svoja imena; predsednik je bil Strahimir, blagajnik Branimir, tajnik Pazimir. Udje so imeli dolžnost, tekom enega leta spisati daljše delo katerekoli vsebine. Če ga kdo ni spisal, je moral dokazati, da ga je pripravljaval. Shajali smo se v Ljubljani v gostilnah in privatnih hišah. Zanimivo je, da ni nihče vedel, da je sprejet; kak ud ga je obdelaval in pripeljal na občni zbor ter naznanil njegov pristop. V društvu so bili Benkovič, Medved, Hribar, Štrukelj, Stroj, in iz Rima vun Opeka in Aleš Ušeničnik.

Ko je Tomšič umrl, sem bil kot bogoslovec pet mesecev nepodpisan urednik 'Vrtca' ter sem ga večinoma tudi sam pisal. Moja prva tiskana stvar ni bila ne pesem, ne proza, marveč drama 'Mladi tat'. Prvi pa je bil napisan, 'Gozdarjev sin', ki sem ga sestavil v osmi šoli in ga odposlal Mohorjevi družbi. Toda tajnik mi je odgovoril dobesedno: 'Povest ni sprejeta, ne vem, zakaj.' Nato sem jo nesel Žitniku, ki mi je dal 10 gld. iz lastnega žepa in jo takoj drugi dan tiskal v 'Slovincu'. Takoj nato mi je pisala Mohorjeva družba: 'Zelo nam je žal, da povesti nismo sprejeli, ker je pisana kakor nalašč za prosto ljudstvo.' To je moj prvi honorar. — Druga povest iz dijaških let je novela 'Zaroka o polnoči'. Pokazal sem jo rajnemu dr. Lampetu, ki me je potem povabil na kosilo in mi zelo vesel izrekel tole kritiko: 'Vaša povest je in ni; ampak prepričan sem, da bodo tej, če boste pridni, sledile boljše.' Nato sem jo poslal Krajcu v Novo mesto, ki mi je čez par dni poslal 15 gld. honorarja in mi naznanil, da se povest že tiska. Vse, kar sem pisal — tudi v prvih letih — sem zajel iz resničnega življenja. S tem seveda nikakor nočem reči, da merim povest po njeni resničnosti; ne, to nima sploh nobenega pomena, če presojamo umetniško vrednost stvari.“

„Kako si se literarno šolal?“ sem vprašal.

¹ V romanu 'Pod svobodnim solncem'. — Op. ured.

„V celi gimnaziji nisem prebral nobenega romana razen slovenskih, in teh je malo. Začel sem enkrat brati ‚Friedrich Barbarossa‘ od Brandena in sem ga po sto straneh zaprl. Tudi pozneje sem bral malo, toda samo klasične stvari. Ljubi so mi Coloma, Sienkiewicz, Lev Tolsti, nad vse Shakespeare; stare klasike sem bral tudi izven šole. Za zabavo — bi rekel — nisem bral nikoli. Sedaj berem, kar izide slovenskega, drugega malo. Visoko cenim tudi Čehova in Maupassanta. Načina opisovanja sem se največ učil pri Zolaju. On ti popiše šopek na mizi tako, da zadiši iz knjige.“

„Ali si v stiku z našimi slovstveniki?“ sem vprašal.

„Izmed vseh prijateljev - literatov mi je ostal najboljši in najzvestejši A. Medved, s katerim sva si vedno zelo odkrito in včasih trpko sodila svoje spise. Velikokrat sva bila polna dvomov, ali sva poklicana in ali niso vse obilne ure literarnega dela izgubljene. Strinjala sva se pa v njegovi devizi: Ko bi bila toliko časa posvetila hrupni politiki, bi najini blagajni izgledali drugače ...“

„Kaj sodiš o našem sedanjem slovstvu?“ sem vprašal.

„Sodim veliko napako našega naroda, zlasti inteligence, da se premalo briga za leposlovstvo. Pred kratkim sem se peljal z gospodično, ki je bila izobražena in liberalna ter mi je imponirala, a Zupančiča ni poznala. Toda krivi so tudi naši mladi pisatelji. Z načinom svojega pisanja silijo občinstvo, da se krog čitateljev vedno oži. Obdelujejo snovi, katere intenzivno zanimajo samo literate, ker le ti poznajo intimno življenje umetnikov; pišejo povesti iz umetniških krogov, ki so veliki masi bralcev tuji. Zato je moje prepričanje: da bi se vendar pri tem krasnem razvoju dušne analize in načina opisovanja v slogu in besedi ter tudi glede na to, da nimamo več samo diletantov, temveč pisatelje po poklicu, že vendar moral dobiti človek, ki bi nam po Cankarjevih besedah moral napisati veliki tekst.“

„Dejal si, da se je umetnik odtujil ljudstvu. Ali ni čisto naravno, da inteligent-pisatelj piše za inteligenco? Ali nismo dolžni dvigniti ljudstvo k pisatelju in ne pisatelja ponižati do ljudstva?“ sem vprašal.

„Gotovo. Toda med ljudstvom in inteligenco ne sme biti prepada, temveč mora peljati most z ene strani na drugo. Jaz držim ta most, kolikor morem, in mislim, da ga nikakor ne smemo podreti. Največja umetnost je pisati za ljudstvo in inteligenco obenem. Sto doktorjem govoriti ni težko; sto kmetom lepo govoriti je višek umetnosti. Knjige, ki jih uživa ljudstvo in inteligenca z enakim veseljem, so naj-

boljše, kar jih je kdaj človek napisal. Tako je Sveto pismo, Homer, tako so pisali Tolsti, Dickens in Shakespeare, če hočeš.

Glede mladih šenekaj. Opetovano sem jim že pravil, naj ne bodo ne Rusi in ne Francozi, temveč Slovenci. Mi imamo toliko tipov — in vendar nam sedaj tako radi rišejo človeka, ki je mogoč le v Parizu ali v Moskvi. Nas naj študirajo, literarnega rokodelstva pa naj se uče v tujini. Odločno tudi oporekam večni trditvi, da naš narod nima zgodovine in da je bil do neke dobe nekulturen. Vsi veliki evropski zgodovinski pojavi so glasno odmevali v Slovincih, n. pr.: boj med Štaufi in Gibelini, reformacija, kmetski upori, francoska revolucija, da ne pozabim turških bojev — brez knjige so vse ideje prešle na naša tla. Poleg tega pomisli še na narodno zavest slovenske individu-

alnosti, ki se je skozi veke javljala v naših, domači umetnosti — v slikarstvu, rezbarstvu in stavbarstvu.“

„Kaj je vodilna misel tvojih spisov?“ sem vprašal.

„Samo tisti bo resnična last celokupnega naroda, ki bo pisal tako, da narod spozna v povesti samega sebe, spozna vrline junakov in jih vzljubi, spozna pa tudi napake, katerih vedno brez zrcala ne vidi, in te zasovraži. Vsi naši sedanji pokreti, kakor jih idejno razvijajo in politično kakorkoli udeležujejo, ne bodo

Simon

med ljudstvom tako dolgo našli tal, dokler ne nastopijo kot sejanci idej pisatelji.

Naloga pisatelja ni nič drugega, kot odkriti v naravi to, mimo česar gredo drugi z odprtimi očmi in ne vidijo. Star lovec mi je rekel — in njegova kritika mi je najbolj ugajala — o črtici „Na petelina“: Šestdeset divjih petelinov sem že ustrelil in vse se natanko tako zgodi, kot ste zapisali, a sam nisem tega ne videl, ne slišal, dokler nisem bral Vaše silhuete.“

„Kaj razumeš pod besedo: katoliška literatura?“ sem vprašal.

„Tega imena sploh ne priznavam. Pač obstoji literatura katolikov, a katoliške literature ni. To je razvidno že iz namena umetnosti, kot sem ga označil ravnokar.“

„Ali se kot duhovnik ne čutiš vezanega pri pisateljstvu?“ sem vprašal.

„Ne, jaz sem zadovoljen tudi kot duhovnik-pisatelj. Naj bom odkritosrčen! Madžarska grofica H., ki sem jo o počitnicah kot dijak prepeljal po Bledu, me je po maturi hotela spraviti na juridično fakulteto. Stavljala mi je najsijajnejše ponudbe, ki sem jih pa odklonil, in sicer zgolj iz narodnega navdušenja. Bil sem prepričan, da morem nesebično delovati le kot duhovnik...“

V sobo je stopila Finžgarjeva sestrična:

„Nekdo je prišel, da greš k vodovodu, ker ne vedo, kako je treba.“

„Vidiš, tako je,“ je vzdihnil Finžgar in šel.

Med pogovorom se je bil že močno razvnel. Geste so postajale vedno odločnejše, pravilna slovenščina, ki jo govori sicer, je počasi prehajala v gorenjsko narečje. Ko se je vrnil, je nadaljeval:

„Kot duhovnik in pisatelj stojim na stališču najširjega — če hočeš — liberalizma. Tudi duhovnik-pisatelj lahko opisuje kočljive predmete. Toda kar je grdo, naj se pokaže kot tako; to je dolžnost vsakega pisatelja, naj bo duhovnik ali ne. Pisati pa

tako, da postane to, kar je grdo, vzor, je vsakemu nedovoljeno. Pelji bralca preko blata po brvi in ga opiraj pri tem. Če kdo pravi: Duhovnik-pisatelj je vezan po svojem krščanskem svetovnem nazoru — pravim jaz: drugi so tudi vezani, vsak po svojem svetovnem nazoru. Rekel sem že enkrat pisatelju romana „V krvi“, da je on ravnotako in še tesneje vezan od svojega filozofskega sistema, kot jaz, ki sledim Kristusu.

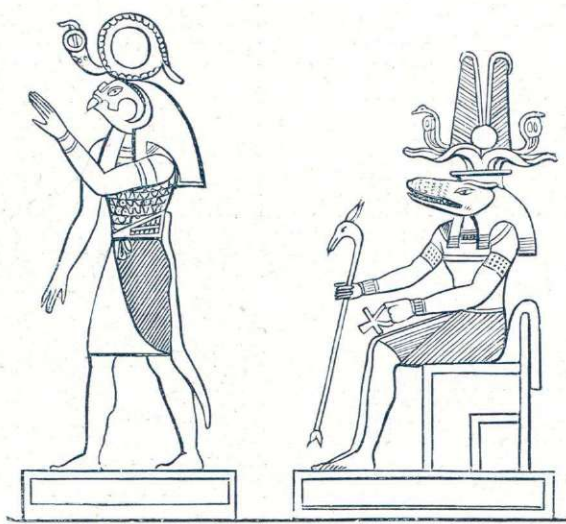
Glede ljubezni bi sodil takole: To je pravzaprav edini predmet, s katerim bi radi strašili duhovnika. Toda ljubezen je najnaravnejše čustvo in je brez šole vsakomur dobro znana. Pravzato je zloraba ljubezenskega nagona v literaturi naravnost zločin. Če je pisateljeva dolžnost, pokazati to, česar drugi ne vidijo, je tudi tukaj njegova dolžnost, opisovati to, kar je v ljubezni lepega, vzvišenega, nizkotnim očem skritega, junaškega in požrtvovalnega. To pa sme in mora tudi pisatelj, ki je duhovnik. Kdor se ob tem spotika, je kriv ali priderije ali farizejstva.“

„Kaj sodiš o prihodnosti našega slovstva? Ali nismo sedaj že na vrhuncu?“ sem vprašal.

„Nikakor ne. Ta nedosežna rutina v brušenju posameznih kamenčkov, ki se zdaj javlja pri mladih, bo rodila može, ki bodo znali sestavljati mozaike. Zlata doba naše književnosti se šele pripravlja. Bog daj, da bi se ne dolgo...“

Finžgar se je nasmehnil in končal. Vstala sva in šla na hrib k cerkvi. Razgled je kakor cesarstvo; razteza se preko ravnega polja do širokega polkroga Karavank in Julijskih Alp. Cerkev je vsa prenovljena, z znanjem in okusom. Na levo se gradi pod hribom močan vodovod; tudi to je Finžgarjevo delo. O živinorejski zadrugi, vodovodu, domu in cerkvi govori z večjim ponosom kot o svojih romanih; marsikdo mu je to že zameril, a slednjič je vendarle res, da je samo eno potrebno in da je brez kruha teže živeti kot brez literature.

(Dalje.)

Književnost.

Spake. Satire, humoreske in drugo. Spisal dr. V. Korun. — Ljubljana 1910. Kleinmayr in Bamberg. Str. 182. Cena ? — Te knjige ni bilo prav nič treba. V sedanjih težkih časih je toliko resnične žalosti in slabe volje, da nima nihče pravice greniti nam življenja še s slabimi satirami in bridkimi humoreskami. In Korunova zbirka je tako nepotrebno zlo. Sirovo podlistkarsko gradivo, nemarno zmetano v knjigo, nastopa s pretenzijami humoristike. V zvezku, ki obsega skoro dvesto strani, je najti komaj več kot eno resnično humoresko („Budoar naše Minke“), drugo je banalen in odušen nezmišl, ki nima s slovstvom nič opraviti. Satiram so vse osti odlomljene, dovtipi so — z malo izjemami — okorni, narejeni s pridnostjo in trudom ter nimajo niti kot karikature pravice do obstanka, ker je tudi za dobro karikaturu treba duha in umetniškega znanja. Ali naj mar spaki „V koga sem se zaljubil“ in „Hero in Leander“ smatramo za literaturo? Ko bi imeli opraviti z mladičem, v katerem je mogoče umoriti prepovedana slovstvena poželjenja, bi se ne pomišljali niti za trenutek, da krstimo ti dve humoreski z literarno bedarijo prve vrste. V slučaju dr. Koruna bi bila ta beseda premalo spoštljiva, a tem bolj zaslužena.

Toda ne samo teh dveh, tudi ostale humoreske označuje tesno in nizko obzorje, v katerem so pisane, zakotno-gostilniška duhovitost in cvičkarska poezija. Mi vse to odklanjamo, kakor bo knjigo odklonilo tudi naše leposlovje, ki je vse prezdravo in prerazumno, da bi moglo sprejeti to nebogljenoto dete slabega okusa. Celo kritik, ki so mu „Spake“ bile pogodu — če smemo verjeti tudi njegovi zapisani besedi — je priznal, da jim ne gre mesto med literaturo. Človek bi potem le še rad vedel, čemu se taka knjiga sploh piše in zakaj sta jo morala založiti ravno Kleinmayr in Bamberg.

Izidor Cankar.

Knjige Družbe sv. Mohorja.

Trije rodovi, spisal Engelbert Gangl. Ta knjiga je izšla izvun programa in jo dobe udje v znamenju za molitvenik, ako izrečno žele. Celotna kompozicija se ne more imenovati posrečena. Nemogoče je najti v delu vodilno misel. Opisujejo se trije, ali pravzaprav petero rodov: Stari Zaviniščak, sin Jože, vnuk Frice, pravnukinja Nadina in prapravnuk Egidij. To naštevaje rodov je pa popolnoma mehanično in ni nobene notranje zveze v razvoju dejanja. Naj se primeri Sheehanova „V dolini krvi“ in Ganglovi „Trije rodovi“. V prvi povesti je zgodovina štirih rodov v tesni zvezi med sabo. Greh očetov se prenese do četrtega rodu in ljudstvo sovraži še v četrtem rodu potomstvo izdajalca. Zgodovina štirih rodov je zgodovina boja Ircev zoper svoje zatiralce. V Ganglovi povesti sledi pa čisto mehanično rod za rodom in čitatelj dobi vtis, da se je končala s petim rodom, ker je bilo to slučajno za obseg knjige dovolj.

Vmes nastopajo osebe, ki pravzaprav niso v nobeni zvezi z razvojem treh rodov in bi se lahko popolnoma prečrtale, ne da bi se v knjigi opazila

kakršnakoli pomanjkljivost. Vsa povest dela vtis kakšnega albuma. Nastopi oseba, pove se o njej nekaj dogodkov, potem se pa obrne list in začne se pripovedati o drugi osebi.

Veliko je v tej povesti nabranega literarnega gradiva, toda ni izdelano in izpiljeno. Imamo nesrečnega Marka, ki bi lahko služil za predmet posebni novelici. Zgodovina nesrečnega Pavla je za to povest predolga in brez logične zveze, ako bi se pa obravnala posebej, bi nastala iz nje novelica. Seveda je predmet močno izrabljen in bi samo jako nadarjen pisatelj mogel iz njega iztisniti še kaj izvirnih glasov.

Preveč je tudi v vsej povesti čutiti učitelja in vzgojitelja. S slovesnim glasom ali jokajočim tonom se dajejo dobri moralni nauki, ki bi morali izvirati neposredno iz dejanja in pripovedovanja samega. Sploh je v slogu preveč jokavosti in sanjivosti. Kitica neke pesmice se ponavlja neprenehoma, a je poleg tega tudi še jako slaba in medla. Enkrat bi popolnoma zadostovala.

Povest „Treh rodov“ bi si predstavljali nekoliko drugače. Saj imamo med našim narodom teh povesti jako veliko in bi jo bilo treba samo neposredno vzeti iz življenja.

Prvi rod: Oče, stara kmetska korenina, in mati, pobožna ženica in varčna gospodinja. Vzmogla sta se gmotno nad sovaščani, zbirata krajcar h krajcarju in položita temelj h kmetški magnatski rodbini. Temu vzoru bi nekako odgovarjal prvi rod v Ganglovi povesti, samo ako bi ne bil tako slabo izpeljan ta del. Razne neumnosti in drobnarije se opisujejo naširoko, jako značilne poteze pa izpadejo popolnoma medlo.

Drugi rod: Stari kmet bahač hoče svojega sina bogato oženiti in narediti iz njega kmetskega magnata. Ta magnat nadaljuje očetovo delo v veliko večjem slogu in brez vsake primesi one naravne dobre vere, ki se je še kazala tuintam pri očetu. Postane kmetški graščak, slavohlepnež, hoče igrati veliko vlogo tudi v javnem življenju, se spusti v politično delovanje in postane vodja stranke v svojem okraju. Tu je Gangla že popolnoma zapustila sila in ideja se je razblinila in izgubila. To pomanjkljivost je pa zamašil z raznimi neslanostmi, ki nimajo s stvarjo nobene zveze, a markantne poteze je popolnoma zabil. Seveda, ako bi hotel opisavati življenje realno, bi se moral dotakniti naših javnih in političnih razmer na deželi, kar bi pa nikakor ne bilo po Ganglovem političnem programu. Ideja povesti treh rodov je bila ponesrečena že v trenutku, ko jo je vzel Gangl v roke.

Tretji rod je rod propada. Vnuk se izneveri popolnoma svoji zemlji in svojemu narodu, zapravi od očeta in deda nagrabiljeno premoženje in konča slednjič s katastrofo ali pa v popolni pozabljenosti v tujini.

Takih povesti treh rodov je med našim narodom veliko in naše ljudstvo bi moralo biti hvaležno pisatelju, ki bi jo enkrat predstavil v književni obliki. Ganglovo delo pa ne odgovarja temu, ker je preveč nabasal v svojo povest raznega mašila in solzavega pripovedovanja, popolnoma nezadostno pa predstavil

razvoj dejanja. To pa predvsem zato, ker se je iz razumljivih razlogov skrbno ogibal vsake poteze, ki karakterizira te tri rodove v njihovih razmerah k slovenskemu katoliškemu prebivalstvu in njihovo stališče v našem javnem političnem življenju.

Tretji in četrti rod sta s stališča harmonične celote samo nekak drivesek. Zgodovina teh treh rodov je izčrpana s prodadom vnuka. Slika zadnjega potomca teh rodov, mladega duhovnika, bi bila lepa in simpatična, ako bi ga videli sredi njegovega dela na novi postojanki. Žalibog je tudi tukaj preveč jokavega govorjenja in premalo pozitivnega dela. Sezida se šola in zasade se ameriške trte in to naj bo rešitev vsega vprašanja! Po našem mnenju bi moral pisatelj, ko je predstavil razvoj, delovanje in padec treh rodov na naši zemlji, v epilogu predstaviti nekak program, kako urediti razmere v domovini, da ne bodo mogli več na posameznih točkah naše zemlje nastajati taki pojavi. Primerna je za glavno osebo takega epiloga oseba duhovnika, umetniško in estetično je lepo, da izkuša zadnji potomec popraviti, kar so pokvarili njegovi predniki. Toda samo s šolskim zidovjem in ameriško trto se to ne bo doseglo. Tak duhovnik bi moral pač pričeti drugače.

Gangl je posegel premalo globoko in ni predstavil razvoja treh rodov tako konkretno, kakor bi bilo treba v naših razmerah. Tega je pač krivo njegovo politično stališče. To je glavna napaka knjige.

Dr. L. Lénard.

Anton Medved: **Slovenske legende**. Ta zbirka slovenskih legend je lepa in primerna ter se bo rada čitala. Misel, izdati za naše ljudstvo tako zbirko, se more imenovati srečna. Narodnih legend naš rajni pesnik ni sprejel v svojo zbirko. Izjem je samo dvoje. Razloge za to je navedel v predgovoru. Zdi se mi, da se je postavil na nekoliko pretesno stališče. Dobilo bi se tudi med narodnimi legendami nekaj tvorov, ki imajo umetniško vrednost. Izmed naših pesnikov so zastopani: Najbolj številno Anton Medved sam. Tu lahko primerjamo tvore posameznih naših pesnikov in priznati moramo, da ima Medved na tem polju prvenstvo. Aškerčevih je dvoje. „Iškarjot“ je še iz njegove prve dobe in kaže vso silo Aškerčevega genija v teh časih. Kak razloček med to legendo in njegovimi poznejšimi pesnitvami! Levstikova je: „Živopisec in Marija“, ki se odlikuje z nežno preprostostjo in krepko obliko. Ena najboljših legend v tej zbirki je Opekova „Trepetlika“. Dalje je treba še omeniti Stritarjevo „Turki na Slevici“, ki je znana še iz šolskih čitank, Jenkov „Zaklad“, Jurčičevo „Praznik posvečuj“ in Prelesnikovo „Pšenično zrno“. Dobile bi se pa pesnitve, ki se morejo prištevati legendam, tudi še pri drugih slovenskih boljših pesnikih. Iz mladostne dobe našega pesnika, ki se je nekoč podpisaval Gojko, je živahna in lahkotekoča legenda „Zlati ključi“.

Poleg imen naših boljših pesnikov iz novejšje dobe je zastopanih v tej zbirki še mnogo starejših pesnikov in novejših drugovrstnih. Ti proizvodi res nimajo posebno veliko umetniške vrednosti, popolnoma brez cene pa tudi niso in ljudstvo jih bo rado čitalo.

Dr. L. Lénard.

Slovenske večernice. 64. zvezek. Letošnje večernice nam prinašajo tri večje spise. Mlakarjev Trebušnik je Mohorjevim čitateljem star znanec, ki je ostal vsem v najboljšem spominu. Letos je šel na

slovanski jug in nam opisuje z živahnim dovtipom vtise s svojega potovanja. Vukova povest „Kar Bog stori, vse prav stori“ spada v oddelek kriminalnih romanov. Toda zanjo ne velja oni nekoliko trivialni pomen, katerega ima večkrat ta beseda. Povest je po vsebini jako lepa, spretno izvedena in se razvija naravno. Vršni se na Murskem polju in ta lokalizacija mora ugajati, ker imamo od tod še malo ljudskih opisov. Osebe in značaji sami na sebi so jako navadni in razvoj povesti ni posebno izviren. Potujoči revež Marko, ki pomaga zaljublencem iz zadrege, je v modernih literaturah nekaj tako navadnega, kakor je bil v rimskih šaloigrah za take vloge kak hišni suženj. Bogat kmet, ki noče dati svoje hčere poštenemu bajatrevemu sinu za ženo, je često rabljen predmet ljudskim povestim. Izrabljen motiv je tudi, da kdo izvrši zločin, potem pa obrne sum na kakšnega drugega, poštenega človeka, a se slednjič po kakšnem čudnem slučaju izkaže pravica. Vrlina povesti torej ne obstaja toliko v vsebini sami, kakor v spretni zvezi teh motivov in prijetnem opisovanju. Česnikova slika „Naši ljudje“ je sicer stilistično boljša od prve, toda motivacija je slaba. Dva pretepa razvozljata vozle zapletljajev. Človek pač ne bo tako hitro izpremenil svojih nazorov.

Drobne povesti. Edini pisatelj, ki je naveden z imenom v tej zbirki, je naš stari znanec Ivo Česnik. Njegovo pero se odlikuje zlasti z naravnim risanjem ljudskih postav in značajev. Manjka pa poglobitve misli, širjega obzorja in življenjske izkušnje. Drugi pisatelji so se podpisali s psevdonimi ali pa so ostali anonimni. To ni priporočilo za vrednost spisa. Nekatere reči so v resnici tako slabe, da bi bilo bolje, ako bi izostale. Jezik je mestoma pod vsako kritiko.

ZZZZ

Dekle z biseri. Povest iz Neronove dobe. Angleško spisal H. Rider Hagger. Prevel J. M. V Ljubljani 1910. Založila Katoliška Bukvarna. — V slovenskem jeziku imamo že mnogo povesti iz rimskih in prvih krščanskih časov in vse se čitajo jako rade. Mohorjeva družba je izdala Fabiolo in Perpetuo, dalje imamo „Ben Hurja“ in Sienkiewičev „Quo Vadis“, ter „Pojdimo za njim!“ Tudi naši domači pisatelji so se že poskušali na tem polju. Omenimo lepo Tavčarjevo novelico „Tiberius Panonicus“. Ta doba je v resnici tako zanimiva in obsega tako važne dogodke in dušeslovne probleme, da je skoraj neizčrpeljiva zakladnica tudi za umetnost. Povest „Dekle z biseri“ nam opisuje to dobo od nove, povsem izvirne strani in prepričani smo, da se bo našemu ljudstvu priljubila ravnotako, kot so se druge povesti iz tega predmeta. Izšla je najprej v podlistkih „Slovenca“ in že takrat je splošno ugajala.

Črna žena. Zgodovinska povest. Priredil Javoran. Ponatis iz „Domoljuba“. V Ljubljani 1910. Založila Katoliška Bukvarna. Povest je zanimiva in pisana poljudno. Vršni se na našem visokem Gorenjskem v preteklih, žalostnih časih. Priporočljiva je kot poljudno berilo.

Dr. Jos. Tomiňsek: **Antibarbarus**. Studije o napakah in pravilih slovenskega pisanja. I. Ljubljana 1910. Zal. L. Schwentner. Natisn. Nar. Tiskarna. 67 str. Kdor ima le troho jezikovne izobrazbe, že lahko opazi, da je pri nas v zadnjih dveh desetletjih čut za slovniško natančnost in lepoto zelo opešal. Vzrok tega pojava

zvrnemo lahko na stran jezikoslovcev, ki se vse premalo mešajo med široke vrste pisateljev in čitajočega občinstva. Pri nas ni več jezikoslovcev, ki bi se brigali za dnevna vprašanja slovenskega jezika in jih v feljtonski, lahko prebavljivi obliki podajali občinstvu. Kar je naših jezikovnih znanstvenikov, preiskujejo notranji ustroj in davno preteklost jezika, kar je tudi potrebno, ali rane sedanje pisave jih malo ali nič skele in ne posegajo v tok pisateljskega jezika in ne nastopajo kot zdravniki in voditelji v jezikovnih vprašanjih. Tako se razvija zase stan jezikoslovno izobrazenih mož, ki nimajo nobenega vpliva na pisatelje, in

kakor ognjevit razgovor, ki ohrani pri njem bravec z lahkoto svojo pozornost. Ali za jezikoslovca je tak način podajanja, kjer gleda v duhu pred seboj obraze ognjevitnega občinstva, tuintam malo opolzel, ker utegne postati pri neznatnem vprašanju predolg ali se mu primeri, da se preveč nagne na stran občinstva, kjer bi moral braniti staro pravdo jezičnega ustroja. Tako se tudi dr. Tominšek laska v uvodu (str. 1—8) pisateljem in njih napake tako gladi, da izgubijo pisatelji še tista zdrava načela o pisavi, ki so jih kdaj imeli. V uvodu je pisatelj sploh jako nesrečen, ker se borita v njem dve naravi: pisateljska, ki bi rada

opravičila vse dosedanje napake v pisavi, in jezikoslovska, ki ne more zatisniti očesa, ako vidi nepravilnosti v jeziku. Na straneh 2, 4, 6 svojega uvoda razvija nazore, ki so popolnoma v nasprotju z nazori na str. 8 in v nasprotju z namenom vsakega Antibarbarusa sploh. Če pravi pisatelj, da „pravilnost jezikovna ni več poglavitna“, in da je nazadovanje v navdušenju za pravilnost in lepoto jezika z obče narodnega stališča napredek (str. 2), bi moral, če bi hotel biti dosleden, izbrisati na str. 8 stavek, ki ga je dal razprto tiskati: „Novotarija pa, ki bije jezikovnemu ustroju naravnost v obraz, ... ki je morda celo tujega izvora, ... se mora izganjati z vsemi sredstvi.“ To je resnično in da je smatral to tudi pisatelj za resnično, nam kažejo vsa nastopna poglavja, ki ostro bičajo napačne besedne sklade in izraze. Pisateljevih nazorov o pozitivnem in negativnem poslu jezikoslovcev ne maramo pobijati, ker si jih sam v teku razprave sproti pobija.

Razprava obsega šest poglavij raznih napak in nedostatkov sedanje pisave.

V prvem poglavju (str. 8—18) biča izraze, kakor: Obesilo se ga je; išče se Uršo Plut; mene se ne ujame kar tako, ki so tvorjeni po italijanskem in nemškem vplivu. Pravilno slov. je: obešen je bil ali obesili so ga; iščejo Uršo Plut ali išče se Urša Plut; jaz se ne ujamem ali ne dam ujeti kar tako. Ta grda napaka se je res tako razpasla, da naj jo tudi „Dom in Svet“ izkuša iztrebiti!

V drugem poglavju (stran 19—24) obravnava napačno rabo veznika „ampak“. Pravilno se piše ali govori ta veznik samo tedaj, če misliš staviti kako

trdilno misel nasproti zanikani besedi prejšnjega stavka; pravilno je: ni prišel k meni, ampak k tebi.

Tretje poglavje (str. 24—32) je odmerjeno vprašanju, kakšne končnice pritikajmo tujim pridevnikom, kakor kritičen, poetičen itd. O tem vprašanju podaja pisatelj tudi zgodovinsko ozadje, kako se je doslej obravnavalo. Pisatelj se vobče strinja z nazori, kakor sem jih v „Dom in Svetu“ l. 1904., str. 428, razvijal jaz. Ti nazori se naslanjajo na domačo tradicijo in so v nasprotju s prakso severnih Slovanov, ki skoro brez izjeme pritikajo tujim pridevnikom končnico -ški (rusko n. pr. logičeskij, česko: logický), kar je sicer

PRINC RAHETEP IN NEFERT

zase se je postavila vrsta pisateljev umetnikov, ki ne pozna več pristnih in drobnih potez jezičnega ustroja. Pisatelji umetniki se v tej vrsti gibljejo potemtakem po svoje, kakor se kdo pač more, in se otepajo z izrazi in besednimi skladi, da je groza. Po tem potu udere nebroj tujega, zlasti nemškega in italijanskega blaga in se prikrade cela vrsta novih skovank, ki izpodrinejo domače besedne sklade in izraze.

O ravnatelju dr. Tominšku lahko rečemo, da je segel po izvrstnem sredstvu, s katerim bo našel pot do občinstva in pisateljev. Njegovo podajanje ni kakor suhoparen pouk, ki odbija živahnega pisatelja, temuč

jako preprosto, ali večkrat neblagoglasno. Enako je svetoval Slovincem V. Bežek, čemur se upira z menoj vred tudi dr. Tominšek. Vendar pa ne morem v vsem pritrditi dr. Tominšku, ker bi bila stvar preveč zamotana. Popolnoma se strinjam, naj bi se 1. ogibali dosledno končnice *-iški* (stran 29); 2. skoro brez izjeme naj bi rabili *-ičen*: praktičen, logičen, analitičen itd. To nam zaradi preprostosti kaže dosledno rabiti tudi tam, kjer je podstava drugačna, torej tudi pri zgledih (ki jih našteva dr. Tominšek pod točko 3 *b* in *c* ter 4 *a* in *b*, str. 29, 30): teoretičen, estetičen, demokratičen itd., dalje formalističen, anarhističen, realističen, utilitarističen, humanističen itd., dalje sistematičen, psihopatičen, metodičen itd. Drugi Slovani imajo tukaj, kakor že omenjeno, jako preprosto navado; zato tudi nam za take malenkosti ne kaže pravil drobiti v toliko kosov, kakor sem storil to jaz pred 6 leti in je še bolj zamotal stvar zdaj dr. Tominšek. 3. Končnico *-ski* naj bi rabili le za samostalnike na *-ija* (kakor dr. Tominšek pod 3 *a*): torej kemijski, geometrijski, historijski. Tu sem naj bi spadali zlasti pridevniki na *-cija*, od katerih delajo Rusi in Bolgari ter Srbi na eni strani pa Čehi s Slovenci na drugi strani grozne pridevniške spake: od revolucija je pri Rusih pridevnik: revolucijonnyj (t. j. nem. revolution + nyj [!!]), pri Čehih pa revoluční, kar so pograbili tudi že naši časniki, zlasti „Slovenec“, revoluční [!!]. Tukaj moramo dopustiti izjemo ter pisati revolucijski. To pod točko 3. omenjeno ravnanje

bi naj bila pa tudi edina izjemica od preprostega pravila, ki naj se za tuje pridevnike glasi: v slov. se pritika tujim besedam končnica *-ičen*, le pri samostalnikih na *-ija* se pritika *-ski*.
(Konec prih.)

Dr. Ant. Breznik.

Ivan Grafenauer: **Iz Kastelčeve zapuščine.** Rokopisi Prešernovi, Kastelčevi in drugi. Pomnoženi in popravljani ponatis iz „Časa“. Letnik IV. Stran 124. — Ta knjiga je nov prispevek k prešernologiji. Trubar in Prešeren sta najbolj obdelana slovenska pisatelja in vedno se še pojavljajo o njiju novi spisi. Predmet gotovo ne bo še kmalu izčrpan in tekom časa se bo iztaknilo še kaj novega. Pred desetletji so nam očitali, da obstoji slovensko slovstvo večinoma samo iz molitvenikov in abecednikov. Zdaj imamo pa tudi že tako strogo specialne monografije, kakor je ta gori navedena. Novega nam sicer ne prinaša veliko in ne bo v nobeni točki znatno pomnožila našega znanja o Prešernu in njegovem krogu in ne bo v ničemer izpremenila uspehov dosedanjih preiskavanj, vendar je zanimiva, ker nam vrže nekaj žarkov v kovačnico Čebeličarjev. Služila bo seveda samo jezikoslovcu in slovstvenemu zgodovinarju v najstrožjem pomenu besede, torej osebam, ki bi se v slučaju potrebe itak mogle posluževati rokopisa samega. Pomen te razprave je predvsem idealen in obstoji v tem, da pomnožuje naše tako revno specialno znanstveno slovstvo.

Dr. L. L.

Glasba.

Novi Akordi. IX. letnik, 6. številka. — Vsebina šeste številke našega odličnega in edinega splošnoglasbenega zbornika je zelo raznovrstna in vseskozi zanimiva. Svojo porcijo dobé: pianist, organist, solist in zborov pevec, oziroma zborova pevka.

Premrlova štiriglasna fuga za klavir temelji na kontrapunktično-harmonični podlagi; to se pravi: glasovi se gibljejo od začetka do konca popolnoma samostojno, neodvisno drug od drugega, a hkrati tudi tako, da tvorijo vsi skupaj najlepše blagoglasje. Tema je prijazna, zato je tudi cela skladba ljubeznivega značaja. Igra ni težka. Ocvirkov mešani zbor „Le pevaj!“ se sliši skoro kakor kaka narodna pesem. Kratka in preprosta skladbica, pa lepo dehteča, ki bo sigurno učinkovala. Krekova Predsmrtnica II. (samospev s klavirjem) je jako umetna in globoko zamišljena skladba. Kantilena in spremljava se bosta zdeli temu ali onemu nekoliko težki, kar sta vsaj deloma v resnici; vendar je treba priznati, da Krek kljub svoji visokomoderni pisavi nikakor ne pretirava. In tako je prav. Mirkov četverospjev „Na trgu“ se na prvi pogled v partituro vidi precej navaden, ker kakih posebnih melodičnih ali harmoničnih novosti zares ne podaja; da je pa vseskozi fino in elegantno zložen in da bo skrbno naštudiran in z občutkom pevan napravil najugodnejši vtis, o tem ni dvoma. Adamičev moški zbor „Pesem o beli hišici“ je kakor njegovi zbori sploh skladba gladkega toka in

povsem umerjene oblike. Vendar ne morem tega zbora v primeri z mnogimi drugimi večjimi in markantnejšimi Adamičevimi zbori drugače imenovati kakor malenkost, vsakdanjost. Šantlov „Ribnik“ za en glas in klavir je nekaj deloma tako preprostega, deloma tako izredno lepega in klasičnovzornega, da smo takih pojavov v naših sicer kolikortoliko razkošnih „Novih Akordih“ lahko veseli, na take sotrudnike pa po pravici ponosni. Kot posebno pogojeno in dražestno stvarico iz te skladbe omenjam imitacijo glavnega motiva med pevskim glasom in klavirjem. Vso čast dela „Novim Akordom“ istotako Duganova „Communio“ v Gis-molu za orglje, ki se pričinja kanonično, potem pa nadaljuje v prostih imitacijah in je od prvega do zadnjega takta pisana zelo snažno in cerkvenodostojno. Z Lajovičevim mešanim zborom „Z daljnega je morja“ se končava šesta številka. Oj ta zbor! Marsikdo je gotovo rekel, ko je ugledal oziroma prvič poizkušal zaigrati na klavirju: „Ali Lajovic nori ali kaj?“ In vendar stvar ni tako huda, kot izgleda. Jaz sem si zbor natančneje ogledal in moram priznati, da tudi ta Lajovičeva skladba ni prazno vpitje, temveč s silno močjo občutena, od dna srca prihajajoča glasba. Pevovodjem in zborom, ki se je bodo lotili, bo delala nekaj časa brezdvomno velike težave, zlasti začetek (septakord II. stopinje), ki je naravnost drzen in skrajno neprikladen za intonacijo. Težavna partija se vleče tudi od 7. do 10. takta. Sicer se pa cela skladba

razvija jako zanimivo in slikovito. Kljub nekaterim ekstravagancam se upam ta Lajovičev mešani zbor še vedno imenovati izredno krasen, in sem prepričan, da bo prejalislej prodril z najsijajnejšim uspehom.

Stanko Premrl.

Janko Leban: Zbirka cerkvenih pesmi za mešani zbor in z enim samospevom. V Ljubljani 1910. Založila Katoliška Bukvarna. Cena partituri K 1'40, glasovi à 20 vin. — Pesmi so vse brez izjeme preproste v koncepciji in izdelavi, lahke za izvajanje, obenem pa prav čedne in korektne ter cerkve dostojne.

P. Angelik Hribar: Obhajilne pesmi za mešani zbor. Drugi natis. V Ljubljani 1910. Založila Katoliška Bukvarna. Cena partituri in štirim glasovom K 3'60; pos. glasovi à 40 vin.

P. Angelik Hribar: Adventne in božične pesmi za mešani zbor. Drugi natis. V Ljubljani 1910. Založila Katoliška Bukvarna. Cena partituri in štirim glasovom K 4'80; pos. glasovi à 60 vin. Obe zbirki naj bodeta našim cerkvenim zborom prav toplo priporočeni.
S. P.

Mladim literatom.

I.

Svetlo trozvezdje ruske poezije: Puškin—Lermontov—Koljčov — gotovo poznate. Ali pa tudi veste, v kakšni okolici so se razvijali ti trije geniji? Prva dva sta že v prvi mladosti imela priliko, seznaniti se z vso tedanjo omiko; na licejih sta poslušala francoske profesorje, v salonih sta že zgodaj spoznala, kako živi visoka družba. A Koljčov? Mislim, da ga ni zlepa v svetovnem slovstvu pesnika, ki bi mu bila vsa okolica tako sovražna, tako neugodna, kakor njemu. Poslušajte:

Aleksej Vasiljevič Koljčov se je rodil l. 1809. v mestu Voronježu (ob Donu). Rojenice so mu vdihnile v dušo pesniškega duha in — odšle. Dete s pesniškim duhom je ostalo zapuščeno. Pri večini pesnikov in leposlovnih pisateljev vidimo, da so jim v detski dobi, ko se duh jame razvijati, pripovedovali pravljice očetje ali matere ali babice. (Puškinu pestunja, Goetheju mati, — prim. pri nas: Valjavcu stara mati, J. Jurčiču ded itd.). Koljčov pa ni imel nikogar, ki bi bil dajal hrane koprneči fantaziji dečkovi; kajti oče je bil živinski in lesni trgovec in samo trgovec in v celi hiši ni imel nihče časa za bajke in povesti. Kako lepo je preprosti Horacijev oče v stari Venuziji učil svojega sina živeti, brzdati se, opazovati nespametno počenjanje raznih ljudi; — na Koljčova tudi v tem oziru ni vplivala rodbina nič: videl je povsod le dobičkaželjnost in sirovost. Kaj čuda torej, če je dečka gnalo srce vun v stepo, v gozdove, kjer je brodil po lužah in mokri travi (in se nekoč prehladil, da so mu še komaj rešili življenje)! Bil je nenavadno krepkega telesa; vsled tega je premagal vse zle posledice deške lehkomyšelnosti. Nekoč je padel v najhujšem diru po stepi konju čez glavo in priletel na tilnik: tilnik mu je ostal celo življenje nekoliko upognjen, a hujšega ni bilo. — V 10. letu se je naučil brati od nekega seminarista v Voronježu: ko je črke le videl, jih je že vse poznal. Nato ga je oče dal v okrajno šolo; ker je deček že dobro čital, so ga deli takoj v drugi razred. Tu se je naučil še pisati in nekaj računati. Po štirih mesecih pa se je očetu-trgovcu zdelo, da sin že dovolj zna za vsakdanje potrebe in — vzel ga je iz šole. S tem je bila končana vsa dečkova šolska vzgoja! V tistih štirih mesecih se je naučil jako malo: o ruski slovni in pravopisu vse svoje žive dni ni imel pravih pojmov. Pa tudi drugače je bridko občutil nedostatke mladostne šolske vzgoje: strastno je n. pr. ljubil zgodovino, toda starega veka kar ni mogel umeti; za tiste večnolepe grške pravljice (Iliado, Odisejo, Argonavte i. dr.) je dovzetna le otroška fantazija in ker jih Koljčov ni čul v tistih letih, nikdar ni mogel umeti Homerja,

ki ga je skušal brati v Gnjeđičevem ruskem prevodu, pač pa je pozneje hitro umel Šekspirja — modernega poeta. — Nekaj mu je pa vendarle koristila tista šola: vzbudilo se mu je silno veselje do branja. Kar mu je oče podaril novcev, vse je znosil h knjigotržcu za knjige, v katerih so bile ruske narodne pravljice, kakor: Bova Kraljevič, Jeruslan Lazarjevič i. dr. Veselje do pravljic pa je prav gotov znak, da ima otrok fantazijo in dar za poezijo, piše življenjepisec Koljčova, V. Bjelinskij. Čitajoč narodne pravljice pa je deček Koljčov že začutil v sebi neki temen nagon, da bi tudi sam sestavil kaj podobnega. In to je drugi znak pesniške nadarjenosti: pesniška duša noče samo sprejemati, ampak hoče — in že zgodaj — tudi ustvarjati. (Saj poet pomeni v grščini tvoritelj, stvaritelj!) Podobno se javlja umetniški genij tudi pri drugih umetnostih: rajni bogoslovec Dobnikar (kdo še ne pomni njegovih ženialnih ilustracij v Dom in Svetu?) je kot otrok videl v cerkvi pri Sv. Katarini oltarje in takoj jih je na paši izkušal iz gline napraviti. (Prim. tudi Jurčičevo povest: Golida.) — Koljčova je oče vzel iz šole zato, da bi mu gonil črede volov in ovac iz raznih sejmišč preko stepe domov ali pa jih pasel v stepi; in tako je večino leta odslej prebil deček v neizmernih stepah. Pri nas vplivajo gorski velikani, divna jezera, šumi, ravna polja na dovzetno mlado dušo, tam je vplivala stepa s svojimi nočnimi ognji: ob njih je prenočeval pod milim nebom ali pa tudi cele dneve ni stopil s konja. Vtise, ki jih je dobival v nepregledni stepi, je porabil pozneje v svojih liričnih pesmih. — Na zimo se je vračal zopet domov, v mesto. Tu je sklenil tesno prijateljstvo s sinom nekega bogatega kupca, ki je imel vse polno knjig, zlasti francoskih romanov (v ruskem prevodu n. pr. Avgusta Lafontaineja). Prijatelj jih je našemu enajst do trinajstletnemu Koljčovu posojal; in pričela se je nova doba duševnega razvoja njegovega: naenkrat so pravljice izgubile zanj svoj čar, čital je le romane in — kakor prej pri bajkah — takoj začel v duhu snovati, kako bi sam ustvaril kaj podobnega. Vendar pa zapisal ni še nič. Po treh letih prijatelj-vrstnik umrje in Koljčov je zopet osamel; le lepo število knjig mu je ostalo za njim, ki jih je čital doma in v stepi, povsod. — Dotistihmal pesmi, stihov še ni čital. Nekega dne pa kupi v starini poezije Dmitrijeva. Pride domov in začne brati; videč pa, da je pesem, začne peti, kajti mislil je, da je vsaka pesem zato zložena, da se poje. Pesmice so napravile nanj silen vtis; mnogih se je naučil napamet in vzbudila se mu je nepremagljiva želja, da bi tudi sam ustvaril kaj podobnega. Toda kako? Videl je, da verzi gladko

teko, da se stikajo njih konci, toda kaj je ritem, v čem se poezija loči od proze, ni umel in nikogar ni imel, ki bi mu to pojasnil. A v srcu je klicalo, priganjalo, da najzapoje tudi kaj svojega... Pa kaj? Ni bilo še vsebine. Takrat pa se je nekemu prijatelju tri večere zapored sanjalo nekaj čudnega; povedal je sanje Koljčovu, ki ga je dogodek pretresel in odločil njegovo pesniško zvanje, kajti zložil je — prvo pesem „Tri videnja“, ki jo je pozneje, seveda, zavrgel. Odslej ga ni več zanimala proza, čital je le stihe in zlagal svoje tako, da je čisto mehanično posnemal svoje vzore. Silno rad bi bil izvedel sodbo kakega kritika, so-li njegovi stihi kaj vredni ali ne. Toda kje ga najti? Šel je k starinarju knjigotržcu; ta prodaja knjige, gotovo je učen mož, si je mislil. Pokaže mu torej svoje stihe; knjigotržec bere in zmaja z glavo. Pove mu, da se mu zde verzi slabi, a da je premalo učen, da bi mu mogel povedati tudi razlog, zakaj so slabi. Dal pa mu je v roke „rusko prozodijo“ (nauk o stihotvorstvu), češ da se iz nje v tem dobro pouči. Neizrečeno blažen je hitel Koljčov domov! Imel je v roki tisti tajni ključ, ki mu odpre vrata v dom poezije!

Tedaj je bil star 17 let; vse zmožnosti duha in srca so bile po tolikem tavanju pripravljene, da bi začele delovati in ustvarjati, manjkalo je le še zadnjega poziva! In tudi ta je prišel. V očetovo hišo je prišla tedaj siromašna nevoljnica (hčerka kmeta-tlačana), Koljčovu sorodna duša; zaželel si jo je za nevesto. A bogatemu očetu-trgovcu ta izvolitev ni bila všeč. Kaj stori? Sina odpravi v stepo, siroto-nevoljnico pa medtem proda nekemu posestniku ob Donu, kjer so jo prisilili, da se je omožila z nekim kozakom: kmalu pa je umrla. Koljčov se vrne; ko nevoljnica ne najde, spozna takoj, kaj se je zgodilo... V silni bolesti smrtno zbolí. Ko je ozdravel, je zajahal v stepo, preobrníl vsak kotiček v njej, razposlal sle na vse strani — zaman! Počasi se je potolažil; v poeziji je našel tolažbo. Postal je ruski Burns!¹ Umrl je leta 1842.²

Čemu sem Vam tako obširno pripovedoval mladost ruskega pesnika? Najbrže ste že uganili. Uredništvo „Dom in Sveta“ je dobilo od več mladih pesnikov prve poizkuse;

¹ Burns, pesnik-kmet, je povzdignil narodno pesem angleško do največje umetniške dovršenosti. Njegova je n. pr. ona znana: *My heart's in the Highland, my heart is not here*...

² Prim. Ruska Antologija 1901 in Zora 1908 (Iv. Mazovec), kjer so prevedene nekatere najlepših pesmi njegovih.

vsak bi pa rad hitro izvedel sodbo o njih. A jaz si je ne upam izreči takoj. Naj ostanejo nežne ptičice zaprte en mesec ali dva v kletki mojega pisalnika! Upam, da slovenskemu slovstvu s tem ne bom preveč škodoval, kajti Koljčov me uči: pesnik, če je res pesnik po milosti božji, si pripori prej ali slej to priznanje, pa naj je okolica še tako sovražna ali nebrižna, naj ga še tako zatira ali prezira! Zatorej pogum! Čim več zaprek, tem lepša zmaga!

Obenem bi Vas, mladi prijatelji, v teh-le literarnih pogovorih rad privedel do samospoznanja. Že pri Koljčovu vidimo nekatere nedvomne znake rojenega pesnika: ljubezen do pravljic v prvi dobi in zgodnje teženje, samoraslo kaj enakega ustvariti. Ali se je to javljalo tudi na Tebi v prvih letih razvijajočega se duha? O drugih znakih bomo še govorili, tudi o tistem neposrednem pozivu, ki udari v pripravljeno delavnico pesnikovo kot strela v smodnišnico — mora-li biti poziv vselej nesrečna ljubezen, ali pa je morda kakšen drug silen dogodek?

Dobil si odgovor, upam, pa tudi Ti, bistrooki dečko, ki si prišel nedavno ves razburjen k meni, rekoč: „Gospod, učite me stihotvorstva! Vso Ljubljano sem obšel, išoč slovenske poetike, a nimajo je nikjer!“ Potolaži se! Tvoji gg. profesorji Ti bodo v slovenskih urah kmalu obširno in točno razlagali slovensko prozodijo, gotovo bolje, kakor pa jo je mogel oni starinar v Voronježu Alekseju Vasiljeviču Koljčovu.

In slednjič mislim, da tiči v tej moji drobtini vsaj nekaj odgovora, za prvo silo, tudi Vam, g. A. iz H. pri Celovcu: Vaša pisava kaže, da je Vaša roka vajena težkih, kmetijskih del; tudi slovica in pravopis Vam delata težave in ritmika Vam je še globoka skrivnost; toda kaj se ni godilo tako tudi Koljčovu? Bodite brez skrbi: brezdvomno doženemo, ste-li umetno-naroden pesnik ali ne.

Končno naj pripomnim, da so se čuli odločni glasovi, češ: Čemu se ukvarjati z mladimi začetniki, zlasti s pesniki? Saj jih imamo itak preveč! — Povem Vam, da sem jaz nasprotnega mnenja; globoko vero imam v pristno poezijo in vem, da ima že od Tirtajevih časov sem pesništvo silen vpliv na razvoj naroda. Kaj je n. pr. učinil en sem Béranger s svojimi liričnimi pesmimi (zlà) na Francoskem! Ves narod jih je pel, kajti vzete so mu bile iz srca in z jezika. Zato, mladi literatje, bomo tudi mi izkušali modrovati o bistvu poezije, o sreči in nesreči, uspehih in neuspehih poetov.

(Dalje.)

Dr. J. Debevec.

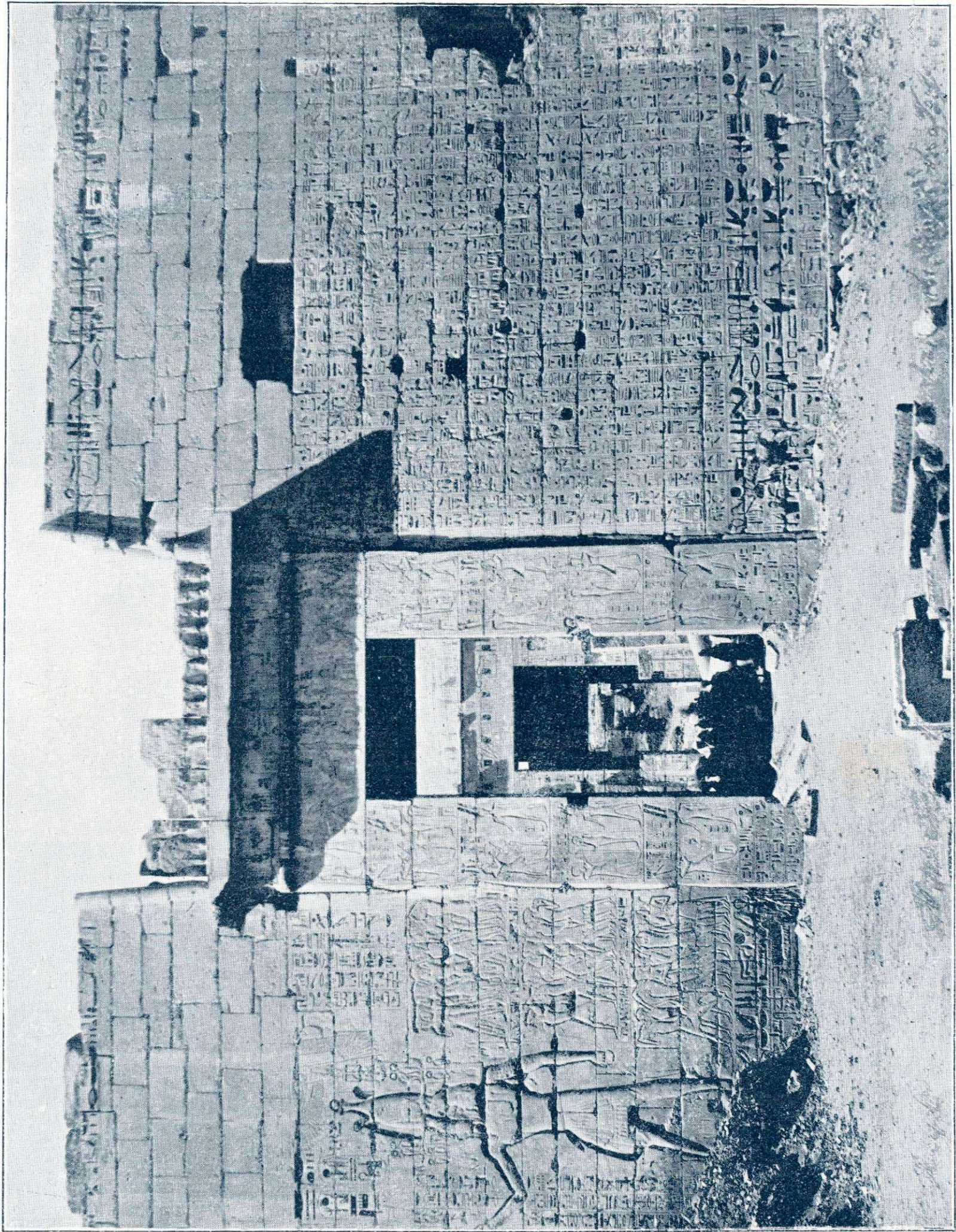
To in ono.

Sedemdesetletnica prof. Maksa Pleteršnika.

Dne 3. decembra l. 1910. je obhajal prof. Pleteršnik — rojen je bil l. 1840. v Pišecih blizu Brežic — sedemdesetletnico rojstva v svoji tihi, učenjaški sobi na Franca Jožefa cesti. Kaj nam je dal Pleteršnik, ve vsakdo, komur je lepota slovenščine na srcu. Deloval je leposlovno in znanstveno, zlasti pa zbral in uredil veliki slovensko-nemški slovar, najlepšo in najzanimivejšo knjigo, kar jih imamo Slovenci, neizčrpan in skoro neizčrpljiv zaklad jezikovne lepote. Kako visoko ga je cenil in kako pridno rabil naš rajni Medved, je znano in razvidno tudi iz „Poezij“.

O svojem delu nam je na naše vprašanje govoril prof. Pleteršnik tako:

„Škof Pogačar je bil nevoljen, da Levstik ni končal naloženega dela, in se je baje izrazil nasproti svojemu tedanjemu kaplanu Koblarju, da bo uredniško mesto razpisal in ga podelil prvemu, ki se oglasi. Tedaj sem na prigovarjanje g. Koblarja prevzel delo jaz. — Urejeval sem besednjak od l. 1882. do 1895. Pravopis sem sam enotno priredil; posvetoval sem se prej s P. Škrabcem, toda on je hotel, da sprejem njegov pravopis, k čemur se nisem mogel odločiti. Pravopis, ki sem ga sprejel v besednjak, je bil tedaj splošno v rabi in je sestavljen po vzorcih Miklošiča. Če se mi zdi še danes pravilen, bi radi vedeli? Zdi se mi, da je. Glavna preporna točka je pravzaprav samo vprašanje, ali naj pišemo -avec ali -alec, in jaz sem še vedno mnenja, da je -avec pravilnejši. Pisati -alec je posnemanje Hrvatov

TEBE, MEDINET - HABU : ZGODOVINSKI OSTANKI TUTMESOVEGA TEMPELJNA

in še celo ti imajo nekatera nomina agentis na -avac, n. pr. skakavac. Ogrski Slovenci imajo -avec. Včasih bi -alec utegnil biti pravilen, n. pr. tkalec, a to je edini slučaj, kolikor se spominjam. Obliko -avec potrjuje staroslovenščina, ki pravi davec, ne dalec. Katera oblika bo zmaga, vprašate? Nekoč sva se prepirala z rajnim Levstikom pred šenklavško cerkvijo, ali naj pišemo -avec ali -alec; slednjič je zamahnil na svoj odločni način in zaklical: „Nič! Jaz bom pisal -alec!“ Tudi meni se danes zdi, da bo -alec močnejši. Kaj hočete contra torrentem? Usus tyrannus! Da, pritrdim Vam, da bi Levčev pravopis lahko postal pod-

MAKS PLETERŠNIK

laga enotnega in šolskoobveznega pravopisa. Pa bo težko. Ko bi se Levec le ne bil doteknil izgovarjave, ki v pravopisu niti ne spada in je vzbudila toliko nepotrebnega hrupa! Toda mi Slovenci smo jezikosloven narod, slovničarjenje nam je prešlo v meso in kri. A marsikaj se bo vendar izravnalo samoposebi.“

Ko smo se poslovili in izrazili upanje, da bomo praznovali tudi osemdesetletnico, se je gospod profesor nasmešnil, mirno zamahnil z roko ter dejal: „Bog ne daj!“ — Mi iz vsega srca želimo, da bi se mu ta želja ne izpolnila in da bi mu še večkrat mogli vdano čestitati, kot mu čestitamo danes.

I. C.

Jubilejna umetniška razstava.

Osemdeset let slovenske upodablajoče umetnosti naj bi prikazala razstava v Jakopičevem paviljonu. Čudno je to: pri nas je g. Jakopič zbral in uredil zgodovino slikarstva, preden smo imeli napisan količkaj točen in obširen obris našega slikarskega razvoja. Šele v najnovejšem času smo dobili nekaj temeljitejših znanstveno zanesljivih monografij iz umetnostne zgodovine, drugi viri tečejo jako skopo. Energičen umetnik pa je segel dalje, kot je njegova dolžnost, si zbral material, ki bo znatno oprl tudi znanstvenika. To je nekoliko nenavadno, a dokazuje, da je stremljenje g. Jako-

piča popolnoma resno in realno. On ni le sezidal slovenski upodablajoči umetnosti razstavnega paviljona, ki je skromen, a je nujen pogoj umetnostnega razvoja, ter zbral okrog svoje osebe strokovno neorganiziranih umetnikov, temveč prevzel tudi težko delo, da poišče in uredi v retrospektivno razstavo razstresene slike zadnjih osemdeset let. Zato zasluži toplo in iskreno zahvalo. —

Precej tesno omejeni paviljon je za to razstavo okusno prirejen in kolikor mogoče dobro porabljen. Kljub velikemu številu slik se stene ne vidijo preobtežene; zlasti glavna dvorana učinkuje zelo mirno, dasi reprezentira z nekaterimi izjemami precej natančno ves razvoj od Langusa do Ažbeta. V tem in po sosednjih manjših prostorih so razvrščene — manj pregledno, kot bi bilo želeli, toda po krivdi prostora in materiala, ne urejevalca — različne slikarske šole. Najprej Lajerjevi učenci, dekadenti dekadentne umetnosti baroka. Med temi si je priboril največ imena Langus, zadnji baročni slikar Kranjske, ki je postal novo, a manj sijajno žarišče slovenskega slikarstva; njegova šola in zlasti on sam sta na razstavi krepko zastopana. Poleg Langusove šole in nevplivano od njega gre dekorativno in zgodovinsko slikarstvo, ki ga zastopata zlasti von Kurz-Goldenstein in pl. Künl. — Novi, živi čas se pa začne šele z Janezom Wolfom (1825—1884), ki se je, opojen od romantičnih teženj (prim. Steskov članek lanskega „Dom in Sveta“), vrgel z vso silo in vsem upanjem svoje temperamentne narave na delo. Njegovo delo je važno že samoposebi, a pomembno je zlasti zaradi krepkega impulza, ki ga je dobilo od njega slovensko slikarstvo, zaradi vzgoje mlajšega naraščaja. Wolf je — seveda — na razstavi slabo zastopan, a vendar primeroma dobro karakteriziran, ker je gospod Jakopič nabral vse gradivo, v kolikor mu je bilo dostopno. Neposredno pod njegovim vplivom sta bila obadva brata Šubica, zlasti Janez, ki je romantik v slednji svoji misli in v vsaki sliki. V Juriju že ni več romantiške čistokrvnosti, realistična doba se je urno bližala. (Izredna zasluga gospoda Jakopiča je, da je zbral nekaj — ne vseh? — slik Jožefa Petkovška, ki je izredno zanimiva prikazen ob početku našega realizma kakor po svoji tehniki, tako tudi po svoji umetnostni tendenci. Petkovšek bi na vsak način zaslužil življenjepisca in kritika. Natančneje o njem govoriti nam tu ni mogoče, kakor nam je tudi sicer prostor zelo omejen.)

Prvotna romantika je bila po svoji formi še klacistična, toda v njej je živelo seme moderne umetnosti. Impresionizem (ki je postavil načelo, da mora slika predstavljati splošni vtis predmeta, ne posameznosti, ki jih je zaznati šele pri natančnejšem opazanju) in plenerizem (ki je zavrgel umetno razsvetljavo atelieja ter se zatekel k svobodni luči neba) sta se čisto logično razvila iz romantičnega poudarjanja osebnega čustvovanja. Začetnik naše moderne šole je Ažbe, ki ima na razstavi več manjših slik, deloma še iz realistične dobe, ter veliko „Pevsko vajo“, ki že rešuje nove naloge.

In sedaj naši najmlajši, še živeči! Teh je na razstavi odločno premalo. Morali bi biti krepkeje poudarjeni, da bi bilo primerjanje lažje in zanimivejše. R. Jakopič je razstavil veliko — še ne popolnoma dodelano — oljnato sliko. Jakopič je v našem slikarstvu to, kar je Ivan Cankar v slovstvu. Kakor bi Ivan Cankar žrtvoval resničnost in doslednost za lepo besedo in zvonec stavek, tako je Jakopiču ubranost barev vrhovni zakon, kateremu se mora vse drugo umekniti. In v barvi je resnično mojster; spretnejšega kolorista od njega nimamo. — Jama ima več manjših slik, ki bodo med modernimi občinstvu najbolj ugajale. Dasi ni to niti oddaleč zanesljiv kriterij lepote, se mora reči, da je Jama poleg Ja-

kopiča gotovo najbolj izobražen in najnaprednejši. — Grohar (več pokrajin) se nam zdi nekoliko zastarel. Impresionizem ni več bojna struja, temveč zmagalec, ki mirno in dostojanstveno sklepa bilanco bojnih let. — Strnen je razstavil samo svojo „Ljubljano“, ki je znana in lepa. — P. Žmitek je v vseh svojih — tu razstavljenih slikah — nekam soparen in meglen, dasi izrazit; zapelje ga včasih preodločno poudarjanje neodvisne osebnosti, kot je zapeljalo Carrieria v isto strugo. — Vavpotič je razstavil manjše stvari; od njega bi želeli večjih del. „Semenj“ je prav dober, tudi umetna, lažniva razsvetljava „V cirkusu“ ni slabo zadeta. Naga ženska v spalnici je brutalna v vsakem oziru. — Nemec Mysz je gotovo močna slikarska osebnost. — Stöhr je razstavil slabše slike, kot jih kaže sicer. „Adam in Eva, smert in hudič“ prehaja vsled težnje po preprostosti v ploskovitost, k čemur močno pripomore tudi slaba razsvetljava.

Med slikarji sta še zastopana obadva Magoliča, dalje Šantel, Škof, Zupan, gđc. Zupanc, Gustinčič. Berneker je zopet razstavil svojo lepo „Dramo“, Bizjak je izdelal cesarjevo poprsje v glavni dvorani. Čedna je Cigojeva intarcija.

Razstava je slabše obiskana, kot smo pričakovali.

Izidor Cankar.

Drobtinica o Valentinu Vodniku.

Profesor Alojzij Sodnik me je opozoril na čudno zverženo manuproprijo Valentina Vodnika, s katero se je podpisaval kot kaplan v Koprivniku, in izrekel domnevo, ki jo je njemu povedal kaplan Fr. Ks. Steržaj v Koprivniku (Bohinj), češ da je v tem podpisu skrita beseda „Iliria“. Prijazno mi je postregel s fotografijo tega podpisa iz koprivniške krstne knjige, ki mu jo je dal na razpolago g. Steržaj. — Obema srčna hvala. —

Vodniku je bila podeljena, kakor znano, 4. oktobra 1792. „Kaplaney oder Kuratie Goriusch zu Patronatswegen“¹. V divnem Bohinju je pozimi dolgčas, ker leži Koprivnik oddaljen v hribih. Prvi čas — Vodnik je šel takoj v Koprivnik — gotovo ni imel kam dati prostega časa in dolgih zimskih večerov; zato je verjetno, da se je s to manuproprijo malo igral, posebno ker je bila navada tedanje dobe, da se je skrivalo v manuproprije reke ali imena. — V vsej krstni knjigi so vsi podpisi enaki in segajo od l. 1793. do 11. maja 1796. Na čelu knjige je napisan šaljav, pristno Vodnikov moto „Sexto Maii erectus fui atque per bapizantes indicari volui. 1793“. Ker niso podpisi, pisani z gosjim peresom, vsi enako čisti in ostri, se je izbral najjasnejši za sliko in ta je iz leta 1794. „27. februarja ob 9. zvečer“, kot je pristavljeno. Tudi ta pristavek kaže na to, da Vodniku ni manjkalo časa. V cerkvi je imel malo dela, zato mu je dobro služilo vsako razvedrilo. „Kamenje poznati sem se vadil 1793.“ piše v avtobiografiji.

Da bi Vodnik že tedaj imel kakršnekoli „ilirskes ideje“, se mi ne zdi verjetno, saj je znano, da je „Ilirija oživljena“ izšla prvič v njegovi slovnici l. 1811. iz spontanega navdušenja za Francoze. Če bi se pa dalo dokazati, da je ta v podpisu skrita „Iliria“ kaj več kot igrčkanje, bi pa bila to važna točka v Vodnikovem življenjepisu, ker bi potem Vodnik mislil na „Ilirio“ že za časa, ko se nikomur niti sanjalo ni, da ustanove Francozi res kdaj Ilirijo. In ravno ta Ilirija bi bila za Vodnika usodepolna, ker ga niti „Ilirija povelšana“ ob restituciji avstrijske vlade ni mogla rešiti disciplinacije.

¹ Lj. Zv. IX., 396.

— Če bi ta „Iliria“ bila dokazana „ideja“, bi bilo ilirsko stremljenje njegov življenjski motiv in njegova poguba. Ker bo pa to pač težko, ostanimo pri domnevi, da se gre za igrčkanje, saj vemo, da se je celo Prešeren rad poigral, ko je v „Pevcu“ vseh petero samoglasnikov v zaporednih kiticah porabil kot moške rime! Tudi Petrarkovo igranje z imeni — ni neznano.

Nikakor se ne da tajiti, da ni v podpisu izrecno napisano „Iliria“. — To ni filološko brskanje in ne iskanje prahu, ker bi čisto jasnega apendiksa „ia“ ne mogli drugače razlagati in ker malega „r“ pred pravo manuproprijo v sredi ne moremo tajiti. Tudi veliki „I“ in „l“ sta jasna.

Priobčil sem to drobtinico, ker se mi je zdela zanimiva. Morda pregleda ta ali oni Vodnikove podpise iz let pred 1793. in po 1796., ko je prišel 23. junija za kaplana v Ljubljano. Ako se je podpisaval Vodnik tudi že v Ribnici tako (in na edinem delu, ki je iz te dobe ohranjeno¹ — neka pridiga — je podpisan „Valentinus Vodnik, Cooperator in Reifnitz“, potem seveda odpade moja domneva o Vodnikovem pesniškem igrčkanju.

Adolf Robida.

*Valentinus
Vodnik
Local-Tagelw
ulfin*

Svetovno slovstvo.

Iz svetovnega slovstva bomo priobčevali vsak mesec lapidarne, informativno-kritične preglede najfenomenalnejših pojavov na literarnem in znanstvenem polju. Ti pregledi so ekscerpti ekscerpta in nudijo izmed najvažnejšega najvažnejše.

* * *

Nemci. Najboljša zbirka balad zadnjih let je Börries v. Münchhausen „Die Balladen und ritterliche Lieder“. Lahko izražanje je združeno s pristno poezijo v narodnem tonu. — Benzmannova „Evangelienharmonie“ obravnava biblične motive z modernega vidika. Večkrat se oddalji od katoličanstva, včasih pa zadene pravo. Benzmann je pesnik; kadar je refleksiven, tedaj je mojster. — O Fuldovem igrokazu „Herr und Diener“ so sodbe ločene. Igra je pravljico-simbolična, ima bogato dejanje in tendenco po konstitucionalnem sistemu vladavine. — Nobelovo nagrado za literaturo je dobil kot prvi Nemec Paul Heyse. — Buchmann razpleta v „Helden und Mächte des romantischen Kunstmärchens“ motive in snovi romantičnih pravljic in je poleg 232. zvezka zbirke „Aus Natur u. Geisteswelt“ in slavne Haymove knjige najvažnejši spis o romantiki. — V „Sozialistische Monatshefte“ (1910, 21) piše o bodočnosti nemškega slovstva Schlaf: „... Haben wir einen Erlöser zu erwarten...“, so darf ihn Europa nur aus dem Volk hervor erhoffen und aus den Volkskreisen, die dem gesunden, großen, lebendigen, religiösen Wert moderner Arbeit am nächsten stehen und selbst wirken.“ — Otto Hauser je izdal v bibliografičnem institutu „Weltgeschichte der Literatur I. II.“ v kateri tudi Slovencem posveča par strani (Glej „Slovenec“ XXXVIII, 217.), ki pa ne pričajo baš pisatelju v prilog. Delo je bolj žurnalistično, kot znanstveno.

Italijani. Fogazzarov novi roman „Leila“ je odkritosrčen, a literarno dostojanstven „mea culpa“ modernista za

¹ Arhiv f. slav. Phil. XXIII., 391.

prosluli „Il Santo“, zato slove nasprotniška sodba o njem: „Zatohla atmosfera zakristije in soparni zrak budoarja leži nad delom.“ — Grazia Deledda riše v „Il nostro padrone“ v naturalistični maniri Sicilijance; samo pokrajina in čustvenost se ji posreči, karakterizacija je premehka. — „Marzocco“ (XV, 43) poroča, da je leta 1909. izšlo v Italiji 6833 knjig, od katerih jih bo preživelo četrto stoletja jedva deset. — 40.000.000 Italijanov ima samo v 117 krajih knjigarne.

Francozi. Dora Melegari slika v „Mes Filles“ žalostni francoski zakon, Gabrielle Réval v „La Badelière“ revno dekle, ki hoče ostati v Parizu pošteno. — Bertrand je v „Les Bains de Phalère“ skušal združiti moderno snov z antičnim prizoriščem, kar se mu ni posrečilo. — Trarieuxov „Un Soir“ je literarno delo, a ni imelo uspeha. — Kistemaeckerjev „Le Marchand de Bonheur“ je ugajalo, dasi je sujet neverjeten. (Idealni junak igre dvigne iz usmiljenja revno igralko do sijaja in udobnosti; ker je to storil le iz dobrosrčnosti, se ta zaljubi vanj in izrine iz njegovega srca z obrekovanjem svojo rivalinjo.) — V gledišču Porte-Saint-Martin je izginil po 320 predstavah Rostando v po reklami uprav amerikkansko razkričani „Chantecler“ z repertoireja v prilog Cuposovi drami „L' Aventurier“ ki je sicer patetično-romantično, a pozitivno, tehnično dovršeno delo. „Chanteclerja“ so igrali dan za dnevom, dva dni na teden celo po dvakrat. Ves Pariz in vsi tujci so ga hoteli videti. Delo ni brez slovstvene vrednosti, dasi ga je špekulacija in kričava reklama diskreditirala.

Angleži. „Under Five Reigns“ pisateljice Neville je sedaj modna knjiga; duhoviti memoiri iz sedanje dobe, ne da bi bili cronique scandaleuse. — Kipling je spisal 11 pripovedk za otroke „Rewards and Fairies“, v katerih se kaže patriota in prijatelja imperializma. Kritiki slog ni všečen. — Novo otvorjeno londonsko gledišče „Little Theatre“ so krstili s preureditvijo oskodne Aristofanove „Lisistrate“.

Danci. Ta mali narod ima literarno hiperprodukcijo. — Jensenove „Mite“ so lepe novele, pisane v krasnem slogu. — Taudrup je z „Izgubljenim rajem“, v katerem zastopa mnenje, da le brezobzirni pouk o vseh spolnih vprašanjih nauči razločevati med dovoljenim in prepovedanim, dvignil dostiprahu. Delo nima pomena. — Rosenkranzov „Zaupanje denar“ je ljudska igra, ki je imela fenomenalen uspeh, pisana je s sijajno tehniko. Pošteno dejanje temelji v ljudski duši in ima kriminalistično ozadje iz podeželnih sodnij.

Svedi. Ekstrem ekstremov Strindberg je po „Blaubuchu“, v katerem je postal iz najradikalnejšega naturalista pozitivno resen, celo mističen, obljubil, da ne bo več pisal. Sedaj je napadel Sven Hedina, češ da je slepar in falzifikator. Tudi Gustava af Geijerstama si je privoščil v divjih, osebnih člankih. Kolikokrat se bo sicer genialni Strindberg do smrti še prelevil, ne vemo; gotovo je, da je genij, a patološki pojav. — Didringov „Orel“ je imel velikkanski uspeh. Minister, ki hoče dati svoji državi ravno novo ustavo, bi moral podpisati smrtno obsodbo proti lastnemu sinu — grehu svoje mladosti —, ali priznati lastno kri in odstopiti iz politične arene. Sin ga reši s tem, da se sam usmrti. — Werner pl. Heidenstam je spisal knjigo „Dogodki in doživljaji“, v katerih se kaže kot dober opazovalec, pri katerem prevladuje trenotek. Delo je polemično in protiversko. — Svenson-Graner riše v „Sodnjem dnevu“ probujo mrtvo-indiferentne kmečke občine do verske zavednosti. Enoglasna je sodba kritike o fini psihologiji in ljubezni pisatelja do rodne grude.

Homunkulus.

ZZZZ

Slovenska revija.

Odslej bo prinašal „Dom in Svet“ vsakomesečno kratke izvlečke in naznanila vseh znamenitejših člankov, ki bodo izšli po raznih slovenskih leposlovnih in znanstvenih časopisih. — Tudi posebno važne znanstvene ali literarne študije iz političnih slovenskih časopisov bomo registrirali. — O literarnih delih (romanah, črticah, dramah, novelah, pesmih) bomo poročali takrat, ko bo spis končan in samo tedaj, če bo po vsebini, formi ali ideji posebno važen. — Upamo, da s tem odpomoremo živi potrebi.

Carniola. I. 3, 4. Viktor Steska popisuje slikarja Herleina in našteva vsa njegova dela. — Spis je temeljit, žal, da ni pridejana kritika slikarjevih umotvorov. — Profesor Wester ponatiskuje tiste dele oznanilne knjige škocijanske fare na Dolenjskem, ki so važni za kulturno zgodovino iz let 1842. — 1849. Tudi slovničarju bo spis dobrodošel. — Dr. Tominšek poroča o diplomatu Bleiweisu in Anastaziju Grünu-politiku in priobčuje tozadevno pismo. (Razmerje poslanca Nemca do Slovencev, ki jih zastopa.) — Žigon priobčuje štiri Čopova pisma, s čimer je alfabet „Levstik-Guttmanove“ zbirke dopolnjen in manjka le še pismo „a“. — Aškerc poroča po ljubljanskem mestnem arhivu o ljudskem šolstvu v ljubljanskem okrožju l. 1810., profesor Komatar sklepa „arhiv iz Turjaškega grada“, ki bo nudil slovenskim zgodovinarjem marsikatero novo, zanimivo drobtinico. — Perušek razlaga jezikoslovno nekatere izraze iz Šašljevih „Bisernic“, kar bo zanimalo slovničarje, Pintar razmotriva ime kraja „Stičina“ (ne Zatičina), „kjer se velike množice ljudi stekajo ali sticajo“ — V Listku referira dr. Ilešič o dr. Deželicevih „pismih, ki jih je dobil Gaj“ in o dr. Kotnikovi publikaciji o „Drobnjaku“.

Naši Zapiski. VII. 12. Ivan F. ponavlja v „Problemu spolne ljubezni“ bistveno Carpenterjeve nazore. Spis je pisan z moralnega in socialnega stališča, vere pisatelj ne pozna. Zahteva pouk otrok po starših, hitro možnost ženitve in razporoko — obsoja vsak eksces: „Spolno življenje je enemu zapečateni knjiga, a drugemu včasih knjiga, katero odpre na najostudnejši strani.“ Znanstveno etično stališče. — Josip Agneletto končava svoj spis o narodnem gospodarskem vprašanju. Podaja statistični material o poljedelstvu, obrti in zadrugah. Ne taji velikega pomena in uspeha S. L. S. na tem polju, dasi trdi, da je ta organizacija nastala kot sredstvo, ne pa radi sebe same. — Članek je pisan dostojno in sestavljen vestno. — Dr. Dermota precizira v Listku socialnodemokratsko stališče napram Družbi sv. Cirila in Metoda, češ „da plava v kalnih vodah“, da je politična, ne pa kulturna organizacija. — Kritika dr. Lončarjeva „Dr. Bleiweis in njegova doba“ je za pisatelja ugodna in je zanimiv donesek li kulturni zgodovini.

Ljubljanski Zvon. XXX. 12. Poezija: Debeljak, Glaser, Molè, Utva; proza: Pugelj, Poljak, Dub, Wester (Pisma iz Bosne) — Luka Pintar zavzema med „lex Levec“ in zahtevo dr. Tominška srednjo pot. Zagovarja pisavo: 1. Novo mesto, 2. kranjska klobasa, a Kranjski most, Poljska fara, a poljsko orodje, 3. Dom-in-svet, Žalost-in-veselje, Ljubljanski zvon, Katoliška tiskarna. — Dr. Kidrič sklepa „paberke o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani“, ki so za slovstvenega zgodovinarja in preiskovalca slovstvene kulture prav važni, ker so pisani vestno po virih in strogo znanstveno. Daje nove podatke o ilirskem stremljenju in dobi med „Čebelico“ in „Novicami“. — V Listku recenzira Glonar negativno „Tri rodove“ E. Gangla, „ki se je še o pravem času spomnil, da piše za Družbo sv. Mohorja“. Uničevalno sodi o „Drobnih povestih“, o katerih pravi, „da Družba še ni

izdala knjige, ki bi bila tako pusta in nezmiselna mešanica“. — Česniku dela kritik krivico, zakaj „Koledarske storije“ njegovi spisi niso. — Dr. Lončar bi dr. Grudnovu „Zgodovino slovenskega naroda“ rad hvalil, a mu poklon kar neče izpod peresa. — Pinter končuje polemiko s Peruškom glede perfektivnih in imperfektivnih glagolov.

Slovan. IX. 1. Poezija: Gradnik, Klemenčičeva, Tavčarjeva; proza: Pugelj, Murnik, Premk. — Dr. Ilešič referira o dnevniku češkega byronista Mácha (umrl l. 1836.) glede njegovega obiska v Ljubljani pri dr. Prešernu. Po literarnih pogovorih so častili vinsko kapljico. — Ogris začenja literarno-kulturne črtice o francoskem romanopiscu, naturalistu Eduardu Rodu v strogoznanstveni, težki obliki, Hinterlechner informativne študije „iz geologije“. — Recenzije: „Trdinovi spisi“ (IX. zvezek.) „Tako natančen motrilec realnih razmer je Trdina, da mu izginejo vsi oziri na kako teoretično estetiko.“ Konec ocene je tendenciozen. — Poljudni članki „Koledarja Družbe sv. Mohorja l. 1911.“ so ocenjeni s stališča svobodne misli; skrajno negativno. — Dr. Grudnovu „Zgodovino slovenskega naroda“ ocenja dr. Pestotnik pretežno pohvalno in pozitivno, a mu pisatelj ne ugaja, kadar podarja „prevelike zasluge“ krščanstva, ter zahteva od njega, da „nacionalne momente bolj izrabi“.

Zora. XVII. 1. Veble razpravlja „o dijaštvu in narodno-obrambnem delu“, „U“ o „narodnostnem vprašanju v Gradcu“ z ustnimi statističnimi podatki.

X. Y. Z.

Naše slike.

Izkušali bomo vsako številko „Dom in Sveta“ enotno opremiti, kakor čitatelji razvidijo že iz prve. Začeli smo z egiptovsko umetnostjo, ki bo segla še v naslednjo številko,

nato preidemo na grško in rimsko ..., tako da bomo v nekaj letih, če bo le mogoče, priobčili najznamenitejše in najlepše slike iz umetnostne zgodovine do najnovejšega časa. Obenem bomo v tem delu lista podali kratko in poljudno karakteristiko dotične dobe, s čimer bomo manj večšim čitateljem morda ustregli. — O Egipčanih in njihovi umetnosti izpregovorimo prihodnjič, ko izpopolnimo vrsto slik.

Original Raffaelove slike „Sveta družina“, ki jo prinašamo v tej številki, se nahaja v galeriji Barberini v Rimu.

Japonska umetnost, kakor sploh vse japonsko življenje, je jela Evropo močno zanimati. Umetniške revije prinašajo o njej poročila in študije, pišejo se knjige, prirejajo razstave modernih Japoncev in retrospektivne razstave. In ne po krivici; priznati se mora, da je čut za lepoto pri Japoncih veliko krepkeje razvit nego pri nas in da se njihova umetnost v resnici bliža idealu ljudske umetnosti. Vse stvari vsakdanje rabe so izrisane in poslikane; tako postaja Japoncu umetnost potreba. Japonci izvršujejo risbe z neko posebno lehkoto, ki je nam tuja in zapadnim kritikom neumljiv čudež; obdarjeni so pač z neko intuitivno zmožnostjo, ki jo je nam narava in vzgoja odrekla in ki usposobi Japonca, da se tako lahko nauči risati kot mi hoditi. Odločilna je pri tem seveda dolga, nepretrgana umetniška tradicija — nekateri preiskovavci trdijo, da je japonska umetnost najnovejšega izvora, a po krivici — in zlasti vzgoja. Japonski otrok se uči že od zgodnje mladosti vaditi okus. Še nedorasle deklice morajo sedeti pred igro z lutkami in dečki občudovati vojaške figure, še preden so se naučili govoriti. Odtod pozneje tista čudovita spretnost v risanju, vezenju, rezbarjenju. — Spodaj prinašamo vinjeto „Slovo“. Mož se je napravil na vojsko, se poslovil od doma, a srce ne gre z njim: obrnil se je na konju in toči z ženo vred predebele solze. Nekoliko karikirani prizor je poln otroškovelega humorja.

VSE MORA K VOJAKOM!

Kitajska karikatura k splošni vojni dolžnosti

Teodor Korn

pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov

Ljubljana

Slomškova ulica št. 3 in 10

priporoča se p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštnine prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino trdke Jos. Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev v hiši Stari trg št. 9 kot podružnico. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

Kamnoseški izdelki iz marmorja za cerkvene in pohištvene oprave, spominki iz marmorja, granita ali sijenita, živo in ugašeno apno

se dobi pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru

Ljubljana, Kolodvorska ulica

Domača trdka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina z izgotovljeno obleko

Priporočava se prečastiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz zjamčeno dobrega, trpežnega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnogo v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklice po naj-novejšem kroju in lepih vzorcih.

Zaloga

srajc, ovratnikov in kravat za gospode.

Ilustrirani ceniki so franko na razpolago.

Največja in najstarejša tovarna lončenih peči in raznih lončenih izdelkov

Av gust Drelse, Ljubljana

(mnogokrat odlikovana)

Priporoča se slavnemu občinstvu in prečastiti duhovščini v naročila na

štedilna ognjišča in peči

preproste in najfinejše, izvršene v poljubnih modernih barvah in vzorcih kar najbolj strokovnjaško, zanesljivo in trpežno, po najnižjih cenah. Župniščem, samostanom in šolam dovoljujem znaten popust. Ilustrirani ceniki so na razpolago.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. MIKUSCH

v Ljubljani, Mestni trg šte. 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvorniških cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Podobarski in pozlatarski atelijé

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim predstojništvom v naročila za izvrševanje vsakovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev v raznih slogih, kipov in svetniških soh iz lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača trdka.

PRIPOROČLJIVI PREPARATI c. in kr. dvornega založnika in papeževega dvornega založnika

Naročila se
točno
izvršujejo.

lekarnarja G. PICCOLI v Ljubljani, Dunajska cesta

MALINOV SIRUP izvrsten naraven izdelek v kilogramskih steklenicah po K 1.50,
v sodih po K 1.— 1 kg.

ŽELODČNA TINKTURA krepi želodec, pospešuje prebavljanje in odprtje
telesa. Steklenica 20 vinarjev.

ŽELEZNATO VINO krepi slabotne, malokrvne in nervozne osebe. Polliterska
steklenica K 2.—.

ANTIRRHEUMON preizkušeno zdravilo zoper revmatične bolezni.
Steklenica 50 vin.

SALMIJAKOVE PASTILE lajšajo hripavost in kašelj, mehčajo sliz. Škatlica
20 vin., 11 škatlic K 2.—.

Najsigurnejša prilika za štedenje!

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od
8. do 12. ure dopoldne hra-
nilne vloge ter jih obrestuje

po 4³/₄ 0/0

brez odbitka, to je: daje za
100 K čistih 4.75 K na leto.

Rentni davek plača hranilnica sama.

reg. zadruga z omejenim poroštvom

Kongresni trg šte. 19

Prelat Katan Andrej l. r., predsednik.

Kanonik Sušnik Janez l. r., podpredsednik.

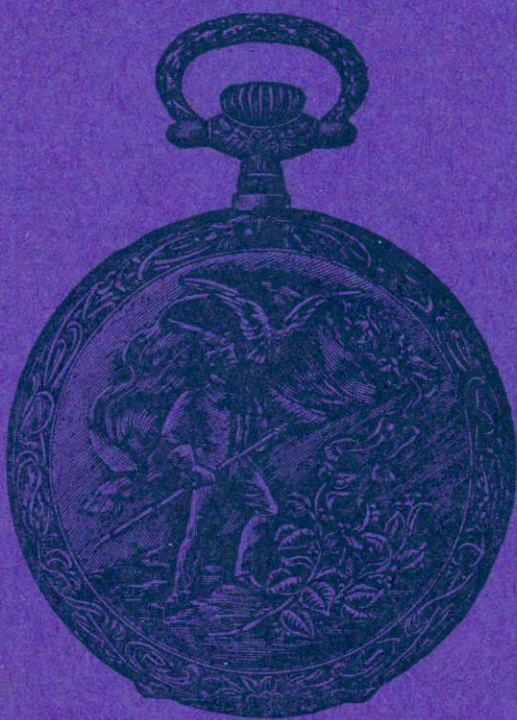
Dr. Fran Dolšek l. r., zdravnik v Ljub-
ljani, podpredsednik.

Druge hranilne knjižice se spre-
jemajo kot gotov denar, ne da
bi se njih obrestovanje prekinilo.

Daje tudi svojim članom predujme
na osebni kredit, vračljive v 7 1/2 leta
(90 mesecih) v tedenskih, oziroma
mesečnih obrokih, kakor tudi po-
sojila na zadolžnice in menice.

Špecialiteta!

Dobi se samo
pri svetovnoznani tvrdki:

St. 412. Srebrna s 3 močnimi pokrovi
K 32.50. — St. 413. Srebrna z 2 močn.
pokrovoma K 28.50. — St. 414. Kovi-
nasta s 3 pokrovi K 18.— St. 415.
Kovinasta z 2 pokrovoma K 15.50.

H. Suttner, Ljubljana

Mestni trg

Podružnica: Sv. Petra cesta 8

**Najbogatejša zaloga vseh vrst ur, zlatnine in
srebrnine, juvelov ter briljantnih nakitov.**

Istotako ogromna izbira **osobito pripo-
ročljivih špecialitet, najnovejših pre-
cizijskih žepnih ur** (z izpričevali točnosti).
Stenske in salonske ure ter budilke najmo-
dernejšega, trpežnega izdelka!

Največja razpošiljalna trgovina! Ceniki zastonj in
poštne prosto. Neugajajoče se zamenja ali denar vrne!

**Lastna tovarna ur v Švici
s tovarniško znamko IKO**